

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

KAMU İŞLETMELERİNDE ÖZELLEŞTİRMENİN ETKİNLİK VE
VERİMLİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRK
TELEKOM ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer YAVUZ

Balıkesir, 2015

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI

KAMU İŞLETMELERİNDE ÖZELLEŞTİRMENİN ETKİNLİK VE
VERİMLİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRK
TELEKOM ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ömer YAVUZ

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK

Balıkesir, 2015

T.C.
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Maliye Anabilim Dalı'nda 201112537005 numaralı Ömer YAVUZ'un hazırladığı "KAMU İŞLETMELERİNDE ÖZELLEŞTİRMENİN ETKİNLİK VE VERİMLİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRK TELEKOM ÖRNEĞİ" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 13.10.2015 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına ~~ÖY~~ ~~BİRLİĞİ~~ ~~YÖY~~ ÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

Başkan
Yrd. Doç. Dr. Timur TÜRGAY

Üye
Yrd. Doç. Dr. Musa GOK (Danışman)

Üye
Yrd. Doç. Dr. Özgür BİYAN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

12.10.2015
Enstitü Müdürü
Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

ÖNSÖZ

Özelleştirme dünyanın birçok ülkesinde uygulamaya konulmuştur. Her ülkenin özelleştirmeden beklediği amaç ise kendi gerçekleri doğrultusunda farklılaşmıştır. Bazı ülkelerde gelir elde etmek amacıyla özelleştirme ön plana çıkarken, bazı ülkelerde şirketlere işlevsellik kazandırmak amacı söz konusu olmuştur.

Gelir elde etmek amacıyla yapılan özelleştirme çalışmalarının birçoğunda sadece gelir esas alındığı için genelinde başarısız olunmuştur. Gelir amacının dışında aslında özelleştirme ile yapılmak istenen birçok ülke için, ekonomide özel sektör ağırlıklı olduğu, liberal piyasa ekonomisinin etkin şekilde işlediği bir yeniden yapılanmanın sağlanması amacı olmuştur.

Bu çalışmada, bir kamu işletmesi olan Türk Telekom'un özelleştirme öncesi ve sonrası durumu incelenerek, dışsallıklarla olan bağlantısı ortaya konulmuş ve etkinlik, verimlilik açısından analizi yapılmıştır.

Ömer YAVUZ

ÖZET

KAMU İŞLETMELERİNDE ÖZELLEŞTİRMENİN ETKİNLİK VE VERİMLİLİK AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRK TELEKOM ÖRNEĞİ

YAVUZ, Ömer

Yüksek Lisans, Maliye Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK

2015, 127 Sayfa

Devlete ait bir yer veya işletmenin sahiplik ya da işletme hakkının özel girişimcilere devri anlamına gelen özelleştirme, 1960'lı yıllarda dünyada uygulanmaya başlanmıştır. 1980'li yıllardan sonrada ise yaygın bir hale gelmiştir.

Yaygın hale gelmesinde kamu işletmelerinin birçoğunun zamanla teknolojik gelişmeleri takip edemez hale gelmesi, aynı zamanda da özel sektörün kamu sektörüne oranla daha fazla gelişme göstermesi etken olmuştur. Bu süreçte devlet anlayışında (ekonomik, siyasal, sosyal) meydana gelen değişim, kamu işletmelerinin bir yük olarak görülmesine, özelleştirmenin tercih edilmesine sebep olmuş, bu da birçok ülkede özelleştirmeyi yaygınlaştırmıştır. Birçok ülke gibi Türkiye'de de özelleştirme zaman ile yaygınlaşmış, birçok kamu işletmesi için özelleştirme kararı verilmiştir. Özelleştirilen işletmelerden birisi de Türk Telekom olmuştur.

Bu çalışma da, bir kamu işletmesi olan Türk Telekom'un özelleştirme öncesi ve sonrası durumu etkinlik ve verimlilik açısından incelenerek, ne yapıldığı ve ne yapılması gerektiği ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Özelleştirme, Etkinlik, Verimlilik, Türkiye, Türk Telekom

ABSTRACT
EVALUATION OF THE EFFECTIVENESS AND EFFECIENCY OF
PRIVATIZATION AT PUBLIC ENTERPRISES: TURKISH TELECOM
SAMPLE

YAVUZ, Ömer

Master's Degree, Department of Public of Finance

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Musa GÖK

2015, 127 Pages

Privatization which means transferring the right of ownership and operation that the state owned enterprises to private enterprenevrs, began to be practiced in 1960's and became widespread in 1980's.

The reasons why it became widespread are that most of the public enterprises couldn't follow the technological developments in time, and as well private sector advanced more than public sector. Within that period the chance of state affairs(economical, political, social) caused the public enterprises seen as a burden and it also caused the privatization to be preferred. So, this popularized the privatization in many countries. Like many other countries, in Turkey, the privatization became widespread over time. It was decided to be privatized for many public enterprises. One of the privatized enterprise is Turkish Telecom.

In this study, the public enterprise Turkish Telecom's pre and post state after privatization is observed in terms of effectiveness and effeciency besides what have done and what should have done is revealed.

Keywords: Privatization, Effectiveness, Effeciency, Turkey, Turkish Telecom

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
TABLolar LİSTESİ.....	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VII
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VIII

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ.....	1
KAVRAMSAL AÇIDAN ÖZELLEŞTİRME, ETKİNLİK VE VERİMLİLİK	3
1.1 Özelleştirmenin Tanımı	3
1.2 Özelleştirmenin Amaçları	5
1.2.1 Özelleştirmenin Ekonomik Amaçları	8
1.2.2 Özelleştirmenin Mali Amaçları	11
1.2.3 Özelleştirmenin Sosyal ve Siyasal Amaçları	12
1.3 Özelleştirme Yöntemleri	14
1.3.1 Satış Yöntemi.....	14
1.3.2 Kiralama Yöntemi.....	16
1.3.3 İşletme Hakkı Devri Yöntemi	17
1.3.4 İhale Yöntemi	18
1.3.5 İmtiyaz Yöntemi.....	19
1.3.6 Diğer Yöntemler	19
1.3.7 Özelleştirmede Değerleme	22
1.4 Finansal Krizlerin Özelleştirmeye Etkileri.....	23
1.4.1 Türkiye’de Krizlerin Özelleştirmeye Etkileri.....	23
1.4.2 Dünyada Krizlerin Özelleştirmeye Etkileri	25
1.5 Özelleştirme Yanlısı ve Karşıtı Görüşler	28
1.5.1 Özelleştirme Yanlısı Görüşler.....	28
1.5.2 Özelleştirme Karşıtı Görüşler	29
1.6 Etkinlik ve Verimlilik Kavramları.....	30
1.6.1 Etkinlik	30
1.6.2 Verimlilik.....	31

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER İLE TÜRKİYE’DE ÖZELLEŞTİRME	
UYGULAMALARI.....	34
2.1 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Özelleştirme Uygulamaları	34
2.1.1 Şili’de Özelleştirme.....	39
2.1.2 İngiltere’de Özelleştirme	41
2.1.3 Meksika’da Özelleştirme	43
2.1.4 Almanya’da Özelleştirme.....	45
2.1.5 Amerika’da Özelleştirme	46

2.1.6	Fransa'da Özelleştirme	48
2.1.7	İspanya'da Özelleştirme	49
2.1.8	Azerbaycan'da Özelleştirme	51
2.1.9	Ukrayna'da Özelleştirme	52
2.1.10	Japonya'da Özelleştirme	53
2.2	Türkiye'de Özelleştirme.....	54
2.2.1	Türkiye'de Özelleştirmenin Tarihçesi.....	54
2.2.2	Türkiye'de Özelleştirme Süreci.....	60
2.2.3	Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları	63

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TELEKOM A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ VE ÖZELLEŞTİRMENİN		
ETKİNLİK VE VERİMLİLİK AÇIDINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ		78
3.1	Türk Telekom'un Tarihçesi	79
3.2	Türk Telekom'un Özelleştirmeden Önceki Durumu	80
3.2.1	Hukuki Durumu	80
3.2.2	Teknik ve Ticari Durumu	81
3.2.3	Finansal Durum.....	83
3.3	Türk Telekom'un Özelleştirilme Süreci	86
3.4	Türk Telekom'un Halka Arz Süreci	87
3.5	Türk Telekom'un Özelleştirmeden Sonraki Durumu.....	90
3.5.1	Hukuki Durumu	90
3.5.2	Ticari ve Teknik Durumu	92
3.5.3	Finansal Durumu.....	94
3.6	Türk Telekom'un Mevcut Durumu.....	96
3.7	Türk Telekom A.Ş.'nin Özelleştirilmesinin Etkileri	99
3.8	Türk Telekom A.Ş.'nin Özelleştirilmesinin Değerlendirilmesi	101
3.9	Telekomünikasyon Hizmetlerine Devletin Müdahale Gerekçeleri	102
3.10	Türk Telekom A.Ş.'nin Etkinlik ve Verimliliği	108
SONUÇ.....		113
KAYNAKÇA.....		116

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Dünyada ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Elde Edilen Özelleştirme Gelirleri	27
Tablo 2: AB Ülkelerinin Özelleştirmeden Elde Ettiği Gelirler 2013-2014	37
Tablo 3: AB Dışı Ülkelerin Özelleştirmeden Elde Ettiği Gelirler 2013-2014.....	38
Tablo 4: Özelleştirme Kapsamında Kamu Payı Kalmayan Kuruluşlar.....	68
Tablo 5: Özelleştirme Programında Bulunan Kuruluşlar	71
Tablo 6: 1985–2015 Dönemi Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri	72
Tablo 7: Özelleştirme Fonu Kaynak-Kullanım Tablosu	75
Tablo 8: Türk Telekom'un Devir Öncesi Hisse Yapısı.....	81
Tablo 9: Türk Telekom'un Özelleştirilmeden Önceki Teknik Durumu.....	82
Tablo 10: Türk Telekom'un Özelleştirilmeden Önceki Vergi Bilançosu Özeti	84
Tablo 11: Türk Telekom'un Özelleştirilmeden Önceki Vergisel Gelir Tablosu Özeti.....	85
Tablo 12: İhale Sürecinde Ön Yeterlilik Alan Firmalar	87
Tablo 13: Türk Telekom A.Ş.'nin Halka Arzında Yatırımcı Grupları Payları	88
Tablo 14: Halka Arzdan Sonra Türk Telekom A.Ş'nin Ortaklık Yapısı	89
Tablo 15: Oger Telekomünikasyon A.ş.'nin Ortaklık Yapısı	91
Tablo 16: Türk Telekom'un Özelleştirmeden Sonraki Teknik Durumu	92
Tablo 17: Türk Telekom'un Özelleştirmeden Sonraki Konsolide Vergi Bilançosu ..	94
Tablo 18: Türk Telekom'un Özelleştirmeden Sonraki Konsolide Özet Gelir Tablosu.....	95
Tablo 19: Türk Telekom'un 2014 Yılı Konsolide Finansal Durumu	97
Tablo 20: Türk Telekom'un 2014 Yılı Konsolide Gelir Tablosu	98
Tablo 21: Türk Telekom'un 2014 Yılı Operasyonel Verileri.....	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Yöntemler İtibariyle Özelleştirme İşlemleri	21
Şekil 2: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Elde Edilen Özelleştirme Gelirleri	24
Şekil 3: Dünyada Özelleştirmeden Elde Edilen Gelirler	36
Şekil 4: Özelleştirme Prosedürü	61
Şekil 5: Türkiye’de Kullanılan Özelleştirme Yöntemleri	77
Şekil 6: Türk Telekom A.Ş Hisselerinin Yüzdelik Dağılımı	89

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADSL	: Asimetrik Sayısal Abone Hattı
A.Ş.	: Anonim Şirketi
BİST	: Borsa İstanbul
EBUAŞ	: Elazığ Belediyesi Ulaştırma A.Ş.
GSM	: Küresel Mobil İletişim Sistemi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IMF	: International Monetary Fund
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İGSAŞ	: İstanbul Gübre Sanayi A.Ş.
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
LTD	: Limited Şirketi
MBPS	: Mega Bit Per Second
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖİB	: Özelleştirme İdaresi Başkanlığı
ÖYK	: Özelleştirme Yüksek Kurulu
POAŞ	: Petrol Ofisi. A.Ş.
PTT	: Posta Telefon Telgraf
RG	: Resmi Gazete
ŞTİ.	: Şirketi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCDD	: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları

TDİ	:	Türkiye Denizcilik İşletmeleri
TEAŞ	:	Türkiye Elektrik Üretim İletişim A.Ş.
TİGEM	:	Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
TİSK	:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKKOK	:	Toplu Konut Ve Kamu Ortaklığı Kurulu
TL	:	Türk Lirası
TOFAŞ	:	Türkiye Otomobil Fabrikası A.Ş.
TT	:	Türk Telekom
TTNET	:	Türk Telekom İnternet
TUGSAŞ	:	Türkiye Gübre Sanayi A.Ş.
TÜSİAD	:	Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği
TÜDEMSAŞ	:	Türkiye Demiryolu Makineleri Sanayi A.Ş.
TÜLOMSAŞ	:	Türkiye Lokomotif Ve Motor Sanayi A.Ş.
TÜMOSAN	:	Türk Motor Sanayi
TÜPRAŞ	:	Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.
TÜVASAŞ	:	Türkiye Vagon Sanayi A.Ş.
TV	:	Televizyon
v.b.	:	Ve Benzeri
V.W.	:	Volkswagen
YDK	:	Yüksek Denetleme Kurulu

GİRİŞ

Devletin elindeki varlıkların finansal, sosyal ve politik nedenlerle özel kesime devredilmesi isteği, geniş anlamıyla özelleştirme olarak tanımlanmaktadır. Özelleştirme ilk olarak gelişmiş ülkelerde bir ekonomiye müdahale aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Genelde devletin kontrolör konumuna geçmesini sağlamak ve ileride oluşması muhtemel harcamaların azaltılmasını sağlamak amacı taşımıştır. Az gelişmiş ülkelerdeyse özelleştirme genelde gelir elde etmek amacıyla yapılmıştır.

Özelleştirme uygulamasını gerçekleştiren ülkeler ise bunu bazı varlıklarını iç piyasada ki yatırımcılara satarak ya da yurt dışından gelen (daha büyük hacim sahibi olan varlıkları) yatırımcılara satarak gerçekleştirmişlerdir.

Türkiye'de 24 Ocak 1980 kararlarıyla birlikte ekonomik uygulamalar, fikirler ve yaklaşımlar değişmiş, bu bağlamda devlet faaliyetlerinde de değişikliğe gidilmiştir. Bunda ise ekonomiye doğrudan müdahale edip, bütün faaliyetleri yapma yerine ekonomiyi denetleme ve yönetme görevleri giderek önem kazanmıştır. Süreç içerisinde ise gelişmiş ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de devlet yatırımlar yapan ve her sektörde doğrudan faaliyet gösteren bir yapıyı terk etmeye, bunun yerine serbest piyasa ekonomisi oluşturmaya çalışan ve piyasalarda meydana gelen aksaklıkları düzelten bir yapıya geçmeye başlamıştır.

Bu bağlamda telekomünikasyon sektörünün tekelsiz konumunda olan Türk Telekom Şirketi de bu gelişmelerin ve uygulamaların dışında kalmamış ve özelleştirmeye konu olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, bir Kamu İktisadi Teşebbüsü olan Türk Telekom'un özelleştirilme sürecinin ve özelleştirme sonucunda elde edilen verilerin etkinlik ve verimlilik açısından incelenmesidir.

Çalışmamız üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde özelleştirmenin tanımı yapılacak olup, özelleştirmenin kapsamı detaylı bir şekilde incelenecektir.

İkinci bölümde Türkiye’de ve seçilmiş bazı ülkelerde yapılan özelleştirme uygulamaları detaylı bir şekilde anlatılacaktır.

Üçüncü ve son bölümde ise çalışmamızın asıl yapılma amacı olan Türk Telekom’un özelleştirme süreci tüm evreleri ile ele alınarak, özelleştirmenin sonuçları ve etkileri ortaya konacaktır.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın kısa bir özetine yer verilip, genel bir değerlendirme yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL AÇIDAN ÖZELLEŞTİRME, ETKİNLİK VE VERİMLİLİK

Çalışmanın temelini oluşturan bütün terimlerin kavramsal çerçevesi bu bölümde ele alınacaktır. Özelleştirmenin tanımı yapılarak, özelleştirmenin amaçları, özelleştirme yöntemleri, özelleştirme ile ilgili görüşlere detaylı bir şekilde yer verilerek, krizlerin özelleştirmeye etkileri anlatılacaktır. Bölümün son kısmında ise etkinlik ve verimlilik kavramları kapsamlı bir şekilde incelenecektir.

1.1 Özelleştirmenin Tanımı

Sözlükteki anlamı “devlete ait bir yer veya işletmenin sahiplik veya işletme hakkının özel girişimcilere devridir” olarak tanımlanan özelleştirme (Şafak, 1996: 456) bir başka kaynakta “devletin kurmuş olduğu ticari ve sanayi kuruluşlarının bir bedel karşılığı özel girişimcilere satılmasıdır” (Çakıcı, 2002: 318) şeklinde tanımlanmıştır.

Özelleştirme (privatization) kavramı dünyada farklı zamanlarda farklı eserlerde kullanılmıştır. İlk kullanışı 1969 yılında Peter F. Drucker'ın “*The Age of Discontinuity*” adlı eserinde “*reprivatization*” şeklinde olmuştur. Daha sonra 1976 yılında Robert W. Poee'nın “*Reason Foundation*” adlı eserinde “*Privatization*” olarak kullanılmış ve 1983 yılında ise Webster's New Collegiate Dictionary'de özelleştirme sözcüğü ilk defa yer alarak “özel hale getirmek, sanayi veya ticari hayattaki önem ve mülkiyeti kamu kesiminden özel kesime aktarmak” olarak tanımlanmıştır (Taner, 2006: 98).

Siyasi alanda özelleştirme ise, ilk defa 1979 yılında İngiltere'de Margaret Thatcher liderliğindeki Muhafazakâr Partinin seçim bildirgesinde yer almış, ilk özelleştirme uygulamaları da (1970'li yıllardaki başarısız Şili uygulamaları dışarıda tutulduğunda) yine İngiltere'de Muhafazakâr Parti döneminde gerçekleştirilmiştir. Daha sonra Kasım 1980'de ABD'de başkanlık

seçimlerinin Ronald Reagan tarafından kazanılması ile uygulama dünyaya ihraç edilir hale gelmiştir (Öztürk, 2006: 4).

Özelleştirme, son yıllarda daha yaygın kullanılır hale gelmiş bir kavramdır. Özellikle 1980'li yıllarda uygulama alanı bulmuş olan özelleştirme, kamuya ait mal varlığının ya da para ile ölçülebilen kamu kaynaklarının özel mülkiyete aktarılması anlamına gelmektedir (Kepenek, 1990: 145).

Araştırmacılar ve yazarlar özelleştirme hakkında birçok tanım yapmış ve her biri birbirinden farklı terimler kullanmışlardır. Bu amaçla dünya üzerinde özelleştirme yapılan her ülkede özelleştirmenin tanımı ikili bir ayırım yapılarak dar ve geniş anlamda tanımlanmıştır.

a) Dar Anlamda Özelleştirme

Dar anlamda özelleştirme, kamu iktisadi teşebbüslerinin mülkiyet ve yönetiminin özelleşme devri olarak ifade edilmektedir (Eker, 1995: 82). Başka bir kaynakta, devletin farklı alanlardaki mal ve hizmet denetimini gerçekleştirdiği iktisadi teşebbüslerinin tamamını veya bir kısmını özel sektöre satması olarak tanımlanmaktadır (Akbulut, 1991: 106).

Dar anlamda baktığımızda özellikle Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) sahipliğinin ve yönetiminin özel sektöre devri anlaşılmaktadır.

KİT'in sermaye devrinde kıstas alınması gereken nokta %51'dir. Çünkü bu devir işleminde mülkiyetin %50'sinden daha fazlası özel kesime verileceğinden yönetimde özelleştirilmiş olacaktır (Taner, 2006: 99).

Özelleştirme kavramından çoğunlukla KİT'in satışı anlaşılmaktadır. Bunun yanında bazı yazar ve araştırmacılar dar anlamda özelleştirme konusunda da farklı görüşlere sahiptirler. Örneğin, bazı yazar ve araştırmacılar KİT'in sermayesinin en az %51'i devri ile dar anlamda özelleştirmeden bahsedilir görüşünde olmalarına rağmen bazıları ise devredilecek sermaye payının önemli olmadığı %10 veya %20 gibi bir sermaye payı devri ile özelleştirmeden bahsedilebileceği görüşündedirler.

b) Geniş Anlamda Özelleştirme

Yapılan özelleştirme uygulamalarına bakıldığında dar anlamda yapılan özelleştirme tanımı yetersiz kalmaktadır. Bu sebeple araştırmacılar tarafından özelleştirmenin geniş anlamda tanımlanması gereksinimi duyulmuştur.

Geniş anlamda özelleştirme *“milli ekonomi içinde devlet faaliyetlerinin ve etkinliğinin en aza indirilmesi veya bütünüyle ortadan kaldırılmasına yönelik uygulamaların bütünü”* (Balcan, 1990: 7) olarak ifade edilmektedir.

Halka verilen hizmetlerin, örneğin devletin ürettiği mal ve hizmetlerden otoyollar ve köprüler ile sağlık ve eğitim hizmetleri karşılığında yararlananlara, yararlanma bedeli gibi bir bedelle satılması geniş kapsamlı bir özelleştirme olarak görülebilir (Sarıaslan, 1998: 35). Bu açıklamaya bakılarak özelleştirilmeden söz edildiğinde, devletin mevcut durumundan daha da küçülmeye gitmesi, mevcut etkinliğini azaltması, devletin yürüttüğü faaliyetlerin özel sektöre devredilmesi ve buna yönelik yasal düzenlemeler anlaşılmalıdır (TOBB, 1993: 24).

Hem dar hem de geniş anlamda özelleştirmenin tanımına baktığımızda, sadece KİT'lerin özel sektöre devir değil, kamu mal ve hizmetlerinin üretilmesinde ve pazarlanmasında kamu kesiminin payının azaltılması, özel sektörün etkinliğinin artırılması ve özel sektörün piyasaya hâkim olması yönündeki tüm çalışmaları kapsadığı görülmektedir.

1.2 Özelleştirmenin Amaçları

Özelleştirmenin amaçların oldukça geniş olduğu gözlenmektedir. Özelleştirmede nihai amaç sadece devletin ekonomideki rolünü daraltmak ve böylece ekonominin tümüyle serbest piyasa koşullarına devredilmesi olmayıp bunun yanı sıra mali, sosyal ve siyasal değişimlerde sağlanması hedeflenmektedir (Zengin, 1999: 29).

Dünyada, özelleştirme uygulamalarında bulunan ülkelerin kendi özel durumlarına bağlı olarak özelleştirme programlarının yürütülmesinden

bekledikleri bazı farklı öncelik ve amaçları vardır. Bununla birlikte genel olarak aslında bütün ülkelerde özelleştirme ile yapılmak istenen, ekonomide özel sektör ağırlıklı ve liberal piyasa ekonomisinin etkin şekilde işlediği bir yeniden yapılanmanın sağlanmasıdır (Ruhi, 2003: 138). Bu amaçla devletin hacmini küçültmek ve böylece daha iyi işlemesine yardımcı olmak hedeflenmektedir (Karluk, 1999: 1253). Bu bağlamda devletin ekonomiye müdahalesini, özellikle müteşebbis niteliğini ortadan kaldırmak ve devletin ekonomideki rolünü kısarak klasik fonksiyonlarını daha etkin şekilde yerine getirmesini sağlamak özelleştirme politikalarının temel beklentisidir (Ruhi, 2003: 138).

Dünyada özelleştirme uygulamaları yapılırken farklı amaçlar göz önünde bulundurulmuştur. Bu amaçlara baktığımızda; 1884 yılında Japonya hazineye ek finansman temin etmek, 1948 yılında Almanya menkul sermaye mülkiyetini geniş halk tabakalarına yayarak sosyal piyasa ekonomisini uygulamak, 1980'li yıllarda Kanada'da sermaye piyasasını geliştirmek, 1979 yılında İngiltere'de Pazar ekonomisini güçlendirmek gibi amaçlar gözetildiği görülmektedir (Kır, 1990: 32). Bu uygulamaların en iyi yapıldığı ülkelerden biri olan Almanya'da özelleştirmeleri Treuhand Kurumu yapmaktadır ve bu kurum özelleştirmeden en yüksek faydayı elde edebilmek için en yüksek rakamı verene değil, en iyi işletmeciliği yapan kuruluşa şirketi devretmeyi ekonomi ve toplum için önemli kabul etmiştir (Çetinkaya, 2007: 193).

Türkiye'de 1980 yılından itibaren yaşanan liberalleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkan özelleştirmelerin uygulamaya konulması ile devletin ekonomideki sınıf ve ticari aktivitesinin en aza indirilmesi hedeflenmektedir (Karluk, 1994: 131). Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığına göre özelleştirme programı ile rekabete dayalı piyasa ekonomisinin oluşturulması, devlet bütçesi üzerindeki KİT finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi ve atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması, bu yolla elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına kanalize edilmesi mümkün olacaktır (<http1>).

Özelleştirmenin temel amacı nihai olarak, devletin ekonomide işletmecilik alanından tümüyle çekilmesini sağlamaktır. Öte yandan borsa ve sermaye piyasalarını geliştirmeden Türkiye'de sağlıklı bir ekonomik gelişmeden bahsetmek mümkün değildir. Şirketlerin yalnızca bankacılık sektörüne bağlı olmadan hisse senedi, tahvil ve bono ihracı yoluyla kaynak temin edebilmeleri ve bu kaynak maliyeti ile enflasyon arasında sağlıklı bir ilişkinin olabilmesi için, sermaye piyasalarının geliştirilmesi gerekir (http1).

Özelleştirme uygulamaları sonucunda elde edilen kurumsal değerlerin sermaye piyasalarına aktarılması ile sermaye ihtiyacı karşılanmış olacaktır. Sermaye piyasalarının güçlenmesi, bireysel birikimleri çekerek, hem birikim sahiplerine hem de ekonomik hayata artı kaynak sağlayacaktır (Afşar, 1999: 141).

Özelleştirme uygulamalarına yer veren devletlerin bu uygulamaya yer vermelerinin temelinde nüfusun ve ihtiyaçların hızla artması, ancak eldeki kaynakların kıt olması ya da o oranda artış göstermemesi yatıyor yorumu yapılabilir (Çetinkaya, 2007: 171).

Genel olarak bakıldığında dünya üzerinde özelleştirmeyi uygulayan tüm ülkelerin amaçlarının aynı doğrultuda olduğu görülmektedir. Özelleştirme ile ulaşılmak istenen genel amaç devletin ekonomideki hacmini küçültmek, buna bağlı olarak özel sektörün ekonomideki payını arttırarak serbest piyasa ekonomisinin düzgün bir şekilde çalışmasını sağlamaktır.

O halde özelleştirmenin amaçlarını genel hatları ile vermek gerekirse şu şekilde sıralanabilir (Yaşar, 2005: 6);

- ✓ Üretimde etkinliği arttırmak,
- ✓ Kamu kesimi borçlanma gereğini azaltmak,
- ✓ Ekonomik birimlerde devlet müdahalesini en aza indirmek,
- ✓ Kamu sektörünün sınırlarını iyi tanımlayarak sorunların çözümünü kolaylaştırmak,
- ✓ Hisse senedi mülkiyetini yaygınlaştırmak,
- ✓ Çalışanların çalıştıkları işyerlerine ortak olmalarını sağlamak,
- ✓ Politik avantaj kazanmak

Yukarıda yapılan tüm açıklamaların ışığında özelleştirmelerin amaçlarını mali amaçlar, ekonomik amaçlar, siyasal ve sosyal amaçlar şeklinde ana başlıklara ayırarak inceleyebiliriz.

1.2.1 Özelleştirmenin Ekonomik Amaçları

Dünya üzerinde özelleştirme programını uygulayan ülkelerin amaçlarına bakıldığında bu amaçların en önemlisi uygulanan özelleştirme programının ekonomiyi nasıl etkileyeceğidir. Buradan da anlaşılacağı gibi özelleştirmede öncelikle hedeflenen sonuçlar ekonomik niteliklidir.

1980'li yıllara kadar yapılan uygulamalara bakıldığında, ekonomik kalkınmanın bir parçası olarak sermaye birikimi ve yatırım düzeyini artırmak amacıyla devlet planlamacılığı ve devlet mülkiyetinin lehine ulusal ve uluslararası politikalar üretildiği görülmektedir (Uzun ve diğerleri, 2010: 133).

Özelleştirmenin ekonomik amaçlarını sermaye piyasasını geliştirmek, serbest piyasa ekonomisi geliştirmek, döviz gelirlerini arttırmak ve verimliliği arttırmak olarak ana başlıklar halinde inceleyebiliriz.

1.2.1.1 Sermaye Piyasasını Geliştirmek

Sermaye Piyasası, teşkilatlanmış kuruluşlar ile bazı niteliklere haiz hak taşıyıcı belgeler aracılığıyla ödünç verilebilir orta ve uzun vadeli fonların arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır (Günel, 1986: 1). Sermaye piyasasının amacı, gerçek ve tüzel kişilerin ellerindeki tasarrufların, menkul kıymetler aracılığı ile yatırım alanlarına kaydırılmasını sağlamaktır. Gelişmekte olan bir sermaye piyasasının ihtiyaç duyduğu önemli husus, yeterli menkul kıymet arzıdır. Özelleştirme, sermaye piyasasının ihtiyaç duyduğu hisse senetlerini sunmak suretiyle piyasanın canlanmasına katkıda bulunacaktır (Yanardağ ve Süslü, 2002: 2). Az gelişmiş ülkelerde tasarruf sahiplerinin tasarruflarını hisse senetlerine yönlendirmesi bilinci ve alışkanlığı yerleşmemiştir. Bunun sebebi, sermaye piyasalarının yeterince gelişmiş olmaması, piyasalarda güvenin ve istikrarın sağlanamaması ve tüm bunlara bağlı olarak satın alınan hisse senetlerinin istenildiği anda nakde çevrilememesi olarak tanımlanabilir (TÜSİAD, 1986: 17).

Menkul kıymetler arzının yeterli olmaması nedeniyle Türkiye’de sermaye piyasasının eksikliği; devlet tahvili, hazine bonoları ve son yıllarda gelir ortaklığı senetleriyle doldurulmaya çalışılmaktadır. Özelleştirme uygulamalarıyla birlikte, hisse senetleri sermaye piyasasına canlılık getirmektedir. Sermaye piyasasının gelişmesi, ülkedeki tasarrufların yatırımlara dönüşmesinde etkin bir rol oynayacaktır (TÜSİAD, 1992: 16).

Sermaye piyasasının gelişmesi ülke ekonomileri için önem arz etmektedir. Gelişen sermaye piyasaları sayesinde ekonomiye katılmamış atıl kaynaklar piyasaya kazandırılmış olur.

1.2.1.2 Serbest Piyasa Ekonomisini Geliştirmek

KİT’lerin tekelci statüde bulunmaları ve iflas tehlikesinin olmaması fiyat ve kalite bakımından piyasa taleplerine karşı duyarsız olmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle KİT’ler pazar paylarını kaybetmemek için yeni teknolojiyi takip etmek, verimliliği arttırmak, kaliteyi iyileştirmek, maliyeti ve fiyatı düşürmek gibi tedbirler alma ihtiyacını duymayabilmektedirler. Özelleştirme ile serbest piyasa ekonomisinin en önemli unsuru olan rekabet kurumunun işlerlik kazanacağı, kaynak kullanımı ve dağılımında etkinliğin sağlanacağı ve sonuç olarak ekonomik verimliliğin artacağı kabul edilmektedir (Altındaş, 1988: 54).

1.2.1.3 Döviz Gelirlerini Arttırmak

Gelişmekte olan ülkelere bakıldığında ödemeler dengesinde ciddi açıklar olduğu gözlemlenmektedir ve bu açığı kapatmak için özelleştirme yoluyla döviz gelirlerini arttırmak bir alternatif yol olarak görülmektedir (Alkin, 1980: 203). Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesiyle hem yatırımlar hem de döviz gelirleri artmaktadır. Yabancı sermayenin ülkeye girişi özelleştirme ile sağlanabilecektir (Çetinkaya, 2007: 174).

Yabancı sermaye iki şekilde ülkeye giriş yapabilmektedir. Bunlardan birincisi doğrudan yatırımlar, ikincisi ise portföy yatırımlarıdır. Doğrudan yatırımlarda genelde çok uluslu şirketler yabancı bir ülkede ya doğrudan ya da iştirak yoluyla yatırım yaparak yönetime katılmaktadır (Türk, 2014: 21).

Portföy yatırımlarında ise, tasarruf sahipleri faiz ya da temettü geliri elde etmek için uluslararası sermaye piyasalarından menkul kıymetleri satın almaktadır. Newyork, Londra, Zürih ve Tokyo borsalarına KİT'lerin hisse senetlerinin satılması uluslar arası sermayenin ülkeye girişi açısından bir davet niteliğinde sayılabilir (Alkin, 1980: 203).

Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının, bir ülkeye mal ve hizmet üretimi için geldiğinden teknoloji transferi ve istihdam artışı; mal ve hizmet üretimine katkıda bulunarak katma değeri artırmak suretiyle vergi gelirlerinde artış sağlamaktadır. Ayrıca yüksek teknoloji ve yönetim bilgisini getirerek işgücü verimliliğini ve mal ve hizmet üretiminde kalitenin artmasına katkı; ihracatı artırarak döviz kazancı veya iç piyasa için üretim yaparak ithalat ihtiyacını azaltarak döviz tasarrufu sağlamaktadır. İşletmecilikle ise iç pazarların ve dış pazarlamanın gelişmesine, ülke ekonomisinin dünya ekonomisiyle bütünleşmesine çok önemli katkılar sağladığı öne sürülmektedir (Türk, 2014: 21).

1.2.1.4 Verimliliği Arttırmak

Birçok dünya ülkesinin ekonomisi incelendiğinde özel sektörün verimlilik oranlarının kamu sektörünün çok önünde olduğu gözlemlenmektedir. Bunun ana nedenlerinin başında KİT'lerin kar marjından çok sosyal fayda götmeleridir. Özel sektör piyasa koşullarında rekabet ortamı olduğundan özel sektörde faaliyet gösteren firmalar kendilerini sürekli geliştirmek teknolojiyi yakından takip etmek zorundadırlar. Piyasalarda ki bu rekabet ortamı verimliliği arttırmaktadır.

Kamu pozisyonuna bakıldığında çoğu zaman monopolist karakter taşıdığı görülmektedir. Bunun anlamı; kamu faaliyetlerinin rekabet ortamı içinde verilmemesi, rekabet baskısı altında olmaması ve başarısızlığın sonucu olarak üzerinde iflas, baskı ve tehdidin olmamasıdır. Bu şartlar altında, kamu sektöründe minimum maliyetle üretim amacından uzaklaşmaktadır (Tenekecioğlu, 1999: 54).

Son yıllarda KİT ürünlerine yapılan zamlar kârlılığı artırmış olduğu halde verimliliği artıramamıştır. Çoğu tekel durumunda olan KİT ürünleri yüksek fiyatlara rağmen satılmaktadır. Özel sektörün girdi olarak kullandığı bu ürünler, ekonomide fiyatların genel seviyesinin yüksek olmasına neden olmaktadır. Kârlılığın, maliyetlerin düşürülmesi yoluyla yükseltilmesi idealdir (TÜSİAD, 1992: 16).

Devletin mülkiyetinde ki KİT'lerin düşük verimlilikle çalışmaları ekonomide genel verimlilik düzeyini de olumsuz etkiler. Verimliliği artırıcı genel politikaların yanı sıra kamu sektörünün sınırlandırılması da bir yönde önemli etken olacaktır (Cevizoğlu, 1998: 18).

1.2.2 Özelleştirmenin Mali Amaçları

Gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya buldukları en önemli çıkmazlardan biri de güçlü bir özel sektör sermaye birikiminin olamaması nedeniyle sağlık hizmetlerinden alt yapı yatırımlarına, şeker, un, çimento, tekstile kadar çok büyük yatırımları bile devletin yapmak zorunda kalmasıdır. Oysa devletin bu yatırımlardan çekilerek, yerini sayıları ve verimlilikleri gün geçtikçe daha iyiye giden özel sektöre bırakması, elde edilen kaynakların ise devletin asli görevlerine harcanması gerekmektedir. Bu suretle daha çok yatırım ve daha hızlı kalkınma ve istihdam sağlanabilecektir (Doğan, 1993: 31).

Özelleştirmenin mali amaçlarından birisi de devlete büyük miktarlarda gelir sağlamaktır. Devlet, KİT'lerin özelleştirilmesiyle büyük mali sıkıntılar yaşadığı zamanlarda gelir sağlayabilmektedir (Ünal, 2003: 51).

Gelişmekte olan ülkelerin bir taraftan bütçe açıkları ve dış ticaret açıkları diğer taraftan ise aşırı borç yükü altında olmaları bunların daha fazla zorlanmamasını gerektirir. Merkez Bankası'nın ise, karşılıksız para arzı ise enflasyona yol açmaktadır. Bu noktada KİT'lerin özelleştirilmesiyle devlet yeni bir gelir kaynağına kavuşmuş olacaktır (Özmen, 1990: 21).

Devletler özelleştirmeyi geniş anlamında ele aldıklarında iki açıdan gelir sağlarlar. Bunlardan birincisi, sahip oldukları iktisadi nitelikteki işletmeleri

ve mal varlıklarını satarak doğrudan gelir elde etmek, ikincisi de sundukları bazı hizmetlerin üretimini özel kesime devrederek dolaylı yoldan gelir elde etmektir. Devlet işletmelerinin devlete gelir sağlamak amacıyla satılmasında önemli olan, işletmenin yüksek gelir getirecek bir yapıya sahip olmasıdır (Çetinkaya, 2007: 175-176). Devletin elindeki şirketleri iflas etmiş bir tüccar gibi elden çıkarması, özelleştirmenin en zayıf iktisadi gerekçesini oluşturmaktadır ve en çok tepki alan gerekçedir. Bunun yanında özelleştirme yoluyla gelir elde etmek bir defaya mahsustur ve mal satıldıktan sonra bir daha ondan gelir elde edilemez. Gelir etkisi sadece devlet malının satış değerine eşittir. Fakat özelleştirilen KİT'ler kâr eden kuruluşlar ise, devlet gelecekteki gelirini de kaybetmiş olmaktadır (Sezgin, 2010: 159).

Özelleştirmeye devlete gelir sağlamanın ikinci yolu olan bazı hizmetlerin sunumunun özel sektöre devredilmesinde ise, devletin asli görevlerinin dışında olan hizmet sunumlarına harcadığı para ve zaman konusunda yeterli etkinlik ve verimlilikte olamaması etkili olmuştur (Çetinkaya, 2007: 175-176).

1.2.3 Özelleştirmenin Sosyal ve Siyasal Amaçları

Gelişmekte olan ülkelerde gelir dağılımı dengesizdir. Bu durum ise gerek bu ülkelerde gerek tüm dünyada sosyal kargaşa ve çalkantıların temel nedenini oluşturmaktadır (Kır, 1990: 30). Devletler o ülkede yaşayan bireylerin rahatlık içinde ve mutlu bir şekilde yaşamalarından sorumludur ve bireyler arasında dengesizlikler olursa bunların giderilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır (Koray, 2000: 6,11). Bu da özelleştirmenin sosyal amaçlar taşıdığına bir göstergesidir.

Gelir ve servet dağılımındaki aşırı dengesizlikleri gidermek amacıyla da özelleştirme olabilmektedir. Özelleştirme buna da yardımcı olabilmektedir. Kurumların hisselerinin belirli bölgelere ve çalışanlara satılması, sermayenin tabana yayılmasında yardımcı olur (Yaşar, 2005: 52). Kârlılık oranı yüksek KİT'lerin hisse senetlerinin çalışanlara, yönetici ve küçük tasarruf sahiplerine belli avantajlarla satılması bu kesimlere bir gelir transferi anlamına gelir. Bu yöntem, işletmede verimliliğin artırılmasında bir teşvik ve çaba unsuru olabilir.

Artan verimlilik yine hisse sahiplerine gideceğinden, gelir dağılımında belli bir düzelme meydana gelecektir (TÜSİAD, 1992: 16).

Özel mülkiyetin yaygınlaşması, demokrasinin özgür biçimde güçlenmesi, emek geliri dışında işletmelerden de gelir sağlayacak kişilerin oluşturulması için özelleştirme yoluyla KİT hisse senetleri gelir ve serveti düşük halka satılmalıdır. Pay senetleri satışının öncelikle çalışanlara, küçük birikim sahiplerine yapılması ve satın alınan bu senetlerin kişilerin ellerinde kalmasının sağlanması, yüksek geliri kişilerin ellerinde toplanmasının önlenmesi bu amacın gerçekleşmesinde dikkat edilmesi gereken noktalardır (Aktan, 1987: 101).

Tüketiciye yansıtacak toplam faydanın değerinin yüksek olması, özelleştirmenin önemli amaçlarından birisidir. Sosyal faydanın değerini aşağıdaki gibi soruların cevapları belirler (Yaşar, 2005: 52);

- ✓ Düşük fiyat sağlayacak mı?
- ✓ Yüksek üretim elde edilecek mi?
- ✓ Daha ve iyi kalitede olan çeşide ulaşılacak mı?
- ✓ Fayda dağılımı değişecek mi?
- ✓ Çalışanlara, üreticilere, ihracata ve vergi mükelleflerine etkisi ne olacak?

Siyasal sonuçlar elde edilebilen özelleştirme, siyasal amaçlarla da uygulamaya konulabilmektedir. Siyasal partilerin görüşlerinin sosyalizme veya liberalizme yakın olması halinde, özelleştirme özellikle siyasal amaca yönelik olarak, liberalizme uygun ortam oluşturmak amacıyla ortaya çıkabilmektedir (Atasoy, 1993: 185). Özelleştirme sayesinde bürokratlar, hem kamu kurumlarını denetleme hem de piyasaya müdahale etme görevinden kurtulacaklar ve böylece genel politika belirlemesi ile ilgili konulara daha fazla ayırmaları olanaklı olacaktır. Bu ise yönetim ve işlemenin profesyonellerde kalmasını sağlayacaktır (Doğrul, 1994: 20).

Özelleştirmenin siyasal amaçları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Alper,1994: 33,39);

- ✓ Devleti küçültmek, asli fonksiyonlarına döndürmek,
- ✓ Demokratikleşmeyi sağlamak,
- ✓ Birikimlerin daha büyük oranlarda hisse senetlerine yönelmesini teşvik etmek,
- ✓ Sendikaların siyasi güçlerini zayıflatmak,
- ✓ Uluslararası sermayenin ve uluslararası örgütlerin taleplerini yerine getirmek.

1.3 Özelleştirme Yöntemleri

Özelleştirmeler yapılırken özelleştirmenin amacı, özelleştirilen şirketin hangi sektörde faaliyet gösterdiği, şirketin kârlılığı v.b. hususlar göz önünde bulundurularak çeşitli yöntemler kullanılır.

Bu yöntemleri satış yöntemi, kiralama yöntemi, işletme hakkı devri yöntemi, ihale yöntemi, imtiyaz yöntemi ve diğer yöntemler gibi başlıklar halinde inceleyebiliriz.

1.3.1 Satış Yöntemi

Özelleştirme yöntemlerinden bahsedildiğinde akla ilk gelen ve özelleştirme aşamasında en fazla kullanılan yöntem mülkiyetin devrinin öngören satış yöntemidir (Çetinkaya, 2007: 181). Kuruluşların aktiflerindeki mal ve hizmet üretim birimleriyle varlıklarının sahipliğinin kısmen veya tamamen bedel karşılığı devredilmesi ya da bu kuruluşların hisselerinin tamamının veya bir kısmının kuruluşların içinde bulunduğu koşullar da dikkate alınarak çeşitli satış yöntemleriyle bir bedel karşılığında devredilmesi olarak tanımlanır (Tanör, 2000: 446).

Satış yöntemi de varlık satışı ve hisse satışı olarak iki ana başlık halinde incelenebilir.

a)Varlık Satışı: Mülkiyetin özelleştirilmesi yöntemlerinden ilki varlık satışıdır. Kamuya ait şirketlerin veya kuruluşların aktifinde bulunan menkul ve gayrimenkullerin özel kesime satışına varlık satışı denilmektedir (Türk, 2014: 24).

b) Hisse Satışı Yöntemi: Bu yöntemle özelleştirme uygulamasına tabi tutulacak bir kuruluş şayet şirket değilse, öncelikli olarak sermayesi paylara bölünmüş bir şirket hüviyetine dönüştürülmekte ve şirket hisselerinin değerlendirilmesi yapılmaktadır. Daha sonra şirketin hisse senetlerinin bir kısmı veya tamamı satışa sunulmaktadır. Hisse satışı yöntemi, alt yöntemler de dâhil en çok kullanılan yöntemdir (Yayılioğlu ve Delice, 2010: 339–340)

Hisse satışı yönteminde yer alan çeşitli alt satış yöntemleri vardır.

- ✓ **Blok Satış Yöntemi,** Özelleştirme programına alınan bir kuruluşteki kamu paylarının tamamının ya da bir kısmının blok olarak ya da grup halinde satılmasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken bu satışların sonucunda rekabetin azalabileceği ve sanayide tekelleşmeye doğru gidilebileceğidir (Çetinkaya, 2007: 181).
- ✓ **Halka Arz/Çalışanlara Satış Yöntemi,** KİT'lerin tamamının ya da bir kısmının çalışanlar, yöneticiler, yöre halkı gibi belli gruplardan teklif alarak satışını ifade etmektedir. Sermaye piyasası yeterince gelişmemiş ülkelerde orta ve küçük işletmeler başta olmak üzere KİT'lerin satışında belli gruplar için onların alabilecekleri hisse oranları bildirilerek bu gruplardan teklif vermeleri istenebilir (Taner, 2006: 102).
- ✓ **Borsada Satış Yöntemi,** kamu mülkiyetindeki anonim şirketin hisse senetlerinin özel kişi ya da kuruluşlara satışını ifade etmektedir. Bu yöntemin uygulanabilmesi için KİT'lerin sermayelerinin hisse senetlerine bölünmesi ve bunların ticaret hukukuna tabi sermaye şirketlerine dönüştürülmesi gerekir. Ayrıca özelleştirmenin başlatılabilmesi içinde, önce şirketin aktiflerinin değerlendirilmesi yapılır, öz kaynak hesaplamaları yapılır ardından hisse senetleri fiyatları belirlenip satış ilanı yapılır ve özelleştirme başlamış sayılır (Altıntaş, 1988: 58-59).

Teletaş, Aselsan, Gima, Migros, POAŞ, İş Bankası, Erdemir, Tüpraş, Pektim, Netaş, Çukurova Elektrik, Kepez Elektrik gibi kuruluşlara ait

hisselerin bir kısmı, " İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)' de satış" içerisinde sıralanan yöntemlerle satılmıştır (Yavilioğlu ve Delice, 2010: 341–342).

- ✓ **Teklif Alma Yoluyla Satış Yöntemi**, özelleştirme uygulamasına tabi olan kamu kuruluşlarının mülkiyetinin tamamının veya bir kısmının, teklif almak suretiyle satılmasıdır. Bu tür özelleştirme en kolay ve en hızlı özelleştirme şeklidir (Sevil, 1996: 10).

Direkt veya özel satış yönteminde satılacak aktifler veya işletmeler belli bir firmaya, birkaç firmaya veya bir konsorsiyuma pazarlık yoluyla devredilebilir. Bu yöntem daha hızlı uygulanabilmesi ve değerlemenin de daha kolay yapılabilmesi sebebiyle diğer yöntemlere tercih edilebilir. Ancak bunun bazı dezavantajları da vardır. Bunlardan birincisi, satışa sübjektif değerlendirme payının var olmasıdır. İkincisi ise, hisse senetleri satışı söz konusu olmadığından dar anlamda "*devlet malvarlığının satışı*" ile sınırlı kalmasıdır. Bu yöntem daha çok kâr amaçlı nihai mal ve hizmet üreten KİT'lerin bazı müesseselerinin veya bağılı ortaklıkların satışında uygulanabilir (Altıntaş, 1988: 59).

1985–2008 döneminde halka arz yöntemiyle yapılan özelleştirme tutarı, 7.053 milyon dolardır. Toplam özelleştirmelerin yaklaşık %19,3'ü bu yöntemle yapılmıştır. Perkim (%42,32 hissesi), TÜPRAŞ (%32,29 hissesi), Türk Telekom A.Ş. (%15 hissesi), Petrolojisi A.Ş. (%16,47 hissesi), Halk Bankası (%24.94 hissesi), Türk Hava Yolları (%53.15 hissesi) özelleştirmelerinde bu yöntem kullanılmıştır. Diğer taraftan bu yöntemle yabancı sermaye girişi de sağlanmaktadır (Yavilioğlu ve Delice, 2010; 340-341).

1.3.2 Kiralama Yöntemi

Burada özel şirketlere kiralanen KİT'ler söz konusudur. Özel şirketlere kiralanen kamu kuruluşlarının belli süre içinde kiracı veya işletmeci şirketler tarafından mal ve hizmet üretiminde kullanımı ve uzun dönemde satın alınması öngörülmektedir (Öztürk, 2006: 14).

Devlet sahip olduğu işletmelerin mali yapılarını iyileştirerek satışa arz edebilir bir hale getirebilmek için belirli bir süre için kiraya verebilir. Kiralama bir mülkiyet transferi gerektirmemektedir. Tesisi kiralayan özel kişi veya kuruluş için kiralama işleminden sonraki kâr ve zarar aynen kiralayana ait olacağından kârlılık ana amacı teşkil etmektedir (TÜSİAD-2, 1992: 21).

Kiralama, özelleştirme öncesi devlet işletmelerinin durumlarının iyileştirilmesine yönelik bir ara uygulama olarak da değerlendirilebilir. Belediyelerin, çöp toplama hizmetlerini, belediyenin sahip olduğu araçları özel kesimin kullanımına izin vererek özel kesime devretmeleri bu tür özelleştirme kapsamında değerlendirilmektedir (Alper, 1994: 64).

Gelişmemiş yörelerdeki kamu iktisadi teşebbüslerine ait müesseselerin kapanma riskini bertaraf etmek için bunları mali oluşumlarına kiralamak ve mahalli insiyatifi harekete geçirerek bunların sorunların çözümlerine katkılarını sağlamaktır. Bu amaçlar doğrultusunda bu yöntem başarılı olsa da olmasa da uzun vadede satışa dönüşecek bir ara çözümdür (Akalin, 2002: 193-194).

1.3.3 İşletme Hakkı Devri Yöntemi

Mülkiyeti kamuda kalmak kaydıyla, mal ve hizmet üretim birimlerinin işletilmesinin özel sektöre devredilmesidir. Türkiye’de uygulanan mevzuata 2983 sayılı Tasarrufların Teşviki ve Yatırımların Hızlandırılmasına Dair Kanunla girmiş olup, bu tip özelleştirme uygulamaları limanların ve elektrik santrallerinin işletme haklarının verilmesinde uygulanmakta, mülkiyet hakkı kamuda kalmaktadır (Öztürk, 2006: 14)

Yönetimin özelleştirilmesiyle göre gelen yönetim işletmenin kâr ve zararından sorumlu olmamakta sadece kârdan pay almaktadır. Toplam işletme riski devlete ait iken, profesyonel yönetim faaliyetlerinden sorumludur (Sarıaslan ve Erol, 1993: 18).

Yönetim devrinin başarısı ise, yönetimi devredilecek. KİT’lerin iyi belirlenmesine ve sözleşmelerde kamu yararı ile şirketlerin karar mekanizmalarının süratli, verimli ve bağımsız işleyişinin uyumlu bir şekilde

düzenlemesine bağlıdır. Batı ülkelerinde sıkça rastlanan bu yöntemle oldukça başarılı sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Fakat bu yöntem tam bir mülkiyet transferi ön görmediğinden tam bir özelleştirme yöntemi olarak düşünülmemelidir (Altıntaş, 1988: 60).

1.3.4 İhale Yöntemi

Özelleştirme uygulaması yapılırken bazı durumlarda ihale yöntemi kullanılır. İhale yönteminde mülkiyetin devri söz konusu değildir. Bu uygulamada özelleştirmeyi gerçekleştiren kamu kurumu finansmanı sağlamaya devam eder sadece üretim işini özel sektöre devreder. Bu uygulamayı en çok kullanan kamu kuruluşları belediyelerdir.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere ve Japonya'da özellikler belediye hizmetlerinde yaygın bir şekilde uygulanan bu yöntem, Türkiye'de 10 Eylül 1983 tarihli RG' de yayınlanan 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ile genel bütçeli dairelerin, il özel idarelerinin ve belediyelerin her türlü işlerini özel kesime ihale yoluyla yaptırabilmeleri imkânı sağlamıştır (Falay, 1990: 9).

İhale yönteminde açık arttırma ve pazarlık yöntemi olarak iki ayrı yöntem kullanılır.

Açık arttırma yönteminde özelleştirmeye konu tek bir firma olsa da buna karşılık birçok alıcı vardır. Alıcılar çoklu fiyat sistemi ile ihaleye katılırlar. İhalede sabit fiyat söz konusu değildir. Fiyatı ihaleye katılan alıcılar belirler. Bu sayede en yüksek fiyatı veren firma ihaleyi kazanmış olur. Bu yöntem sayesinde maksimum gelir elde edilmiş olur.

Pazarlık yönteminde de devlet ve alıcı arasındaki ilişkilerin niteliği tek alıcı ve birden fazla alıcı durumuna göre farklı şekillenmektedir. Devlet bu yöntem ile aday alıcı karşısında özelleştirmenin negatif etkilerini azaltma yönünde bir görüşme sürecine girmektedir (Yaşar, 2005: 44).

1.3.5 İmtiyaz Yöntemi

İmtiyaz sözleşmeleri, idari sözleşmelerin en belirgin örneklerindedir (Yücel, 2005: 73,77). Bu kavramda genelde, tabii monopollerin güçlü olduğu iktisadi faaliyet alanlarında ve/veya rekabet yokluğu ile karakterize olmuş piyasa şartlarında, mal ve hizmetin üretimi veya dağıtım haklarını vermeyi ya da kullandırmayı amaçlayan bir özelleştirme aracı olarak bilinmektedir (Kök, 1993: 106)

Sanayilerde ölçek büyümesi sonucu şirketin maliyetinin düşmesi ile ortaya çıkan doğal tekelleşmenin olduğu üretim alanları, imtiyaz sözleşmeleri aracılığıyla özel kesime devredilmektedir ve hizmetin maliyetinin düşmesine, doğal tekelin doğmasına yol açmaktadır (Öztürk, 2006). Bazı iktisatçılara göre doğal tekel niteliği taşıyan hizmetlerin optimal seviyede üretilmeleri için, kamu erkinin kamu yararını dikkate alarak, özel işletmenin ortaya çıkan zararının karşılanmasını veya bir örgüt kurarak hizmeti kendisinin sunması gerekmektedir (Acartürk, 2001: 46,60).

İki tip imtiyaz sözleşmesi vardır. Birinci tip sözleşmede, özel firmalar, sözleşmenin konusu olarak kamuya ait bir mülkiyet kullanımını belirtir. Kablolu televizyonlar buna örnek teşkil edebilir. İkinci tip sözleşmede ise özel firmalar kamuya ait bazı hakları kullanırlar, bu sözleşmeye örnek olarak ise cadde ve ana yollardaki servis istasyonlarını söyleyebiliriz. Buradaki birinci tip sözleşmeler rekabet ve dolayısıyla da teknolojinin gelişmesini sağladığı için daha çok kullanılmaktadır (Taner, 2006: 112).

1.3.6 Diğer Yöntemler

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde açıklanan özelleştirme yöntemlerinin yanı sıra birçok özelleştirme yöntemi daha mevcuttur. Bu özelleştirme yöntemleri maddeler halinde şöyle sıralanabilir;

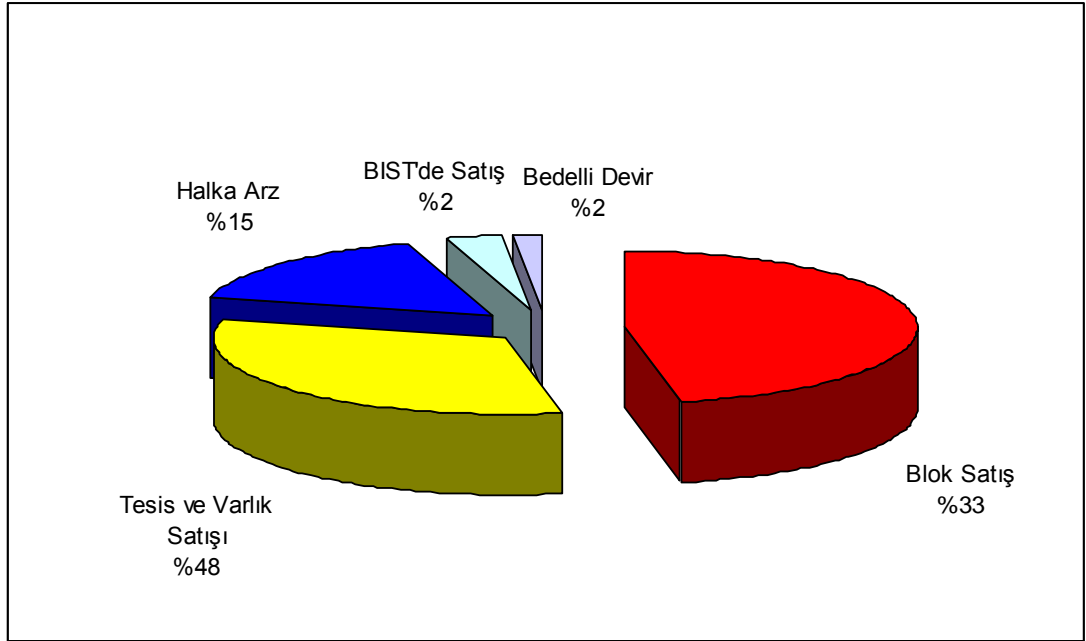
- ✓ **Yap-İşlet Yöntemi:** Mülkiyeti özel sektöre ait olmak kaydıyla, kamu altyapı tesislerinin devlet tarafından belirlenen şartlarda yaptırılarak, mal ve hizmetlerin belirlenen usul ve esaslarla satışının gerçekleştirildiği bir modeldir. Yap-işlet yönteminde, özel şirketlere

ekonomik anlamda devlet tarafından bir imtiyaz hakkı da tanınmaktadır. Bu yöntemde, devletin özel şirketlere ödeme yükümlülükleri için garanti vermesi de mümkündür (4283 Sayılı Kanun, Madde 4).

- ✓ **Gelir Ortaklığı Senedi Satışı:** Köprü, baraj, elektrik santrali, karayolu, demiryolu, telekomünikasyon sistemleri ile sivil kullanıma yönelik deniz ve havalimanları ve benzeri altyapı tesislerinin gelirlerine gerçek ve tüzel kişilerin belli bir süreliğine ortak olmasını saptamak amacıyla düzenlenen senetlerin satışı anlamına gelir (2983 Sayılı Kanun, Madde 3/a).
- ✓ **Tüketicinin Desteklenmesi Yöntemi:** Kupon yönteminde hizmet devlet tarafından, isteyen vatandaşa paraya çevrilebilir kuponlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu yöntem vatandaşa mal ve hizmetler arasındaki seçim hakkı verir, yani vatandaş istediği mal ve hizmeti kimden, ne zaman, nerede alacağı konusunda yetkilidir, ayrıca vatandaşlar aracılığıyla mal ve hizmetlerin daha iyi gözlemlenmesini sağlamakta ve kalite denetimine de imkân vermektedir (Taner, 2006: 106).
- ✓ **Üreticinin Desteklenmesi Yöntemi (Sübvansiyonlar):** Devlet tarafından bir malın piyasa fiyatın bir bölümünü karşılamak üzere özel üretim sektörüne verilen harcamalar "sübvansiyon" denilmektedir (Çaşkurlu, 2002: 9). Sübvansiyonlar kendi içerisinde kredi sübvansiyonları, garanti sübvansiyonları, vergi sübvansiyonları, karşılıksız nakit sübvansiyonlar ve aynı sübvansiyonlar olarak ayrılmaktadır (Aktan, 1992: 78-79).
- ✓ **Yap-İşlet-Devret Yöntemi:** Bir kamu hizmeti veya bayındırlık işinin özel girişim tarafından masrafları karşılanılarak kurulmasını, belirli bir süre işletildikten sonra iş için yatırılan sermayenin amortismanı sağlandıktan ve kâr gerçekleştirildikten sonra özel müteşebbis tarafından yapılan yatırımın idareye bedelsiz olarak devredilmesidir (Duran, 1991: 147). Yap-işlet-devret yönteminin üç temel aşaması

vardır. Bunlardan birincisi, yatırımın, bütün finansman ve riskleri özel kesim şirketine ait olarak gerçekleştirilmelidir. İkincisi, sözleşmede yer alan usul ve esaslar çerçevesinde, tesis yüklenici şirket tarafından belli bir süre işletilmelidir. Sonuncusu aşamada ise belirlenen sürenin sonunda, tesisin mülkiyeti ilgili kamu yönetim birimine devrolmalıdır (4734 sayılı Kanun, madde 3).

- ✓ **Yasal ve Kurumsal Serbestleşme Yöntemi:** Bu yöntem devletin doğrudan ekonomiye yaptığı kontrollerin kaldırılmasını ifade etmektedir. Bu uygulamada ki temel amaç serbest piyasada faaliyet gösteren bütün sektörlerde rekabetin canlanması ve verimliliğin artmasıdır.

Şekil 1: Yöntemler İtibariyle Özelleştirme İşlemleri

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yonteme_gore.htm, (24.01.2015).

Şekil 1'de Türkiye'de ki özelleştirmelerin hangi yöntemler ile yapıldığı görülmektedir. Şekilden de anlaşılacağı gibi Türkiye'de en fazla kullanılan yöntem %48'lik oran ile tesis ve varlık satışı yöntemidir. Daha sonra ise %33'lük oran ile blok satış yöntemi gelmektedir. Bedelli devir ve Borsa İstanbul (BİST)'da satış yöntemleri ise %2 oran ile ez az kullanılan yöntemlerdir.

1.3.7 Özelleştirmede Değerleme

Özelleştirme uygulamalarında devlet şirketlerinin satış fiyatının belirlenmesi temel problemdir. Çünkü devlet şirketlerinin hisse senetleri genelde menkul kıymetler borsalarında işlem görmediği için satıcı ve alıcı için eksik bilgi söz konusudur (Yaşar, 2005: 44).

Değer tanımı iktisatta genellikle değişim değerini ifade etmektedir. Bir malın değişim değeri, söz konusu maldan bir birim elde etmek için gerekli olan diğer mal veya para birimidir. Değer, malın istenebilirliği ve kıtlık derecesi olmak üzere iki faktöre bağlıdır. Bir mal istendiği takdirde bir değeri vardır. Mal bollaşıkça veya istenebilirliği azaldıkça değeri düşecektir. Bu nedenle, kıtlık derecesi değeri etkileyen önemli bir faktördür. Örneğin, bir mal hem istenen hem de kıt ise, yüksek değişim değerine sahip olacaktır (Seyidoğlu, 1992: 141).

Şirket değerini etkileyen başlıca faktörler şöyle sıralanabilir (Yazıcı,1997: 8);

- ✓ Kuruluşun faaliyette bulunacağı kesim ve ekonominin genel durumu, kuruluşun faaliyette bulunduğu kesime giriş koşulları,
- ✓ Mal ve hizmet fiyatlarının belirlenmesi ve gelecekteki seyri, kuruluşun büyüklüğü,
- ✓ Kesimin büyüklüğü ve büyüme hızı,
- ✓ Kuruluşun faaliyette kullandığı araç ve gereçlerin niteliği, araştırma geliştirme faaliyetleri, kullanılan teknoloji, kuruluşun şerefyesi, kuruluş yeri ve geçmişi,
- ✓ Kuruluşun sermaye yapısı, sermayede devlet ve özel kesim payları, nakit durumu,
- ✓ Kuruluşun dikey bütünleşme derecesi, geçmişteki kazançları ve potansiyel kazanç gücü,
- ✓ Geçmişteki temettü politikası ve temettü dağıtabilme kapasitesi, gelecekteki ihtiyacı olan yatırım tutarı,
- ✓ Yatırımların ekonomik ömrü, yatırımların hurda değeri,
- ✓ Maliyetler içinde sabit ve değişken giderlerin oranı, şirketin mal ve hizmetlerinin pazarlanabilirliği,
- ✓ Gerçekleştireceği yatırım projeleri, hammadde fiyatlarının yükselme olasılığı,

1.4 Finansal Krizlerin Özelleştirmeye Etkileri

Finansal krizin anlamı, *“beklenmedik bir anda meydana gelen bir takım gelişmelerin, makro düzeyde devleti mikro düzeyde ise firmaları olumsuz bir şekilde etkileyecek karmaşa ortamını oluşturmasıdır”* (Şafak, 1996: 293). Başka bir tanımda ise kriz, *“tüketilemeyen üretimin doğurduğu ekonomik çöküntü”* şeklinde tanımlanmıştır (Hançerlioğlu, 1997: 39).

Tüm dünyada meydana gelen krizlerin kaynaklarına bakıldığında genellikle spekülâtif hareketler, petrol krizleri, borsanın çöküşü ve savaşların krizlere neden olduğu gözlemlenmektedir (Kazgan, 2003: 38,55).

1.4.1 Türkiye’de Krizlerin Özelleştirmeye Etkileri

Türkiye gibi ülkelerde en önemli alt politika araçlarından birisi KİT’lerin özelleştirilmesidir. Bu politika, zarar eden bu kuruluşları özel kesim içinde ticari kurallara göre çalışıp, hazineden para talep etmek yerine devlete vergi öder duruma getirerek ek gelir sağlayacaktır. Diğer bir yandan ise kamu kesiminin küçültülmesi ve bu yolla piyasa müdahaleleri yoluyla sistemin bozulmasına neden olan yanlış birtakım siyasal eğilimleri yok edebilecektir (Eğilmez ve Kumcu, 2008: 399).

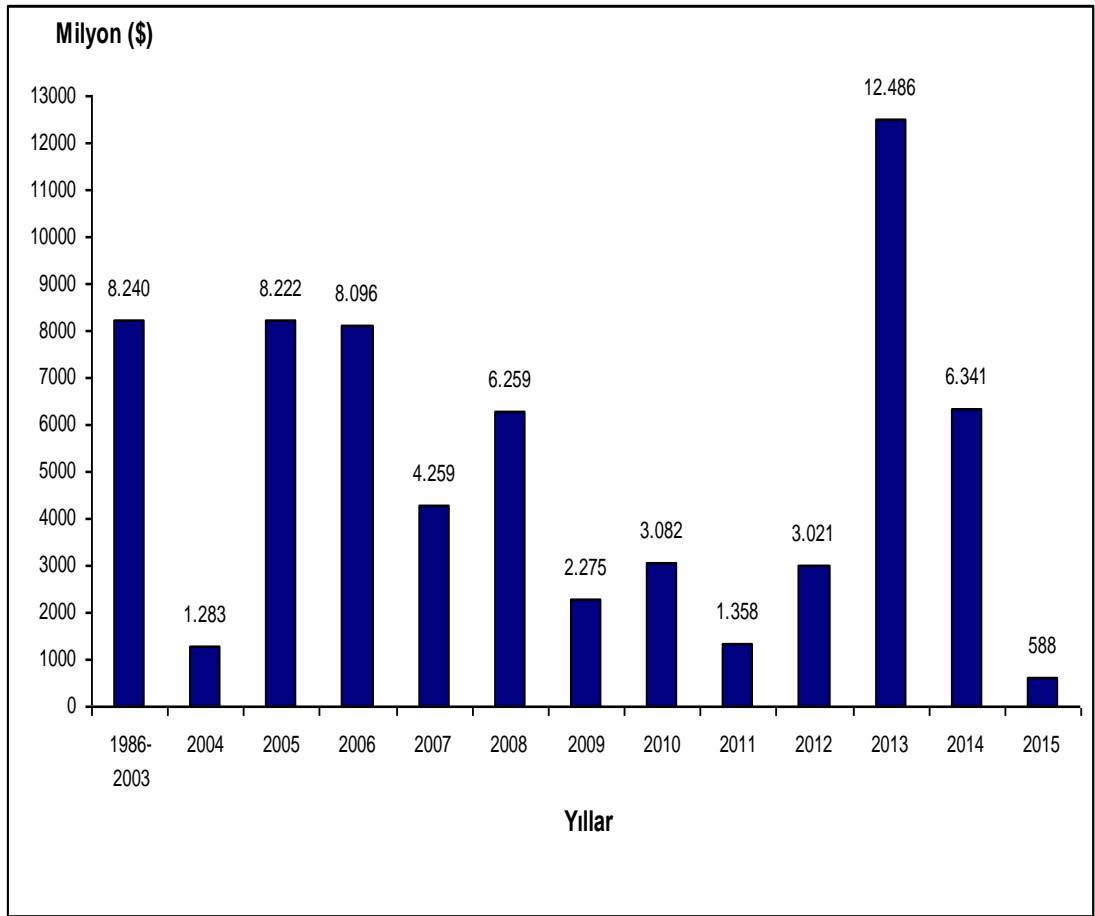
Türkiye’de, çağdaş anlamda özelleştirme uygulamaları 1986 yılında başlamıştır. Öncelikle yarım kalmış tesislerin, küçük ölçekli işletmelerin ve bazı büyük fabrikaların satışı ile çeşitli halka arz uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Ancak takip eden süre içerisinde yaşanan ekonomik istikrarsızlık ve siyasi belirsizlikler, özelleştirmenin zaman zaman yavaşlamasına, hatta durmasına yol açmıştır.

Türkiye’de 2001 krizi de birçok bankanın devlet yönetimine geçmesine neden olmuştur. Büyük dünya bunalımı denen 1929-30 krizinden önceki dönemde hâkim olan liberal devlet kavramı, kriz sonrası yerini refah devleti kavramına bırakmıştır (Saybaşılı, 1994: 58).

2003 yılından itibaren özelleştirmenin güçlü bir ekonomik tercih olarak benimsenmesine bağlı olarak özelleştirme ivme kazanmıştır. Bununla birlikte,

halen özelleştirilmesi gereken birçok ticari nitelikli kamu işletme ve hizmetleri bulunmaktadır (http2).

Türkiye’de ekonomik krizler özelleştirme gelirlerini olumsuz şekilde etkilemektedir. Ekonomik istikrarın sağlandığı, ülkenin yönetimine güven duyulan dönemlerde devlete ait kamu işletmeleri krizleri olduğu dönemlere göre daha kolay özelleştirilebilirken, kriz dönemlerinde ekonomik sıkıntılar olduğundan, yönetime ve ülkeye olan güven sarsılmakta ve bu da kamu işletmelerinin özelleştirilmesini zora sokmaktadır.

Şekil 2: Türkiye’de Yıllar İtibariyle Elde Edilen Özelleştirme Gelirleri

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı,
http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm, (24.01.2015).

Türkiye’de yaşanan en büyük krizlerden 2001 krizi incelendiğinde 2000 yılında 2.717 milyon ABD doları olan özelleştirme gelirinin krizin olduğu

2001 yılında %96 düşüşle 120 milyon ABD doları olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Şekil 2’de yıllar itibariyle Türkiye’nin elde ettiği özelleştirme gelirleri görülmektedir. Şekilde görüldüğü gibi Türkiye’de yaşanan 2008 krizi sonrasında ülkeye olan güven azalmış ve 2008 yılında 6.259 milyon ABD doları olan özelleştirme geliri ertesi yıl ciddi bir düşüş yaşayarak 2.275 milyon ABD dolarına kadar gerilemiştir.

Ekonomik krizler ülkelerin ekonomisinde ciddi yaralar açmaktadır. Devletin elde ettiği gelirlerde ciddi azalmalar olması sebebiyle devletler Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi kaynaklardan borçlanmaya gitmekte ve bu da ekonomiyi iyice sıkıştırmaktadır. Ekonomik krizlerin devlerin gelir kaynaklarından biri olan özelleştirme gelirlerini de ciddi anlamda etkilediği gözlemlenmektedir.

1.4.2 Dünyada Krizlerin Özelleştirmeye Etkileri

Özelleştirmeyi kurtarıcı gören ülkeler için, bütçe açığı, kamu işletmelerinin sermaye ve personel sorunları nedeniyle gelişmelere ayak uyduramamaları, kronikleşen kamu işletme açıkları, kamu işletme yöneticileri hakkında ortaya çıkan yolsuzluk iddiaları gibi ulusal düzeydeki birtakım problemlerin çözümde özelleştirme kaçınılmaz bir son olmuştur. Ayrıca ekonomilerin küresel bir yapıya doğru gitmesi, yabancı rekabetin kamu işletmelerinin durumunu sarsması ve yabancı sermayenin yatırım alanı araması gibi uluslararası düzeyde yaşanan birtakım gelişmeler sonucunda özelleştirmeyi uygulamak zorunda kalmışlardır (Göktaş, 2002: 1).

1970’li yıllarda başlayan ekonomik krizle birlikte Keynes’çi politikalar, devlet müdahaleciliği ve devlet girişimciliği ciddi bir biçimde sorgulanmaya başlanmıştır. İngiltere, Amerika ve Japonya’nın da aralarında bulunduğu belli başlı gelişmiş ülkelerde klasik iktisadın yeniden yorumlanmasına yönelik iktisadi ve siyasi düşünce hareketleri gelişmiş ve bu hareketler muhafazakâr iktidarların ideolojisini oluşturmuştur. Keynes sonrası klasik iktisadın yeniden yorumlanması ile ortaya çıkan ekollerin tamamı, farklı yoğunlukta olmalarına

rağmen, krizi, serbest piyasa mekanizmasının sağlıklı olarak işemesini engelleyen unsurların varlığına bağlamışlardır (Öztürk, 2006: 3).

Özelleştirme, bir dönem ağırlıklı olarak ülkelerin içinde buldukları finansal krizlere çözüm olarak düşünüldüğünden siyasi karar vericiler açısından özelleştirmenin amaçları arasında “bütçesel sorunlar ve kısa dönem gelir artırma” eğilimi ağır basmıştır. Zaman içinde bu amaç farklılaşarak özelleştirme, aynı zamanda kamu işletmelerinin düşük verimliliklerine ve uluslararası rekabet ortamına bir çözüm/cevap olarak nitelendirilmeye başlanmıştır.

Özelleştirme konusunda bir diğer örnek olan, Fransa’da İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yürütülen yoğun millileştirme girişimlerinden sonra, 1980’li yılların ortalarından itibaren özelleştirme sürecine girilmiştir. Hükümet, 1986 yılında, kriz nedenleri arasında sayılan, devlet sektörünün büyüklüğünün çok ileri boyutlarda olduğu ve temel rekabet kurallarının işleyişini zedelediği kanaatine vardığından, bir takım liberal gerekçelere dayanarak 5 yıl içinde 65 şirketin özelleştirilmesini öngören bir program hazırlamıştır (Göktaş, 2002: 7).

Tablo 1' de görüldüğü gibi dünya üzerinde ekonomik krizlerin olduğu dönemlerde özelleştirmeden elde edilen gelirler azalmaktadır. Avrupa Birliği (AB) ve dünyadaki diğer ülkelere ayrı ayrı baktığımızda aynı dalgalanmaların olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 1: Dünyada ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Elde Edilen Özelleştirme Gelirleri

YIL	DÜNYA (Milyar ABD Doları)	AVRUPA (Milyar ABD Doları)	DÜNYA (%)	AVRUPA (%)
1988	39.00	7.82	79.9	20.1
1989	28.00	14.21	49.2	50.8
1990	24.00	12.58	47.6	52.4
1991	46.00	28.02	39.1	60.9
1992	39.00	12.68	67.5	32.5
1993	60.00	27.11	54.8	45.2
1994	76.00	39.60	47.9	52.1
1995	80.00	43.80	45.2	54.8
1996	100.00	51.40	48.6	51.4
1997	162.00	63.46	60.8	39.2
1998	140.00	66.12	52.8	47.2
1999	140.00	75.10	46.4	53.6
2000	180.00	70.87	60.6	39.4
2001	43.80	27.07	38.2	61.8
2002	69.20	22.53	67.4	32.6
2003	46.60	29.40	36.9	63.1
2004	94.00	68.14	27.5	72.5
2005	140.00	84.52	39.6	60.4
2006	116.00	51.45	55.6	44.4
2007	138.00	54.48	60.5	39.5
2008	110.88	75.64	31.8	68.2
2009	265.17	55.88	78.9	21.1
2010	213.64	46.83	78.1	21.9
2011	94.40	26.37	72.1	27.9
2012	189.37	37.63	80.1	19.9
2013	193.72	67.41	65.2	34.8
2014	163.17	59.66	63.4	36.6
TOPLAM	2.991.94	1.219.79	55.4	44.6

Kaynak: www.privatisationbarometer.net/PUB/NL/5/3/PB_AR2013-2014.pdf, (24.12.2014).

Not: 2014 yılının verileri 30.11.2014 tarihine göre verilmiştir.

Tablo 1' de görüldüğü gibi dünya üzerinde ekonomik krizlerin olduğu dönemlerde özelleştirmeden elde edilen gelirler azalmaktadır. AB ve

dünyadaki diğer ülkelere ayrı ayrı baktığımızda aynı dalgalanmaların olduğu gözlemlenmektedir.

Türkiye’de ki özelleştirmeden elde edilen gelirleri incelediğimizde diğer dünya ülkeleri ile aynı kırılmaları göstermektedir.

2011 ve ciddi ekonomik krizin yaşandığı 2001 yıllarında Türkiye, AB ülkeleri ve diğer dünya ülkelerinin özelleştirmelerden elde ettiği gelirler incelendiğinde bu yıllarda bir önceki yıla göre çok ciddi düşüşler olduğu görülmektedir.

1.5 Özelleştirme Yanlısı ve Karşıtı Görüşler

Dünya üzerinde özelleştirme uygulamaları yapılırken bunu savunan ve karşı çıkan çeşitli görüşler olmuştur. Bu görüşlere ise bazı temellere dayandırmışlardır.

1.5.1 Özelleştirme Yanlısı Görüşler

Özelleştirmeden yana olan görüşleri gerekçeleri ile şu şekilde sıralanabilir (Özbudun ve Köker, 1994: 8–9; Yaralıoğlu, 1990: 452);

- ✓ Özelleştirme ile kamu açıklıklarının artmasına ve enflasyona sebep olana KİT’leri piyasa mantığını kendisine temel olarak alan özel birimlere dönüştürülecek ve böylece enflasyonun asıl nedeni ortadan kalkacaktır.
- ✓ Özelleştirme ile bireysel özel teşebbüs ve rekabet gelişecek, ardından da ekonomik büyüme için en uygun ortam sağlanacaktır.
- ✓ Özelleştirme ile ülke ekonomisi dış dünyaya açılacaktır. Bu ise ekonomik gelişmeye özellikle ihracat bağlamında katkı sağlayarak toplumun refah seviyesi arttırabilecektir.
- ✓ Özelleştirme ile devletin ekonomik kaynaklara müdahalesi tasfiye edilecektir. Bu ise siyasetin KİT’lere müdahalesini azaltarak, KİT’leri özel çıkar sağlamak için başvurulan bir faaliyet alanı olmaktan çıkaracaktır.
- ✓ Devletin ekonomik kaynaklara müdahalesinin tasfiye edilmesi ile daha demokratik toplum ve siyaset düzeni yaratabilecektir.
- ✓ Özelleştirme ile sağlanacak piyasa ortamında, demokratik siyaset istikrarlı bir biçimde yerleşecektir. Çünkü piyasa ekonomisinin rekabetçi ortamı ve devletin ekonomideki ağırlığının minimuma düşürülmesi sayesinde rekabetçi siyaset ortamı oluşacaktır.

- ✓ Üretim birimlerinin yönetimi ve devletin yönetimi birbirlerinden ayrılacak ve üretim birimlerine dinamik yönetim kadroları kurulacaktır. Bu durumda da başarının ödüllendirilmesi ya da başarısızlığın cezalandırılması sağlanabilecektir.
- ✓ Devletin kaynakları, halkın öncelikle ihtiyaçlarını karşılayabilecek alt yapı yatırımlarında kullanılacaktır.
- ✓ Özelleştirme ile üretim gerçekleştirilirken tüketici tercihleri göz önünde bulundurulabilecektir. Dolayısıyla kâr etme ve büyüme olanakları artabilecektir.
- ✓ Özelleştirme ile girişim ruhu canlandırılacaktır.

1.5.2 Özelleştirme Karşıtı Görüşler

Özelleştirmeye karşıt olan görüşleri gerekçeleri ile şu şekilde sıralanabilir (Akalın, 2002: 125; Akalın, 1998: 222);

- ✓ Özelleştirmenin getirdiği en önemli sakınca olarak işsizlik görülmektedir. İşsizlikle birlikte de iş güvencelerinin azalması, reel ücretlerde düşme ve sendikalaşma oranlarında azalma olabilecektir.
- ✓ Özelleştirilmiş monopoller tüketicileri istismar edebilecektir.
- ✓ Blok satışlar durumunda servet ve gelir dağılımı bozulabilecektir.
- ✓ KİT'lerin piyasa değerlerinin altında satılması ile politikaların ve bunları satan firmaların vergi mükellefleri aleyhine zenginleşmeleri örneğinde olduğu gibi yolsuzluklar gerçekleşebilecektir.
- ✓ KİT'ler satın alınırken bunların üretim kapasitelerine değil de menkul ya da gayrimenkul değerlerinin göz önünde bulundurulmasına neden olabilecektir.
- ✓ Gelir dağılımında adaletsizlikleri gidermek, işsizliği önlemek, zorunlu malların belirli kalite, fiyat ve miktarda topluma sunulmasını sağlamak, çalışanların yönetime katılmasını ve sosyal hakların geliştirilmesini gerçekleştirmek KİT'lerin hedefleri arasındadır. KİT'lerin bu hedefleri gerçekleştirmeleri, toplumda sosyal barışın kurulmasına yardımcı olmaktadır (Altıntaş, 1988: 53).

Bu sakıncaların özelleştirme programını engelleyecek kadar önemli olmadığı da bazı kesimlerce ileri sürülmektedir. Bu görüştekilerin gerekçesi ise, "*bireysel ve toplumsal yeniden yapılanma*" ile ortaya çıkacak potansiyel sıkıntıların çözümlenebileceği düşüncesidir. Çünkü özelleştirme yalnızca kısa dönemde sorun yaratacak, hükümet de bu süre içinde iş ve meslek güvenliği kaybını fonlarla kapatabileceği savunulmaktadır (Cevizoğlu, 1998: 27,31).

1.6 Etkinlik ve Verimlilik Kavramları

Etkinlik ve verimlilik kavramları her ne kadar yakın anlamlar taşıyor gibi gözükse de bu iki kavram literatürde birbirlerinden farklı anlamlara gelmektedirler. Bu başlık altında da etkinlik ve verimlilik kavramları detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

1.6.1 Etkinlik

Etkinlik kavramı iktisadi anlamda Fransızca L'efficacit  (1495) kelimesinin karşılığı olup, "*minimum çaba veya masraf ile maksimum sonuçlar elde etme kapasitesi*" olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca İngilizce "*efficiency*" kavramına karşılık, 1947'lerden itibaren eř anlamda "*L'efficience*" kelimesi kullanılmaktadır. Teknik anlamda "*ıktı-girdi*" oranı olarak yorumlanmaktadır (oban, 2007: 23).

İtalyan iktisatçı Vilfredo Pareto'dan sonra "*Pareto Optimumu*" olarak bilinen ve 1909'da ortaya atılan etkinlik kuralı objektif olarak ölçülebilen iktisadi etkinliği esas almaktadır. Modern refah ekonomisinin temel taşını oluşturan bu kurala göre, mal veya hizmete esas olan girdilerin yeniden tahsisinde ya da tüketiciler arasında malların yeniden tahsisi ile bir başkasının durumunu k t leştirmeksizin, bazı insanların durumunu iyileştirmek mümkün değilse Pareto Optimumu sağlanmış demektir. Yani, toplumdaki bireylerden en az birinin refahını azaltmadan diğer birinin bile refahını artırmak olanağı yoksa toplumun refahı optimuma ulaşmıştır. Pareto Optimumunu gerçekleşmesi için hem üretimde hem de tüketimde etkinliğin varlığı gereklidir (Kök ve Deliktaş, 2003: 43–44).

Etkinlik kavramı genel olarak istenilen çıktı miktarının en az düzeyde girdi kullanılarak elde etmeyi amaçlamaktadır. Fakat bu kavram ile ilgili kesin çizgiler ortaya konulamamış, bu nedenle de literatürde birçok farklı tanımlar yapılmıştır.

Bunlardan bazıları şöyledir;

- ✓ Etkinlik kavramı, hem üretici hem de tüteticici açısından optimumun hedeflenmesidir. Diğer bir ifadeyle hataların önlenmesi ve maliyetlerin azaltılmasıdır (Gökçe, 2000: 87).
- ✓ Etkinlik, söz konusu firmanın mevcut teknolojik durumu içerisinde elde edebileceği maksimum verimliliktir (Karacaer, 1998: 7).
- ✓ Etkinlik, firmaların hedeflerine ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri faaliyetlerin sonucunda bu amaçlara ne derecede ulaşıldığını belirleyen bir performans boyutudur. Etkinlik ortaya konulan amaçlara yönelik bir kavramdır. Bu özelliği nedeniyle etkinlik, işletme düzeyinde toplam performansı yansıtan en önemli performans ölçütüdür (Uçmuş, 2004: 14).
- ✓ Etkinlik, firmaların mevcut kaynaklarının en rasyonel biçimde ve en kapsamlı şekilde toplumsal ihtiyaçları karşılamak üzere kullanılmasıdır (Anıl, 1982: 13).

Literatürde bulunan çeşitli tanımlara baktığımızda etkinlik kavramı konusunda bilim adamları tarafından tam bir fikir birliğine varılmadığı görülmektedir. Etkinlik ölçütleri değerlendirmeyi yapanın kim olduğuna ve bakış açısına göre değiştiğinden, etkin olanla olmayanın birbirinden nasıl ayrılacağı da tam olarak belli değildir (Tosun, 1981: 3). Bu nedenle etkinlik kavramı ele alınırken, değerlendirmeyi yapan kişinin hangi ölçütleri kullandığı ve bu konudaki bakış açısının hangi yönde olduğu önemlidir.

1.6.2 Verimlilik

“Verimlilik” kelimesinin doğuşu, çok eski zamanlara kadar uzanmaktadır. Literatürde ilk defa hümanist Agricola'nın De Re Metallica (1530) adlı eserinde kullanılmıştır (Kök ve Deliktaş, 2003: 31). Fizyokratların 18. yüzyıldaki çalışmalarıyla (François Quesnay, 1766) açık bir anlam kazanmaya başlayan verimlilik kavramı, Le Littré (1833) tarafından “*üretme*

hassası” olarak tanımlanmış ve bu tanım, Larousse’un 1948–1949 tarihli baskısında yer almıştır (Kök, 1991: 254).

Verimlilik dar anlamda üretim odaklı bir kavram olup asıl olarak etkinlik ve etkililik bileşenlerinden oluşmakla birlikte randıman, yenilik, çalışma yaşamının kalitesi gibi performans boyutlarını da içine almaktadır (Baş ve Artar, 1990: 36).

Verimlilik kavramı konusunda da aynı etkinlik kavramında olduğu gibi birçok farklı tanım yapılmıştır. Bunlardan bazıları şöyledir;

- ✓ Verimlilik, genellikle fiziksel ya da bir taban döneme indirgenmiş parasal değerler olarak ifade edilir. Özellikle hizmet alanlarında, verimlilik ölçümleri için girdi ve çıktının tanımlanmasında ve ölçülmesinde güçlüklerle karşılaşılır (Ural, 1999: 151).
- ✓ Üretim işlemine dahil olmuş öğelerin, karşılıklı etkileşim sonunda, hasılayı optimal noktaya çıkaracak bir miktar (kantite) ilişkisi içinde olmalarına *"verimlilik"* denir (Gürsoy, 1985: 3).
- ✓ Üretkenlik olarak ele alınan ve en az iki üretim döneminin birbiriyle karşılaştırılması sonucu bir anlam ifade edebilen verimlilik, *"üretim faktörlerini en uygun biçimde kullanarak gerçekleştirilen üretim düzeyi veya daha kısa bir ifade ile "fert başına yaratılan fayda"* dır (Kobu, 2005: 4).
- ✓ Verimlilik mevcut üretim sürecinde uygulanan yöntemlerde, girdi miktarlarında, üretim kapasitesinde, çıktı karmasında oluşan tüm değişimlerin *"çıktı/girdi"* ilişkileri düzeyinde göstergesidir (Akal,1996: 25).
- ✓ Verimlilik; kısıtlı kaynakların akılcı, topluma ve insana yararlı, doğaya saygılı bir biçimde kullanılarak en etkili sonuçları alabilmek ve yaşam kalitesini yükseltebilmek yönündeki çabaların tümüdür (Uçmuş, 2004: 8).

"Verimliliğin gerek makro ve gerekse işletme düzeyinde değişik açılardan büyük önem taşımasına, sözcüğün XVI. yüzyıldan bu yana kullanılmasına karşın, bugün dahi üzerinde tam bir görüş birliği sağlanmış tanımının yapılamamış olduğu görülmektedir. Ancak, verimlilik kavramı çok değişik biçimlerde tanımlanmakla beraber, tüm tanımların ortak özelliği, verimliliğin belirli bir zamanda üretim faktörlerine ve özellikle işgücüne isabet eden üretim miktarı olarak kabul edilmesidir" (Doğan, 1987: 19).

En genel anlatımıyla, üretim sürecine sokulan çeşitli faktörlerle (girdiler) bu sürecin sonunda elde edilen ürünler (*çıktılar*) arasındaki ilişkiyi ifade eden verimlilik, savurganlıktan uzak, kaynakları en iyi biçimde değerlendirerek üretmek demektir (Yükçü ve Atağan, 2009: 3-4).

Verimlilik kavramı, etkinlik kavramına göre daha dar bir anlam ve içeriğe sahiptir. Verimlilik, etkinliğin öğelerinden biri olan çıktıların maksimizasyonunu sağlamayı amaçlamaktadır. Fakat işletmelerin gerçek performansları ele alınırken, değerlendirmenin daha sağlıklı sonuçlar verebilmesi için işletmelerin durumunun etkinlik ve verimlilik açısından ayrı ayrı incelenmesi gerekmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELER İLE TÜRKİYE'DE ÖZELLEŞTİRME UYGULAMALARI

Özelleştirme uygulamasını ilk başlatan ülke Şili olmuştur. Bunu 1980 yılında Thatcher hükümetinin iş başında bulunduğu İngiltere izlemiş, daha sonrada bu akıma başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülke katılmıştır. Son katılanlar ise, ekonomik kalkınmayı yeniden yapılanma rayına oturtmak için piyasa ekonomisine geçmeye çalışan ve eskiden merkezi planlı ekonomi ilkelerine göre yönetilen ülkeler olmuştur (Afşar, 1999: 140).

Dünyada modern manadaki ilk özelleştirme işlemleri ise, İkinci Dünya Savaşı sonrası 1961 yılında Federal Almanya Hükümeti tarafından Volkswagen firmasının çoğunluk hisselerinin halka arz edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. 4 yıl sonra VEBA AG (Vereinigte Elektrizitäts und Bergwerks Aktiengesellschaft) şirketine ait daha büyük oranda hisse senetleri halka arz edilmiştir. Yine Avrupa dışındaki bazı ülkelerde de 1965–1979 yılları arasında benzer özelleştirme işlemleri gerçekleştirilmiştir (Doğan, 2012: 9).

2.1 Seçilmiş Bazı Ülkelerde Özelleştirme Uygulamaları

Gelişme yolunda olan ülkelerin büyük çoğunluğunda ve özellikle Afrika ve Latin Amerika 1970'li yılların sonlarına doğru büyük bir döviz darboğazı meydana gelmiştir. Bu doğrultuda sıkıntıya düşen ülkeler IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşlara başvurmuşlar ve bunun sonucunda serbest piyasa ekonomisini geliştirmeleri ve KİT'leri özelleştirmeleri yolunda tavsiyelerle karşılaşmışlardır (Kepenek, 1990: 149).

1979 Yılında İngiltere'de Muhafazakâr Parti Hükümeti tarafından uygulamaya konulan özelleştirme programı kuşkusuz özelleştirme alanında milat sayılmakta olup, tarihi öneme sahiptir. Kasım 1984'te British Telecommunications'ın halka arzının ardından terim olarak

“denationalisation, gayri millileştirme” kavramı yerini “privatisation”, “özelleştirme” ye bırakmıştır (Doğan, 2012: 9).

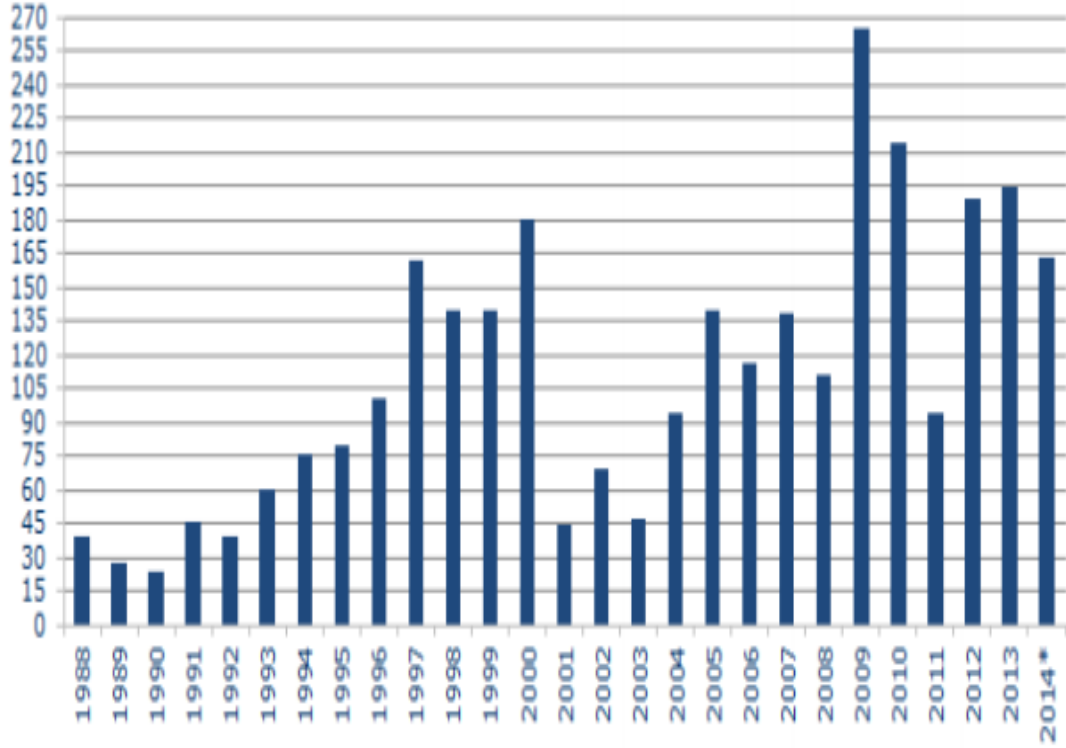
Özelleştirme uygulamalarına ilk başlayan ülkelerden İngiltere ve Şili’de dahi devlet kontrolünde olan işletmeler bulunmaktadır. İngiltere’de 1998’de özelleştirme durma noktasına gelmiş ve hiçbir kamu işletmesi özelleştirilememiştir. Şili’de ise ülkenin en büyük bakır üreticisi olan firma, bazı bankalar, su dağıtım şirketleri, limanlar ve demiryolları halen devletin kontrolündedir (TİSK, 1999: 8).

Özelleştirme birçok ülkenin ulusal sorunu konumundadır. Bu bağlamda özelleştirme devletlerin sınırlarını aşarak uluslararası bir nitelik taşımaktadır. Özelleştirme, tekelci ve serbest rekabeti engelleyici uygulamaların kaldırılmasında önemli rol oynamakta ve küreselleşme eğilimine önemli katkılarda bulunmaktadır (Aktan, 1994: 109).

Bu gelişmelerin ardından Doğu ve Batı Avrupa Ülkeleri, ABD, Güney Asya Ülkeleri ve diğer gelişmekte olan ülkeler bu sürece katılmışlardır. Kamu sektörünün yükünü hafifletmeyi amaçlayan özelleştirme çalışmaları, ABD, Batı Avrupa Ülkeleri, Doğu Avrupa Ülkeleri ve gelişmekte olan ülkeler tarafından sorunları çözeceğine inanılan bir uygulama heyecanı ile yürürlüğe konulmuşlardır (Sarısu, 2003: 1).

Özelleştirme uygulamaları yıllar itibarıyla dünyanın birçok ülkesinde kendisine uygulama alanı bulmuştur. Uygulamaya koyulduğu ülkelerin bazılarında başarı ile sonuçlanan özelleştirme zaman zaman başarısızlıkla da sonuçlanmıştır. Fakat genel olarak özelleştirmeyi uygulayan ülkelere bakıldığında ülkelerin ciddi bir özelleştirme geliri elde ettiği görülmektedir.

Şekil 3'te 1988 ve 2014 yılları arasında dünyada özelleştirmeden elde edilen gelirler yıllar itibariyle gösterilmiştir.

Şekil 3: Dünyada Özelleştirmeden Elde Edilen Gelirler

Kaynak: http://www.privatizationbarometer.net/PUB/NL/5/3/PB_AR2013-2014.pdf, (24.12.2014).

Not: 2014 yılının verileri 30.11.2014 tarihine göre olup, veriler milyar dolar cinsindedir.

Şekilde görüldüğü gibi dünyada 1980'li yıllarda özelleştirme uygulamaları yeni yeni başlarken, 1990'lı yıllarda ciddi bir artış trendi göstermiştir. 2000 yılına gelindiğinde en yüksek özelleştirme gelirin e ulaşılmış daha sonra ise ciddi bir düşüş yaşamıştır. 2000'li yılların ilk 5 yılında düşük seviyelerde seyreden özelleştirme gelirleri ikinci 5 yılda yükselmeye başlamış ve 2009 yılında 265 milyar dolar seviyesine ulaşmış ve tüm yıllar içerisinde ki en yüksek özelleştirme gelirin e ulaşılmıştır.

2011 yılında dünyada yaşanan ciddi ekonomik krizler sebebiyle 92 milyar dolar seviyelerine düşen özelleştirme gelirleri, ilerleyen yıllarda bir miktar artış göstermiş ve 180–190 milyar dolar bandını yakalamıştır.

Tablo 2’de 2013 ve 2014 yıllarında AB ülkelerinde özelleştirmeden elde edilen gelirlere yer verilmiştir.

Tablo 2: AB Ülkelerinin Özelleştirmeden Elde Ettiği Gelirler 2013-2014

ÜLKELER 2013	ADET	GELİR (Milyar) (ABD Doları)	ÜLKELER 2014	ADET	GELİR (Milyar) (ABD Doları)
İngiltere	12	16.277	İngiltere	11	11.650
Yunanistan	4	11.190	Yunanistan	4	11.482
İsveç	9	7.480	İspanya	5	7.189
Fransa	10	5.664	İtalya	4	6.711
Belçika	4	5.543	Fransa	13	5.729
Portekiz	6	5.445	Finlandiya	4	5.290
Almanya	5	4.074	Hollanda	2	2.204
İspanya	11	3.861	Portekiz	3	2.075
Polonya	13	3.648	Danimarka	1	2.007
Danimarka	2	2.008	Kıbrıs	1	1.469
İrlanda	1	1.738	Polonya	7	1.097
6 Diğer Ülke	7	488	6 Diğer Ülke	8	2.757
Toplam AB	84	67.414	Toplam AB	63	59.659

Kaynak: http://www.privatizationbarometer.net/PUB/NL/5/3/PB_AR2013-2014.pdf, (24.12.2014).

Not: 2014 yılının verileri 30.11.2014 tarihine göre verilmiştir.

Tablo 2’de de görüldüğü üzere 2013 yılında AB ülkelerinde 84 adet işlem ile 67.414 milyar dolar özelleştirme geliri elde edilirken, 2014 yılında 63 adet işlem ile 59.659 milyar dolarlık özelleştirme geliri elde edilmiştir. 1 yıl içerisinde özelleştirme gelirlerinde %12’lik bir azalma meydana gelmiştir.

Yukarıdaki veriler doğrultusunda İngiltere ve Yunanistan her iki yılda da en fazla özelleştirme gelirine sahip ülkelerdir. AB ülkelerinin özelleştirmeden elde ettiği toplam gelirlerin %40’ı İngiltere ve Yunanistan tarafından elde edilmiştir.

Tablo 3'de 2013 ve 2014 yıllarında AB dışında kalan ülkelerin özelleştirmeden elde edilen gelirlere yer verilmiştir.

Tablo 3: AB Dışı Ülkelerin Özelleştirmeden Elde Ettiği Gelirler 2013-2014

ÜLKELER 2013	ADET	GELİR (Milyar) (ABD Doları)	ÜLKELER 2014	ADET	GELİR (Milyar) (ABD Doları)
Çin	114	41.308	Çin	124	40.640
Türkiye	4	12.400	Hong Kong	13	12.514
Hindistan	49	10.689	Avustralya	17	10.304
Rusya	26	10.543	Türkiye	4	10.000
Avustralya	9	9.731	Amerika	6	7.478
Japonya	3	8.044	Rusya	17	6.474
Brezilya	12	6.793	Arabistan	3	6.125
Amerika	10	6.415	Hindistan	18	3.893
Singapur	10	4.636	Japonya	3	3.525
Malezya	11	3.715	G. Kore	7	2.004
Y. Zelanda	3	3.267	Malezya	8	1.821
G. Kore	14	2.748	Kanada	8	1.459
Nijerya	1	2.500	Y. Zelanda	2	871
Hong Kong	13	2.378	13 Diğer Ülke	25	2.602
Endonezya	1	1.304			
Irak	1	1.277			
Filipinler	3	1.125			
12 Diğer Ülke	37	2.329			
AB Dışı Toplam	322	126.301	AB Dışı Toplam	255	103.512
Dünya Toplam	406	193.715	Dünya Toplam	318	163.171

Kaynak: http://www.privatisationbarometer.net/PUB/NL/5/3/PB_AR2013-2014.pdf, (24.12.2014).

Not: 2014 yılının verileri 30.11.2014 tarihine göre verilmiştir.

Tabloda da görüldüğü üzere 2013 yılında AB dışında kalan ülkelerde 322 adet işlem ile 126.301 milyar dolar özelleştirme geliri elde edilirken, 2014 yılında 255 adet işlem ile 103.512 milyar dolarlık özelleştirme geliri elde edilmiştir.

Tüm dünyada ise 2013 yılında 406 adet işlem ile 193.715 milyar dolarlık özelleştirme geliri elde edilirken, 2014 yılında 318 adet işlem ile 163.171 milyar dolarlık gelir edilmiştir.

AB ülkelerinde olduğu gibi AB dışı ülkelerde de özelleştirmeden elde edilen gelirler 2014 yılında bir önceki yıla göre azalış göstermiştir.

Dünya üzerinde elde edilen özelleştirme gelirleri göz önünde bulundurulduğunda en büyük özelleştirme gelirin Çin tarafından elde edildiği açıkça görülmektedir. Çin kendisine en yakın özelleştirme gelirin sahip İngiltere'nin elde ettiği gelirin iki katından daha fazla bir gelire sahiptir.

2013 yılında AB dışı ülkeler içerisinde en fazla özelleştirme gelirin sahip iki ülke Çin ve Türkiye'dir. İki ülkenin toplam özelleştirme geliri AB dışı ülkelerin elde ettiği gelirin %42'sini, tüm dünya ülkelerinin elde ettiği gelirin %28'ini oluşturmaktadır.

2014 yılında ise iki ülkenin toplam özelleştirme geliri AB dışı ülkelerin elde ettiği gelirin %49'unu, tüm dünya ülkelerinin elde ettiği gelirin %31'ini oluşturmaktadır.

İşlem adedi olarak bakıldığında da Çin dünya üzerindeki özelleştirme uygulamalarının yaklaşık yarısını gerçekleştirmektedir.

2.1.1 Şili'de Özelleştirme

Şili dünyada özelleştirme uygulamalarının ilk olarak hayata geçirildiği ülke olarak önem arz etmektedir.

Şili de özelleştirme uygulaması önce Allende (Salvador Allende Gossens, 1966–1969 yılları arasında görev yapan Şilili devlet başkanıdır) döneminde devletleştirilen 240 kadar kuruluşun, eski sahiplerine bedelsiz olarak verilmesiyle başlamış, daha sonra diğer devlet kuruluşlarına geçilmiştir. Yalnızca özelleştirme uygulamalarının kredili yapılması alıcılarında dış borçlanmaya başvurusu nedeniyle satış işlemlerinden kısa bir süre sonra tekrar finansal krize girilmiştir. Böylece özelleşen kuruluşların

kısa bir süre sonra tekrar devletleştirilmesi, belli bir dönemin ardından da özelleştirilmesi gündeme gelmiştir. (Öztürk, 2006: 11).

Şili’de ki özelleştirmelerin en hızlı olduğu dönem Pinochet (Augusto José Ramón Pinochet Ugarte, 1974–1990 yılları arasında görev yapan Şilili devlet başkanı) dönemidir. Bu dönemin ilk iki ayında, 500 millileştirilmiş firmadan 202’si özelleştirilmiştir. 1979 yılına gelindiğinde ise hemen hemen bütün şirketler özel sektörün yönetimine geçmiştir (Karagöz, 2009: 7). 1982–1983 yıllarında yaşanan mali kriz Şili’de tekrar devlet müdahalesini gündeme getirmiş ve özelleştirilen işletmelerin bir bölümü devletin kontrol ve düzenlemesi altına alınmıştır. Bu işletmeler 1985–1986 döneminde tekrar özelleştirilmiştir. 1973–1991 döneminde Şili’de, özelleştirmeden sağlanan gelirin 3,4 milyar ABD doları olduğu ifade edilmektedir (Karluk, 1994: 148).

Özelleştirmenin bir diğer süreci de 1986 yılında başlamaktadır. Bu yılda başlayan özelleştirme uygulamaları sonucunda 1989 yılına kadar kamunun elindeki bütün şirketler özelleştirilmiştir. Bu dönemde telekomünikasyon, enerji firmaları, su arıtma tesisleri ve çelik fabrikaları gibi kuruluşlarda özelleştirilmeye dâhil edilmiştir (Karagöz, 2009: 8). Şili’de uygulamaya konulan halka verilen hizmetlerin özelleştirilmesi ve serbestleştirilmesi programı, rekabetin olabildiğince canlandırılması, özelleştirme programının uygulamaya konulması öncesinde açık yasalar geliştirilmesi, etkin ve özerk kuruluşlar kurulması ve özelleştirilen her bir halka verilen hizmetlerle bağlantıları olan değişik girişimcilerin ilgilerinin çekilmesi gereklerini ortaya koyması açısından önemlidir (Göktaş, 2002: 47).

Bu ülkedeki özelleştirme uygulamalarında dört yöntemin kullanıldığı görülmektedir. Bunlar, hisselerin halka satışı, emekli fonları kullanılarak hisselerin çalışanlara satışı, mülkiyetin dolalı yollardan işçilere devri ve hisselerin borsada satışı yöntemleridir. Bu yöntemlerin dışında çok sayıda işletme, büyük holdingler ve yabancı sermayeye blok olarak satılmıştır. Bütün bu uygulamalara rağmen Dünya Bankası Şili’de özelleştirmenin beklendiği ölçüde başarılı olmadığını belirtmiştir. Bankanın verilerine göre, bu ülkede

özelleştirilen kamu kuruluşlarının %70'i ya iflas etmiş ya da başka yatırımcılara satılmıştır (Şener, 1994: 60).

2.1.2 İngiltere'de Özelleştirme

İngiltere'de özelleştirmeye yönelik yoğun tartışmalar 1979 yılı seçim döneminde başlamış ve Muhafazakâr Partinin seçim bildirgesinin en önemli bölümü bu konuya ayrılmıştır. İngiltere halkının, İşçi Partisi'nin millileştirme planlarına ciddi bir biçimde karşı çıktığı, buna rağmen, konut, bankacılık, sigorta, ilaç sanayi ve ulaşım kesimlerinde çalışan işletmelerin millileştirilmesinin devam ettirildiği, bu millileştirmelerin giderek hem yoksullaşmaya hem de özgürlüklerin azalmasına yol açacağı yönündeki iddialara karşın muhafazakâr iktidarın bütün bu kesimleri özelleştireceği beyan edilmiştir (Şayer, 1986: 45).

İngiltere'de kamu kesimine ait işletmelerin kârlılıklarında 1965 yılından beri görülen ve devamlılık gösteren düşme eğiliminin, özellikle 1970'lerin başından itibaren hızlanma eğilimi göstermesi özelleştirme konusundaki gelişmelerin başlangıcını oluşturmuştur (Duran, 1985: 47).

Bununla birlikte, İngiltere'deki muhafazakâr partinin özelleştirme düşüncesi başlıca şu gerekçelere dayanmıştır (Yaman, 1993: 12);

- ✓ Kamu sektörünün borçlanma ihtiyacını azaltarak para arzını kontrol altında tutmak ve böylece enflasyon oranını düşürmek,
- ✓ KİT'lerin tekel statüsünü kaldırmak ve serbest rekabet ortamında faaliyet göstermelerini sağlamak suretiyle ekonomideki rekabeti ve verimliliği arttırmak
- ✓ Halkın daha büyük bir kesiminin tasarruflarını hisse senetlerine yönelterek sermaye mülkiyetini tabana yaymak
- ✓ Borçlanma ve vergi gelirlerine alternatif olabilecek yeni bir gelir kalemi oluşturmaktır.

Muhafazakâr Parti iktidara gelince, seçim öncesi vaat ettiklerinden daha fazlasını yapmıştır. Kamu kesiminin elindeki dev şirketlerin büyük kısmı özel sektöre devredilmiştir. 1991 yılı başı itibariyle, kamu kesiminin yarısından fazlası özelleştirilmiş, 650 bin işçi sektör değiştirmiş, 1 milyon 250 bin belediye konutu satılmış ve 9 milyon insan özelleştirilen şirketlerin hisse

senedine sahip olmuştur. 1993 yılı itibariyle sırada özelleştirmenin son halkasını oluşturacak olan demir yolları, kömür işletmeleri ve posta acentesi bulunmaktadır (Uyanık, 1993: 223,227).

Yapılan özelleştirmeler sonucunda ise, sadece Margaret Thatcher'ın başbakanlığı döneminde 75 milyar Dolar özelleştirme geliri sağlanmıştır (Viravan, 1991: 46).

İngiltere'de yapılmaya başlayan bu büyük çaplı özelleştirme girişimi, dünyanın diğer ülkeleri de imrenerek izlemiştir. Yapılan bu özelleştirme uygulamaları çerçevesinde yaklaşık on yıl gibi bir zaman diliminde, kamunun ekonomideki varlığı yarıdan daha az bir seviyeye indirilmiş ve hazineye de azımsanmayacak bir gelir getirilmiştir. İngiltere'de yapılan özelleştirme çalışmaları gerçek bir başarı kabul edilmiştir. Ancak, her ne kadar ciddi çalışmalar yapılmış olsa da hükümetin hedeflediği özelleştirme amaçlarını yakalayabildiği konusunda da şüpheler bulunmaktadır. Kârlılık düzeylerinin arttığı ve sermayenin tabana yayılmasında belirgin bir aşama kaydedildiği gibi olumlu tespitlerin yanında karşıt düşüncelerde bulunmaktadır (Kilci, 1994: 53).

Buna göre, pay senetleri satımı yoluyla gerçekleştirilmek istenilen sermaye mülkiyetinin tabana yayılma düşüncesinin gerçekleşmediği, örneğin, British Aerospace'deki 158.000 paydaşın sonunda azaldığı ve 143 pay sahibinin şirketin devlet dışındaki sermayesinin %63 sahip olduğu, yalnız kârlı durumlardaki şirketlerin özelleştirildiği, etkinlik verimliliğin de olumlu konjonktürden kaynaklandığı ve gaz, telefon, su, havayolları gibi sektörlerde rekabet getirilmediği için etkinlik ve verimliliğin sınınamadığı belirtilmektedir. Özelleştirilen şirketlerin hemen fiyat yükselmelerine gitmeleri ise, tüketiciler tarafından eleştiri konusu olmuştur (Uyanık, 1993: 225,227; Duran, 1985: 49).

Uzun yıllar boyunca İngiltere'de uygulanan özelleştirme politikasının temel öncelikleri olarak, rekabet ve diğer yöntemlerle ekonomideki verimliliği arttırmak, kamu sektörünün borçlanma gereksinimini azaltmak, diğer öncelikli

devlet harcamalarının finansmanı için gerekli kaynakları temin etmek gibi amaçlar benimsenmiştir (Aksoy, 1994: 25).

İngiltere’de özelleştirme uygulamaları ciddi anlamda değer görmüş ve yıllar geçtikçe uygulama alanları genişlemiştir.

İngiltere’de özelleştirme düşüncesinin yaygınlaşmasındaki başlıca gerekçeler şunlardır (Taner, 2006: 137-138).

- ✓ Kamu sektörü borçlanma ihtiyacını azaltarak para arzını kontrol edebilmek dolayısıyla da enflasyon oranını düşürmek
- ✓ KİT’lerin serbest rekabet ortamında faaliyetini sağlayarak ekonomide rekabet ve verimliliği artırmak
- ✓ Halkın daha büyük bir kısmını hisse senetlerine yöneltip, sermaye mülkiyetini tabana yaymak
- ✓ Borçlanma ve vergi gelirlerine alternatif bir gelir kalemi oluşturmak.

Bu gerekçeler öne sürülerek İngiltere’de başlatılan özelleştirme girişimleri ile yaklaşık on yıl gibi bir zaman aralığında kamunun ekonomideki varlığı yarıdan daha aza indirilmiştir. Bu sayede hazineye önemli boyutta bir gelir yaratarak, özelleştirilen şirketlerin mali performansları arttırılmıştır. Ayrıca karlılık düzeylerinin artması, şirketlerde sermayenin de tabana yayılmasını sağlamıştır (Taner, 2006: 138).

2.1.3 Meksika’da Özelleştirme

Yakın geçmişteki Meksika deneyimi, dikkatlice planlanarak uygulanan bir özelleştirme programının mükemmel bir örneği sayılmaktadır. Küçük çapta özelleştirmelerle başlayan bu program, kısa sürede, sık aralıklarla yapılan daha büyük ve karmaşık şirketlerin özelleştirilmeleriyle tam kapsamlı bir programa dönüşmüş ve kamuoyundan da destek görmüştür (Karagöz, 2009: 1-2). Meksika’daki özelleştirme programı, 1983 yılında bir IMF stabilizasyon programı içerisinde başlamıştır. 1988 yılına kadar ise, bütçe açıklarını kapatmak amacıyla, yalnızca küçük işletmelere dönük olarak ve bu işletmelerin tasfiyesini sağlamak şeklinde uygulanmıştır (Akyüz, 1994: 2,18).

Meksika'da enflasyon %100 ve kamu kesimi borçlanma gereğinde %17'lere ulaştığı bir ekonomik ve mali kriz dönemine rastlayan özelleştirme programı 1981 yılında bir IMF stabilizasyon programı çerçevesinde başlamış 1983 ve 1988 yılları arasında sadece küçük işletmeler yönelik olarak bütçe açıklarını kapatma amacıyla ve bu işletmelerin tasfiyesini sağlama şeklinde uygulanmıştır. 1989 yılına gelindiğinde ise bu özelleştirme faaliyetleri Salinos hükümetleriyle beraber ivme kazanarak devam etmiştir (Taner, 2006: 134-135).

Meksika, özelleştirme uygulamaları ile 1991 yılı sonuna kadar, hükümetin elindeki 1.155 KİT'in 940 tanesini tasfiye etmiş, birleştirmiş veya satmıştır (Karagöz, 2009: 2). Özelleştirmeden elde edilen gelirler, önceleri, ekonomiyi beklenmedik şoklara karşı korumak amacıyla açılan özel bir hesapta tutulmuştur. Finansal açıdan güçlü bir konuma gelindiğinde de, 1992 yılı başı itibariyle 14 trilyon Peso tutarında iç borç, sadece özelleştirme gelirleriyle ödenmiştir. Bu yolla, 1988 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH)'nin %29,2 oluşturan yurt içi kamu borçları, 1991 yılı itibariyle GSYH'nin %17,5'ine indirilmiştir (Apak, 1993: 90).

Her ne kadar Meksika'da yapılan özelleştirme uygulamaları olumlu sonuçlar doğurmuş gibi gözükse de ilerleyen zamanda ekonomide birçok olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Meksika'da ulusal bankalardan televizyon kanallarına kadar 1155 KİT'in 955'inin satılmasıyla 7 yıl içerisinde 23,7 milyar ABD dolarlık özelleştirmelerden elde edilen gelirler yukarıda belirtildiği gibi borçları ödemede ve enflasyonu düşürmede ise yaramıştır. Fakat bu bir süreliğine gerçekleşmiş sıcak para tükendiği noktada Meksika ekonomisi geçmişten daha kötü bir noktaya gelmiştir (Taner, 2006: 136). Bu doğrultu da işsizlik artmış, beklenen rekabet, iyileşme gerçekleşmemiş, hisse senetleri belli kesimlerde toplanmış, yabancılara satılan kamu kuruluşlarının bir bölümü iflas etmiş, kapatılan kuruluşların sayısı satılan kuruluşların sayısını geçmiş, kamu bankalarını alanlar faizleri artırarak kâr elde etmeyi amaçlamıştır. Aşırı serbestleşme sonucu, eğitim, sağlık hizmetlerinde kalite düşmüş,

özelleştirme sonucu en çok çıkar elde eden aile işletmeleri ortaya çıkmış, istenen rekabet ortamı oluşturulamamış (Sevil, 1996: 16).

2.1.4 Almanya'da Özelleştirme

İkinci Dünya Savaşından sonra bölünen Almanya'nın Sovyet işgalinden kalan Doğu bölümünde özel işletmeler devletleştirilirken, Federal Batı bölümünde tam karşıtı bir politika uygulamaya başlanmıştır (Cevizoğlu, 1998: 130). Almanya'da uygulanan özelleştirmenin asıl amacı ise devletin piyasa ekonomisindeki payını en aza indirmek ve daha rekabetçi bir ekonomi oluşturmaktır (Karluk, 1999: 1254).

Batı Almanya, başarılı özelleştirme örnekleri verilmiştir. Batı Almanya'da özelleştirmenin asıl amaçlarının yanında diğer amacı, sosyal piyasa ekonomisini geliştirmek ve gelir dağılımındaki adaletsizliği bir ölçüde de olsa çözüme kavuşturmaktadır (Karagöz, 2009: 13). Bu esaslar içerisinde, önce maden kesiminde faaliyet gösteren bir anonim şirket olan Preussag özelleştirilmiştir. Hisse senetlerinin satışa sunulması sırasında bir kişiye en çok 5 adet hisse senedi satılması şeklinde bir sınırlama getirilerek, hisselerin daha çok kişi tarafından alınması sağlanmıştır. Gerçekten de 100 milyon Alman Markı tutarındaki hisse senedi 26.119 kişiye satılarak başarılı bir özelleştirme uygulanması gerçekleştirilmiştir (Doğan, 1993: 137).

Bu gibi başarılı özelleştirmeler, 1961'de Volkswagen (VW) otomobil şirketinin de özelleştirilmesini gündeme getirmiştir. Özelleştirmenin amacı "*sosyal amaçlı halka açılma*" olduğundan bir kişi ancak 5 adet hisse, VW çalışanları ise en çok 10 hisse alabileceklerdi. Pay sınırlamasının amacı şirketin yönetiminde özel kişilerin ve grupların hâkim olmasını engellemektir. Her gerçek kişiye genel kurulda tek oy hakkı tanınmıştı. Pay alabilmek için ise, Almanya'da oturmak, 18 yaşına basmış, son yılda vergiye tabi geliri bekârlarda 8.000 Alman Markı, evli olanlarda 16.000 Alman Markı'nı aşmayan kişiler pay alabileceklerdi. Ayrıca koşullara göre (çocuk sayısı v.b.) alıcılara %10 ile %15 arasında indirim yapılabileceği belirtilmiştir (Özmen, 1987: 94).

Batı Alman özelleştirme gelirlerinin onda dokuzu 4 büyük endüstriyel şirketin özelleştirilmesinden sağlanmıştır. Bu şirketler Veaa, Volkswagen ve Selzgitter'dir. Selzgitter dışında ki şirketler halka hisse senedi satışı yöntemiyle özelleştirilmişlerdir. Ayrıca devler sermaye artırımlarına katılmayarak, kamu mülkiyetindeki hisse senedi miktarını nispi olarak azaltmaktadır (Sarıaslan, 1995: 25).

Batı Almanya, Doğu Almanya ile birleştikten sonra özelleştirme konusu iki yönlü olarak yürütülmüştür. Batı'nın klasik Alman kuruluşlarında, örneğin Luftansa'da, özel kesime açılan paylar büyürken ya da Weba grubunda aynı yönde gelişmeler olurken; Doğu Almanya'nın devlet girişimleri, bütün batı dünyasına açılmıştır (Özmen, 1990: 8). Bu uygulamalar ile 1991 yılı Ekim ayının sonuna kadar, özelleştirilen devlet işletmelerinin sayısı 4337'yi bulmuştur. Bu satışlardan yaklaşık 15,1 milyar Alman Markı gelir elde edilmiştir. İşletmeleri satın alanların taahhüt ettikleri yatırımların tutarı 96,9 milyar Alman Markı'na ulaşmıştır. Doğu Alman şirketlerinin içinde buldukları yapılanmanın olumsuzluklarına rağmen, başarılı bir özelleştirme programı devam etmektedir (Karagöz, 2009: 13).

Doğu Almanya'da özelleştirme uygulamalarını yürütmek amacıyla Treuhand adı altında bir kuruluş kurulmuştur. Özelleştirme ve yeniden yapılandırma yasası 1990 yılında kabul edilmiştir ve özelleştirme uygulamaları Maliye Bakanlığının denetiminde kalmak şartı ile Treuhand kurumuna devredilmiştir (United Nations,1993: 113). Şirketin ana görevi Doğu Almanya'daki KİT'ler ve eski Sosyalist Partininkiler de dâhil olmak üzere, iktisadi kamu varlıklarını özelleştirmek olmuştur. Bu amaçla kuruluş merkez ve taşra teşkilatı ile yan kuruluşları da dâhil olmak üzere zaman zaman 4.000 kişiye ulaşan uzman bir ekip görevlendirmiştir (Karagöz, 2009: 13-14).

2.1.5 Amerika'da Özelleştirme

Özel sektörün ağırlıklı olarak iktisadi faaliyetlerde bulunduğu ABD'de kamu hizmetlerinin önemli bir kısmı özelleştirilmiştir (Aktan, 1994: 104). Özelleştirme, ABD'de en belirgin biçimiyle genel ve yerel düzeyde revaç

bulmuştur. Bütçe fonlarının azalması ve artan vergilere karşı gelişen hoşnutsuzlukla karşılaşan politikacılar, kamu altyapı yatırımları ve hizmetlerinin özel kesimce gerçekleştirilmesi için zorlanmıştır. Federal düzeyde özelleştirme, Başkan Reagan'ın kurduğu Federal Mülkiyeti İnceleme Teşkilatı (Federal Property Review Board) ile 1982 Şubat'ında başlamıştır (Karagöz, 2009: 1).

ABD'de kamu hizmetlerinin önemli bir bölümü özelleştirilmiştir. Özellikle belediye hizmetleri, cankurtaran hizmetleri, hapisane hizmetleri, çöp toplama hizmetleri, itfaiye işleri, büyük oranda özel kesimlerce yürütülmektedir. Böylelikle, yerel yönetimlerde gerçekleşmiş olan büyük çaplı özelleştirmeler sayesinde, 40.000 nüfuslu beldelerde devlet memuru sayısı yaklaşık 55 civarına inmiştir (Doğan, 1993: 156).

Merkezi yönetimde de benzeri özelleştirme uygulamaları göze çarpmaktadır. Aslında, yapısal olarak da özel teşebbüse ağırlık veren ABD ekonomisinde, büyük bir güce sahip olan haberleşme ve telekomünikasyon hizmetlerinde öncü bir uygulama ile özelleştirilmeye geçilmiş ve bu alanda rekabetçi bir piyasa yapısı oluşturulması yönünde ciddi adımlar atılarak yerel şebeke işlemcilerinin tamamı özelleştirilmiştir. Yapılan tüm bu çalışmalardan ayrı olarak, havayolları, demiryolları, yük taşımacılığı ve otobüs hizmetleri devlet tarafından yapılan yasal düzenlemeler ve devlet müdahaleleri dışında bırakılmış, yapılan değişikliklerle bu sektörlerde yasal-kurumsal serbestleşme süreci tamamlanmıştır (Aktan, 1993: 28).

ABD'de, kamu sektörünün çok geniş olmamasına rağmen geniş bir özelleştirme faaliyeti gözlemlenmektedir. Bu özelleştirmeler, Federal Devlet'ten, federe devletlere, şehir yönetimlerinden belediyelere kadar her seviyede gerçekleşmektedir. Özelleştirme kapsamına hastanelerden hapisanelere kadar her türlü kamu kurumu ve şirketler, çöp toplama hizmetlerinden meteoroloji ve hava trafiği hizmetine kadar her türlü kamu hizmeti girmektedir. Sonuç olarak ABD'de kamu sektörü ile özel sektör arasında hiçbir sınır kalmamakta, kamu hizmeti anlayışı hemen hemen ortadan kalkmaktadır (Atasoy, 1993: 222).

2.1.6 Fransa'da Özelleştirme

Fransa diğer Avrupa ülkelerinden farklı olarak devletçiliğin her alanda etkili olduğu bir ülkedir. Aynı zamanda İngiltere'den sonra özelleştirmeye hükümet programlarında en çok yer veren Avrupa ülkelerinden birisi de Fransa'dır (Işıklı, 1994: 96).

1979 petrol şokundan sonra birçok diğer Batı Avrupa ülkesi gibi Fransa'da da ekonomi bunalımlı bir döneme girmiştir. Mauroy Başbakanlığındaki sosyalist hükümet döneminde fiyat ve ücretler geçici olarak dondurulmakla birlikte, tam anlamıyla bir istikrar politikası uygulanamamıştır. Bütçeden millileştirilmiş şirketlere yapılacak kaynak aktarımı kısıtlı kalmıştır (Karagöz, 2009: 11). 1981 yılında kamulaştırılan kuruluşların 1986 yılında özelleştirilmeleri gündeme gelmiş ve aynı yıl 65 şirketin özelleştirilmesini hükme bağlayan yasalar çıkarılmıştır (Çelebi, 1995: 244). Hükümetin bu konudaki iradesini ortaya koymasıyla, toplam değeri 150 ila 300 milyar Fransız Frangı arasında tahmin edilen ve 800 bin işçinin çalıştığı 65 adet devlet kuruluşunun hisselerinin satışı kararlaştırılmıştır (Sarısü, 2003: 3).

1986 yılında 5 yıllık bir özelleştirme programı açıklanmıştır. 65 kamu kuruluşu ve bu kuruluşların yan kuruluşlarının bu programla satılması planlanmıştır. 1987 Haziran'ına kadar 13 kuruluş satılmış ve bunlardan 56,8 milyar Frank gelir elde edilmiştir. Sonrasında askıya alınan özelleştirme programı 1993 yılında tekrar gündeme gelmiştir. 1984 yılında KİT'lerin Fransa ekonomisindeki payı %22,8 iken bu oran İngiltere'de %16,7, İtalya'da %20, Almanya'da %14 düzeylerinde olmuştur (Karagöz, 2009: 12).

Özelleştirmelerde dikkati çeken noktalardan birisi, Paribas'ın 14,7 milyon hisse senedi için 38 kat fazla başvuruda bulunulması, bu durumda hükümet tarafından küçük yatırımcılara öncelik verilmemesi ve 10 ya da daha az hisse senedi almak isteyenlerin taleplerinin karşılanmamasıdır. Ancak yine de bu şirketin hisseleri 3,2 milyon kişiye satılmıştır. C. Generale d' Electricite'ye ait olan hisse senetlerinin %20'lik kısmı uluslararası piyasalarda

pazarlanırken %10'luk kısmı şirket çalışanlarına satılmıştır (Özfiat, 1993: 82).

Fransa'yı diğer ülkelerden ayıran noktalardan biri de özelleştirmenin oldukça kapsamlı yapılmış olmasıdır. Ayrıca, CORE grubu denen çekirdek gruptaki yöneticiler hisselerin fazla dağılmasını önleme görevi görmüşlerdir (Karagöz, 2009: 12). Fransa'da özelleştirmeden elde edilen bütün gelirler, KİT'lerin yeniden yapılandırılması, eskiye nazaran iyileştirilmesi, borçlarının ödenmesi veya azaltılması ile sermaye artırımını gibi diğer KİT finansman işlemlerinde kullanılmıştır (Esen, 1999: 50).

Fransa'da özelleştirme uygulamaları genel anlamda bakıldığında başarılı olmuş ve çok fazla problemle karşılaşılmamıştır. Çünkü uygulamaya koyulan özelleştirme çalışmalarında standart bir özelleştirme sistemi geliştirilmiş ve bu bağlamda uygulanacak politikalar iyi planlanarak zamana yayılmıştır (United Nations, 1993: 80).

2.1.7 İspanya'da Özelleştirme

İspanya'da özelleştirme ile sağlanmak istenen özel amaçlar arasında, devlet harcamalarını azaltmak ve sanayi kesimine devlet müdahalesini en aza indirmek bulunmuştur (Karluk, 1994: 1254).

İspanya'da özelleştirme konusu 1980'lerin ortalarından itibaren kamu işletmelerinin özelleştirilmesi ile önemli hale geldi. İki dönemde incelenebilir. Bunlar: Sosyalist Yönetim (1982-1996) ve Muhafazakâr Yönetim (1996-2004).

✓ Sosyalist Dönemde Özelleştirme (1983-1996) :

İspanya'da firmalar daha çok küçük ve orta boy işletmelerden oluşmaktadır. Bu yüzden, uluslararası arenada diğer Avrupa ülkeleri ile rekabet edebilecek, yeni piyasalar ve teknolojiler üretecek ve diğer İspanya şirketlerine öncülük yapabilecek firmalardan yoksundur. Bundan dolayı İspanya, büyük çapta sanayi kamu grupları yaratmaya çalışmıştır. Elektrik piyasasında güç santralinde güçlü durumdaki

Endesa, tüm kamusal elektrik şirketlerinden yüklemeye güçlendirilmiştir. Demir-çelik, alüminyum ve elektronik sektöründe CSI-Acerilai, Inespal ve Inisel etrafında organize edilmiştir. Aynı şey, petrol ve gaz şirketlerinde resmi olarak Ulusal Hidrokarbon Enstitüsü koordinesinde tek bir firma çatı altında (Repsol) İspanya'nın en güçlü sanayi kuruluşu olarak toplanmıştır. Ayrıca, benzer şekilde, 3. büyük bankacılık grubunu oluşturmak için Argentaria içerisinde birleştirilmiştir (Karagöz,2009: 14-15). İspanya'da özelleştirme yolunda o güne kadar hiç atılmamış adımlar atılmaya başlanmış ve bu sebeple özelleştirme yolunda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Fakat sosyalist hükümet özelleştirme uygulamaları konusunda yeterince ısrarcı olmamıştır. Özelleştirme uygulamaları 1986 yılında (Gonzales'in ikinci kez iktidar olduğu süreç) devlete ait üretim sektöründeki küçük işletmelerin özel sektöre satışı ile başlamıştır (Cabeza ve Gomez, 2007: 5, 8).

1992 yılında İspanya, AB Maastricht anlaşmasını imzalamıştır. 1994 yılında İspanya'da yürürlüğe koyulan Elektrik Yasası ile elektrik alanında ilk bağımsız düzenleyici kuruluş kurulmuş ve elektrik piyasasının liberalleştirilmesinin önünü açılmıştır. 13. Hükümet, özelleştirilmiş firmalardaki payını korumaya çalışarak çıkarlarını korumaya çalışmıştır. Bunun yanında, sosyalist yönetim hisse sahibi uygun grupları oluşturmak için özelleştirme programını da kullanmıştır (Karagöz, 2009: 15). İspanya'da özelleştirme uygulamalarına bakıldığında özelleştirmelerin %77'sinde doğrudan satış, %19'unda halka arz ve %4'ünde müzayede yöntemi kullanılmıştır (Cabeza ve Gomez, 2007: 5-6).

✓ Muhafazakâr yönetim altında özelleştirme (1996–2004) :

Özelleştirme programı 1996 yılında seçimlerde Halk Partisinin zaferi ile radikal biçimde değişmiştir. Yeni yönetim ile birlikte, hükümet hızlı bir özelleştirme sürecine girmiştir. İlk is olarak özelleştirme stratejisini oluşturan "Kamu Girişimlerinde Modernizasyon Programı"nı devreye sokmuştur. Program ile kamu girişimi olan şirketleri 4 grupta tekrar sınıflandırmıştır (Karagöz, 2009: 14-15).

2.1.8 Azerbaycan'da Özelleştirme

Azerbaycan'da özelleştirme çalışmaları diğer geçiş ekonomilerinde olduğu gibi ekonomik sistemin değiştirilmesi amacıyla yapılmıştır. Azerbaycan'da özelleştirilecek işletmeler, çalışan işçi sayısına göre büyük, orta ve küçük işletmeler olmak üzere üçe ayrılmıştır. Küçük, orta ve büyük işletmeler için ayrı ayrı özelleştirme yöntemleri benimsenmiş, orta ve büyük işletmelerin özelleştirmelerinin gerçekleştirilmesinde çek yöntemi uygulanmıştır (Akdiş, 1999: 24).

Özelleştirme çalışmaları Cumhurbaşkanlığına bağlı 1992'de kurulan Devlet Emlak Komitesi tarafından yürütülmektedir. 1993 yılında çıkarılan Özelleştirme Kanununa göre alıcı olarak katılabilecek olanlar; tesisin çalışanları, ülke vatandaşları, devlet müessesesi-birliği ve işletmesi olmayan hukuki şahısları, sermayesinin %25'inden fazlası devlete ait olmayan tüzel kişiler, yabancı özel ve tüzel kişiler olarak belirlenmiştir. Özelleştirilemeyecek sektörler ise; petrol, doğalgaz, sanatsal mekânlar ve madenlerdir (Karagöz, 2009: 26).

Azerbaycan Cumhuriyeti'nde özelleştirme Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in 29.09.1995 tarih, 1120 nolu fermanı uyarınca 1995–1998 yıllarında "Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesinin Devlet Programı" ile eklerine göre gerçekleştirilmiştir (Avrasya Dosyası, 1998: 2).

Ocak 1998 itibariyle özelleştirilmiş küçük işletme sayısı 13.000'i geçmiş ve toplam küçük işletme sayısının %90'ına yaklaşmıştır. 2000 yılı başlarında ulaşım araçları makine ve tesisatları dâhil 21.544 işletme özelleştirilmiştir. Bunlardan toplam 211 milyar Manat geliri sağlanmıştır. Büyük ve orta boy işletmelerde "Altın Hisse" uygulamasına da başvurulmuştur. Altın Hisse şartı devlete işletmelerin yönetim kurullarının $\frac{3}{4}$ çoğunlukla alacakları kararları veto etme hakkı tanımaktadır (Karagöz, 2009: 26).

Azerbaycan'da halen özelleştirme ile ilgili karmaşıklık devam etmektedir. 2000 yılında özelleştirme politikası değiştirilmiş, Emlak Komitesi lav edilmiş ve yerine Emlak Bakanlığı kurulmuştur.

2.1.9 Ukrayna'da Özelleştirme

Ukrayna hükümeti, 1992 yılında çıkardığı bir yasa ile özelleştirme sürecini başlatmıştır. Bürokrasinin ağır işlemesi ve parlamentonun muhalefeti nedeniyle özelleştirme programının ilk iki yılında verimli sonuç alınamamıştır (Sarısu, 2003: 7).

1994 yılına gelindiğinde, Ukrayna'da Toplu Özelleştirme Programı başlatılmıştır. Bu program çerçevesinde 1995 yılı sonuna kadar en az 8.000 orta ve büyük ölçekli işletmenin özelleştirilmesi öngörülmüştür. 1996 yılının ortalarına gelindiğinde ise Toplu Özelleştirme Programı çerçevesinde kamuya ait yaklaşık 3.555 işletme özel sektöre devredilmiştir. Bu işletmelere bakıldığında ilgili işletmelerin yaklaşık %40'ının tarım sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. 1996 yılında küçük ölçekli işletmelerin özelleştirilmesine hız verilmiş ve toplam 36.000 küçük ölçekli işletmenin özelleştirme işlemlerinin 1996 yılsonuna kadar tamamlandığı görülmüştür (Buck ve Diğerleri, 1996: 46-47).

Ukrayna'da özelleştirme programının başarısı için çeşitli önlemler alınmaktadır. İşletmelerin özelleştirme aşamasına geçişi için öngörülen sürenin kısaltılması bu önlemlerden birisidir. Özelleştirmenin en yüksek oranda gerçekleştirildiği alan ise ticaret ile perakende satış noktaları ve lokanta gibi işletmelerin yer aldığı hizmet sektörüdür (Karagöz, 2009: 19-20).

2000 yılına gelindiğinde Ukrayna'da özelleştirme konusunda yeni düzenlemeler yapılarak ilgili prosedürlerde gelişmeler sağlanmıştır. Bunun sonucu olarak özelleştirilen şirket sayısı artmış ve 2000 yılında özelleştirmeden elde edilen gelir toplam GSYH'nın %1,3'üne denk gelmiştir (Woytek ve Lewis, 2002: 4).

Devlet bütçesine aktarılmak üzere, 2001 yılı içinde 1,5 milyar dolar, 2002 yılı için ise 1 milyar ABD doları özelleştirme geliri elde edilmesi

öngörülmüştür. Bununla birlikte, 2001 yılında özelleştirmelerden elde edilen gelir yaklaşık 390 milyon ABD doları ile öngörülen rakamın üçte biri seviyesinde kalmıştır (Karagöz, 2009: 21).

Ukrtelecom'un azınlık hisselerinin satışı özeleştirme programının da temel hedefini oluşturmaktadır. Ancak, Batılı yatırımcıların ilgisinin az olması ile birlikte Merkezi ve Doğu Avrupa'daki diğer Telekom özelleştirmeleri Ukrayna'nın şansını azaltmaktadır (Sarıs, 2003: 8).

2.1.10 Japonya'da Özelleştirme

Japonya'da devletin boyutunun Batı Avrupa ülkelerinde olduğundan daha küçük olduğu bilinmektedir. Mintaksu olarak adlandırılan anlayışa göre ülkede devlet kesiminin genişlemesi, ekonomik aktivite için engel oluşturmaktadır. Doko Komisyonu, temel devlet işletmelerinin zaman içinde özelleştirilmesi ve böylece özel kesimin dinamikliğinden yararlanılması gerektiği konusunda bir karar almıştır (Karluk, 1994: 1254).

Japonya'da özelleştirme çalışmalarına baktığımızda özelleştirmenin öncelikle Japonya'nın eski üç kamu kuruluşunun dönüşümü ile başladığı görülmektedir. Bu bağlamda özelleştirme ile ilgili ekonomiyi rahatlatmak amacıyla çeşitli düzenlemeler yapılarak yürürlüğe koyulmuştur. Bu çalışmalara baktığımızda ilgili düzenlemelerin öncelikle telekomünikasyon, demir yolları ve enerji kaynakları üzerine yapıldığı görülmektedir (Tamamura, 2005: 3-4). Japonya'nın yapmış olduğu büyük çaptaki özelleştirme girişimlerinden başarıyla çıkabilmesinde Tokyo Borsası çok önemli bir rol oynamıştır. Gerçekleştirilen özelleştirmelerle Japonya'da devletin ekonomideki ağırlığı azaltılmış ve özel kesime devredilmiştir. Yalnızca, Japonya'ya özgü sebepler dolayısıyla devlet, özelleştirilen şirketlerden tamamen çekilmemektedir. Özelleştirme, daha çok devlet kuruluşlarının anonim şirketler haline getirilmesi şeklinde olup, hukuki alanda gerçekleşmektedir (Atasoy, 1993: 220).

2001 yılında iş başına gelen hükümetin en büyük sınavı Posta Hizmetlerinin özelleştirilmesi olmuştur. Posta hizmetlerinin önemi ise;

birincisi, posta müdürleri yerleşim yerlerinin önemli oy yönlendiricileri olmasıdır. İkincisi ise, bankacılık ve sigortacılık işlemlerini de yapmalarıdır. Posta idaresine bakıldığında toplam 3,2 trilyon dolar mevduat bulunmaktadır (Karagöz, 2009: 29).

2.2 Türkiye’de Özelleştirme

19. yüzyılın sonlarına kadar Türkiye’de özel mülkiyetin son derece geri kaldığı görülmektedir. Bu amaçla sanayi yatırımlarını yapabilmek ve gelişmelere ayak uydurabilmek amacıyla bir takım işletmeler devlet eliyle kurulmuşlardır. Bu kurulan işletmelere KİT adı verilmiştir (Akalin, 1981: 37).

2.2.1 Türkiye’de Özelleştirmenin Tarihçesi

İzlenen ekonomi politikalarına uygun olarak verilen görevler içerisinde KİT’ler, bir yandan devletin ekonomiyi yönlendirmesinde araç olarak kullanılırken, diğer yandan sermaye yetersizliği nedeniyle üretemeyen ülkenin kalkınmasında üreticilik görevini üstlenmiş, izledikleri yatırım ve fiyat politikalarıyla da sermaye birikimine ve özel kesimin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır (T.C. Başbakanlık YDK, 2002: 23).

Türkiye’de KİT’lerin özelleştirilmesinin temelleri, Atatürk’ün bizzat uyguladığı devletçilik rejimine dayanır. Bu rejime göre, belli bir sektörde özel teşebbüs yeterince geliştiği takdirde, o alandaki kamu kuruluşları özel sektöre devredilecektir. Çünkü esas olan, devletin sınıf teşebbüsler kurup işletmesi değildir. Bu durum geçiş dönemine özgü bir bozukluktur. Ekonominin temeli, ilke olarak yine özel girişime dayandırılmıştır. Nitekim 1933 yılında yayınlanan Âli İktisat Raporu’nda kamu teşebbüsü kökleşip, kâr elde etmeye başladığında ve halkın ekonomide gücü uygun olduğunda, bu tesislerin ilk fırsatta özel sektöre devredilmesi öngörülmüştür (Karluk, 1997: 311).

Özelleştirmenin Türkiye’nin gündemine 24 Ocak 1980 kararları ile girdiği söylenebilir. 24 Ocak 1980’den önce Türkiye’de iktidarda bulunan ülke yöneticileri işlerin içe dönük ve pazar mekanizmasına önem vermeyen bir

kalkınma stratejisi ile yürütülmeyeceğine karar vermiştir ve 24 Ocak 1980'de alınan kararlar bu politika uygulamaya konulmuştur (Hatiboğlu, 1993: 62).

24 Ocak 1980 yılında alınan ve 24 Ocak Ekonomik İstikrar Kararları olarak anılan kararlar ile Türkiye ekonomisinde ekonomik tabular yıkılmıştır (Keyder, 1993: 131). Alınan kararlar ithal ikamesine dayalı, içe dönük sanayileşmeden, ihracata dayalı dışa açık sanayileşmeyi sağlayacak serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandıracak yönde olmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin gelişmesi açısından devlet işletmelerinin de bu ekonominin kararlarına göre işleyişinin sağlanacağı, devletin ekonomik rekabetin canlanması açısından tekellerden vazgeçeceği belirtilmiştir (Çetinkaya, 2007: 202-203). 24 Ocak Kararları temel mal ve hizmet kapsamını daraltmış, daha önce temel mal ve hizmet kapsamına giren çimento, çelik-demir, kâğıt, kükürt, süt, et, şeker gibi ürünler ile ferro krom, alüminyum üretimi dışında kullanılan elektrik kapsamından çıkarılmıştır. Bunun sonucunda temel mallar içinde sadece elektrik (ferrokrom ve alüminyum üretimi için), kömür ve her çeşit suni gübre kalmıştır (Aktan, 1998: 27-28).

Türkiye'de serbest piyasa ekonomisine geçişte ilk hukuksal adım 31 Temmuz 1981 tarihinde "Sermaye Piyasası Kanunu" çıkarılarak atılmış 29 Şubat 1984 tarihinde ise devletin iktisadi yaşamdan çekilmesi düşüncesi çerçevesinde sürecin başlangıcı kabul edilebilecek ilk yasal düzenleme yürürlüğe girmiştir (Yüksel, 2000: 82,84).

Özelleştirme uygulamalarının stratejik bir plana dayandırılması gerektiği üzerinde durulmaya başlanınca, 1985 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bu planın hazırlanması çalışmalarına başlamıştır. Bu doğrultuda yurt içi ve yurt dışından özelleştirme ana planı hazırlanması için yardım istemiştir. Yurt dışı için DPT uluslararası finansal piyasaya çıkarak ana plan hazırlanması için ihale açmıştır. İhale sonucu hazırlanan ana plan doğrultusunda özelleştirmenin amaçları Türkiye koşullarına göre öncelik sırasıyla belirlenmiştir.

Bunlar (Çetinkaya, 2007: 225);

- ✓ Pazar güçlerinin ekonomiyi harekete geçirmesine olanak verilmesi,
- ✓ Verimliliğin ve randımanın artırılması,
- ✓ Malların ve hizmetlerin kalite, miktar ve çeşitliliğinin artırılması,
- ✓ Halka açık şirketlerin teşvik edilmesi sermaye piyasalarının geliştirilmesinin hızlandırılması,
- ✓ Hazinesin KİT'lere sağladığı finansal desteğin en aza indirilmesi,
- ✓ KİT'ler tarafından uygulanan tekelci fiyatlandırma ve dolaylı vergilendirmenin azaltılması,
- ✓ Kamu görevlilerinin politika ve yönetmelik konularında çalışmalarına izin verilmesi,
- ✓ Modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin çekilmesi,
- ✓ Çalışanlara hisse senedi vermek suretiyle iş verimliliğinin artırılması,
- ✓ Kamu ve özel kesim kuruluşları arasındaki dengenin değiştirilmesi,
- ✓ Yabancı yatırımlarla uluslararası ekonomik ve politik bağların kuvvetlendirilmesi,
- ✓ Mevcut sermaye yatırımlarındaki iç karlılığın artırılması,
- ✓ Devlete gelir sağlanması şeklindedir.

1985–89 yıllarını kapsayan 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, ilk kez aktif olarak KİT'lerin özelleştirilmesi gündeme gelmiştir (Gökalp, 1994: 366). Bu kalkınma planında, özelleştirme hedefinden çok, devletin alt yapıda yoğunlaşması şeklindeki yaklaşım çerçevesinde, KİT yatırımlarının enerji, madencilik, ulaştırma, haberleşme sektörleri ile iyileştirme ve darboğaz giderme alanlarında yoğunlaşması benimsenmiştir. Diğer bir taraftan da özel sektörün yeterli olduğu alanlarda yeni yatırımlardan kaçınılarak, KİT'lere bağlı bazı işletmelerin hisse senetleri yoluyla halka açılmasının sağlanması yeni KİT politikaları olarak benimsenmiştir (Öztürk, 2006: 22)

6. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1990–1994), Kamu İktisadi Teşebbüslerinin, modern yönetim anlayışı çerçevesinde rekabet gücünün artırılması suretiyle daha verimli çalışmalarını sağlamak ve özelleştirmelerine ilişkin çalışmaları hızlandırmak amaçlanmıştır. Ayrıca sermaye piyasasının arz yönünde gelişmesi ve mülkiyetin tabana yayılabilmesi için özelleştirmelere hız verilmesi amaçlanmıştır (DPT, 1989: 2,32).

Özelleştirme konusunda ilk yasal düzenleme için, 1924'lere kadar gitmektedir. Türkiye'de 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan ve kamu iktisadi teşebbüsleri ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 Sayılı Kanun'la getirilmiştir. Özelleştirme uygulamalarına ilişkin geniş bir hareket alanı belirleyen kanun, özelleştirmenin kurumsal mekanizmasını oluşturmuştur (Yüksel, 2000: 70).

2983 sayılı Kanun'dan sonra özelleştirme ile ilgili 3291 ve 4046 sayılı Kanunlar ile de özelleştirme ilgili çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

Söz konusu yasalar genel olarak özelleştirmeye ilişkin hususları düzenlemektedir. Bununla birlikte 1980'li yıllardan 2001 yılına kadar gelen süreçte, sundukları hizmetin özelliklerinden kaynaklanan yasal nedenlerle, enerji ve telekomünikasyon alanlarında da ayrı düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca ekonominin liberalleşmesi politikası doğrultusunda tekel niteliğini haiz bazı kamusal üretim alanlarında da (çay ve tütün gibi) özel sektörün de faaliyet göstermesine olanak sağlayan yasal değişikliklere gidilmiştir (Öztürk, 2006: 27).

2.2.1.1 2983 Sayılı Kanun

Türkiye'de 1983 yılından sonra gündeme gelen özelleştirme programına yönelik ilk hukuki düzenleme, 1984 yılında çıkarılan ve KİT'ler ile bunlara ait tesislere, hisse senedi ihracı yoluyla gerçek ve tüzel kişilerin ortak edilebilmesine veya bu tesislerin işletme hakkının belli sürelerle devrine olanak tanıyan 2983 sayılı Yasayla getirilmiştir (RG, 1984: 47). İlgili Yasanın adı tasarrufların teşviki kamu yatırımlarının hızlandırılması hakkında kanun olarak belirlenmiştir.

2983 sayılı yasanın adı ve amacından anlaşılacağı üzere, özelleştirme söz konusu yasada, kamunun ekonomideki yeri ve etkinliğini azaltacak bir politika olarak değil, aksine kamu yatırımlarının hızlandırılmasına ilişkin

kaynak sağlayacak ekonomik bir araç olarak yer almıştır (Öztürk, 2006: 27,29).

Kanunun birinci maddesi incelendiğinde, kanunun amacının istikrarlı ve güvenilir gelir verilmesi suretiyle tasarrufları teşvik ederek ek finansman sağlamak ve elde edilen gelirler ile kamu yatırımlarını hızlı bir şekilde gerçekleştirmek olduğu görülmektedir. Bu sebeple Kanunun ikinci maddesinde değinildiği gibi KİT'ler dâhil tüm kamu kurum ve kuruluşlarına Gelir Ortaklığı Senedi ve Hisse Senedi çıkarma ve işletme hakkı verilmesi gibi düzenlemeler yapılmıştır.

Böylece ilk defa KİT'ler dâhil kamu alt yapı tesislerinin gelirlerine ortak olunmasını sağlayacak şekilde gelir ortaklığı senedi ve KİT'lerin mülkiyetine katılmasını sağlayacak şekilde hisse senetleri çıkarılması ile belirli süreler dâhilinde özel kişi ve kurumlarca işletilmesine olanak verecek şekilde işletme hakkı verme sistemi oluşturulmuştur (Öztürk, 2006: 27,29).

2983 sayılı Kanun ile gelir ortaklığı senedi, hisse senedi ve işletme hakkı devrinden oluşan özelleştirme yöntemleri tanımlanarak, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi ve Kamu Ortaklığı Fonu kurulmuştur (Özbek, 2007: 5).

2.2.1.2 233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Özelleştirmeye yönelik ikincil yasal düzenleme 08.06.1984 tarih ve 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK)'nin 38 inci maddesi ile yapılmıştır. Bu madde de daha önce Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu'na verilen özelleştirme ile ilgili karar alma yetkisi ekonomik İşler Yüksek koordinasyon Kurulu'na verilmiş ve yürütme görevi Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'nde bırakılmıştır (RG, 1984: 754).

233 sayılı KHK' dan sonra özelleştirme ile ilgili yeni Kanun'lar çıkmasına rağmen 233 sayılı KHK'nin 38. maddesi Kamu Ortaklığı ve Koordinasyon Kurulu'nun yapı ve isminde meydana gelen değişiklikler hariç hiçbir değişikliğe uğramadan yürürlükte kalmaya devam etmiştir.

2.2.1.3 3291 Sayılı Kanun

1986 yılında çıkarılan 3291 sayılı kanun ile devlet kuruluşlarının özelleştirme kapsamına alınması ve uygulamaların yürütülmesine ilişkin esaslar belirlenmiştir (RG,1986: 243). Bu bağlamda 233 sayılı KHK'de belirtilen tamamen devletin olan KİT statüsünde olan kuruluşların özelleştirilmesine "Bakanlar Kurulu" KİT'lerin müessese, bağlı ortaklık, işletme ve işletme birimleri ile iştiraklerindeki payların özelleştirilmesine de Yüksek Planlama Kurulu karar verecektir. Özelleştirme programını ise 2983 sayılı Kanun ile oluşturulan Toplu Konut Kanunu yürütecektir (Afşar,1999: 156-157).

Bu kanun ile getirilen en önemli düzenleme, özelleştirme kapsamının ve kapsama alınma sürecinin tanımlanarak, Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu'na verilen görev ve yetkilerin yeniden Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kuruluna verilmesidir.

İlgili Kanun ile yapılan düzenlemeler her ne kadar bazı yenilikler getirirse de uygulama açısında yetersiz kalmış ve bu da yeni bir kanunun getirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu sebeple 4046 sayılı Kanun çalışmalarına başlanmıştır.

2.2.1.4 4046 Sayılı Kanun

4046 sayılı Kanun 24.11.1994 tarihinde kabul edilmiş ve 27.11.1994 tarihinde RG' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun hazırlanmasındaki asıl amaç eski düzenlemelerin yetersiz kalmasıdır. Bununla birlikte, bu kanun ile ekonomide verimliliği arttırmak ve kamu giderlerini azaltmak amacıyla özelleştirmelere ilişkin esaslar düzenlemiştir (RG, 1994).

Bu kanun ile getirilen yeni düzenlemeler ana başlıklar itibariyle şöyledir (Afşar, 1999: 158; Sevil, 1996: 20);

- ✓ Özelleştirme ile elde edilecek gelirlerin genel bütçeye kaynak oluşturmamaları, bunların iş kaybı tazminatı, nakledilecek personele giderler ve hazırlık çalışmaları olarak kullanılmaları kararlaştırılmıştır.

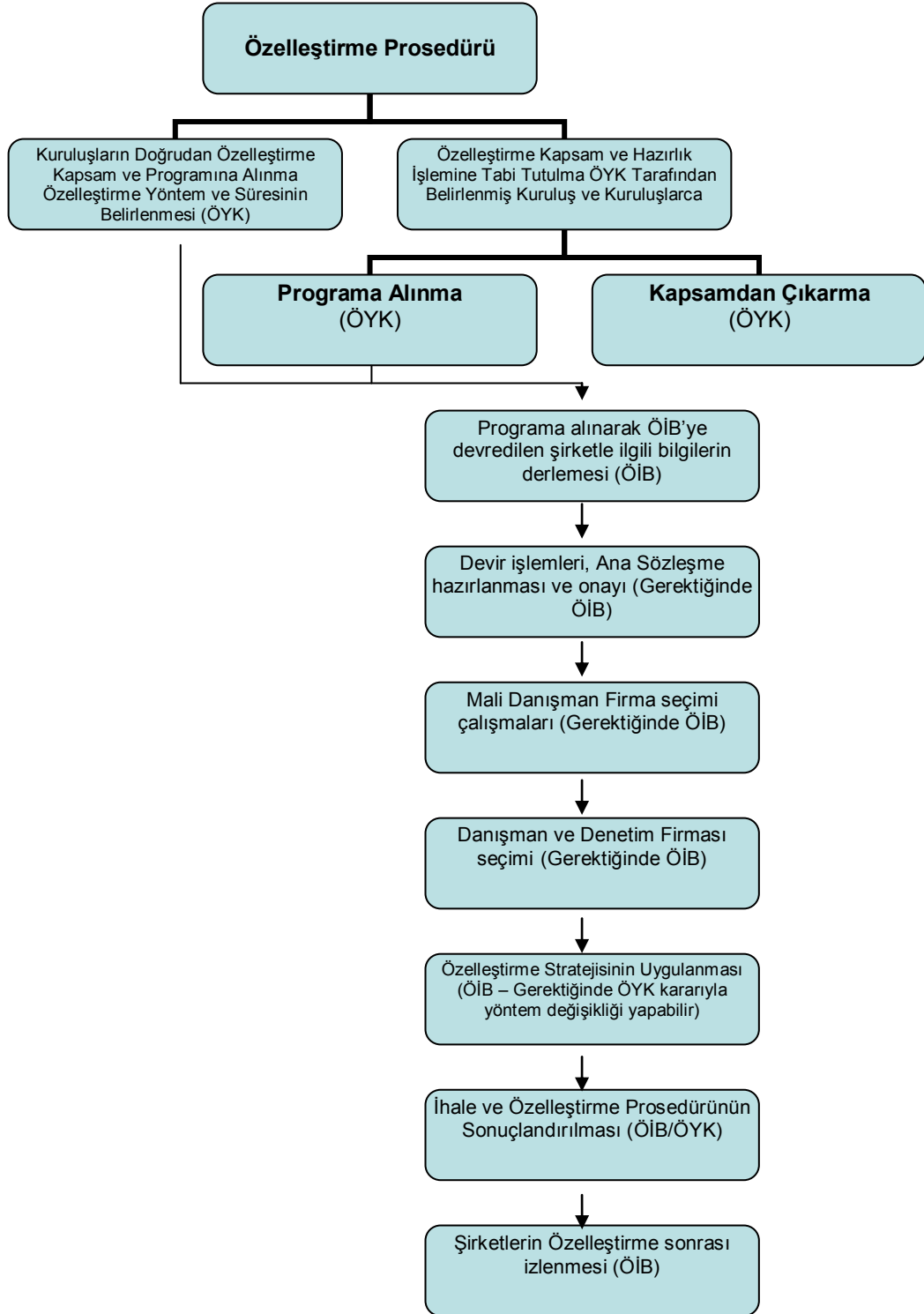
- ✓ Stratejik önemi olan kuruluşlarda imtiyazlı hisse uygulaması yapılmalı, rekabetin ortadan kaldırılacağı durumlarda da Sanayi Bakanının duruma müdahale etmesi kararlaştırılmıştır.
- ✓ Bu Kanunla Özelleştirme Yüksek Kurulu, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ve Özelleştirme Fonu kurulmuştur. Özelleştirme Yüksek Kurulu, Başbakan'ın başkanlığında, Sanayi ve Ticaret Bakanı, Maliye Bakanı, Özelleştirmeden sorumlu Devlet Bakanı ve bir devlet bakanının bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Özelleştirme İdaresi Başkanlığı ise uygulamaları Özelleştirme Yüksek Kurulu (ÖYK)'nin kararları doğrultusunda gerçekleştirmek için kurulmuştur. Özelleştirme Fonu ise, özelleştirmeden elde edilecek gelirlerin toplanması için oluşturulmuştur.
- ✓ Özelleştirilecek kuruluşlarda erken emekliliği teşvik için, emekli ikramiyelerin %30 fazlasıyla ödenmesi gibi bazı düzenlemeler yapılmıştır.
- ✓ Özelleştirme sonucunda kadrosu ya da sözleşmesi iptal edilen memurun diğer kuruluşlardaki boş kadrolara atanması için bazı düzenlemeler yapılmıştır.
- ✓ Özelleştirme sonucunda kuruluşların kamu payının %15'den daha az olmasından ya da tüzel kişilikleri bitecek şekilde kapatılmasından önce sosyal yardım zammına hak kazanmış personele ödenen sosyal yardım zamları sosyal sigortalar kurumun yazılı talebiyle idare tarafından en çok iki ay içerisinde özelleştirme fonundan adı geçen kuruma ödenecektir. Sosyal yardım zamlarını süresinde sosyal sigortalar kurumuna ödenmemesi halinde bu zamlar hazinece karşılanır.
- ✓ Özelleştirmenin kapsamı genişletilerek, kamu kurum ve kuruluşlarında özelleştirilebilmesi için düzenlemeler yapılmıştır.

2.2.2 Türkiye'de Özelleştirme Süreci

Özelleştirme süreci, dinamik bir özelliğe sahiptir. Herhangi bir özelleştirmenin yapıldığı anda; ülke ekonomisinin içinde bulunduğu durum, özelleştirilecek kuruluşun faaliyet gösterdiği sektörün mevcut ve gelecekteki beklentileri ve sektörle ilgili uluslararası gelişmeler gibi bir dizi iç ve dış faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler ihaleye katılacak şirketlerin sayısını, özelleştirme uygulamasının tamamlanma süresini ve elde edilebilecek özelleştirme gelirini ciddi derecede etkilemektedirler (Doğan, 2012: 17).

Türkiye'de özelleştirmenin nasıl yapılacağı, hangi evrelerin takip edileceği, sürecin tam anlamıyla nasıl yürütüleceği 4046 sayılı Özelleştirme Yasası ile düzenlenmiştir.

4046 sayılı Özelleştirme Yasasına göre özelleştirme süreci özetle aşağıdaki şekilde gibidir;

Şekil 4: Özelleştirme Prosedürü

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/ozellestirme_prosedur.htm, (24.01.2015).

- ✓ **Kapsama Alma:** Kuruluşların özelleştirme kapsamına alınmasına, özelleştirme kapsamına alınanlardan mevcut durumu itibariyle özelleştirilebilir nitelikte olmayanların mali ve hukuki açıdan özelleştirmeye hazırlanmasına, hazırlık işlemleri tamamlananların bu işlemlerin tamamlanmasından sonra, hazırlık işlemlerine gerek görülmeyenlerin ise doğrudan özelleştirme programına alınmasına Özelleştirme Yüksek Kurulunca karar verilmektedir (Doğan, 2012: 17).

Özelleştirme kapsamına alınan kuruluşlardan, finansal ve hukuki yönden özelleştirmeye hazırlanmalarına karar verilenlerin bu hazırlık işlemleri tamamlanıncaya kadar bunların bağlı buldukları bakanlık veya kurumlar ile ilgileri ve önceki durumları aynen devam etmektedir. Finansal ve hukuki yönden özelleştirmeye hazırlık işlemleri, ÖYK'ce belirlenecek kuruluş veya kuruluşlar tarafından yürütülmekte, özelleştirmeye hazırlık işlemleri tamamlananlar ÖYK'nin vereceği yeni bir karar ile özelleştirme programına alınmaktadırlar.

- ✓ **Programa Alma:** Özelleştirmeye hazırlık işlemi tamamlanan kuruluşlar ÖYK'nin vereceği yeni bir kararla özelleştirme programına alınmakta olup, özelleştirme programına alınan KİT'lerin, bunların bağlı ortaklık, işletme, işletme birimleri ve varlıklarının, sahipliğinin devri dışındaki yöntemlerle yapılacak özelleştirme işlemleri ÖİB tarafından yürütülmektedir. Kuruluşların özelleştirme programına alınmalarına ilişkin kararlar RG 'de yayımlanmaktadır (Malkoç, 2009: 111).

- ✓ **Danışman Seçimi:** Özelleştirme kapsam ve programına alınan bir kamu kuruluşu öncelikle ilgili proje grubu başkanlığı ve idarenin diğer birimlerince hukuki, finansal, istihdam ve gayrimenkul durumları açısından incelenir. Daha sonra, ilgili proje grubunun talebi üzerine Danışmanlık Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından yapılan ihale ile danışman görevlendirilmektedir. Seçilen danışmanlardan, kuruluşun ve kuruluşun faaliyette bulunduğu sektörün özelliklerine göre teknik,

hukuksal, finansal ve gayrimenkul değerleme konularında danışmanlık hizmeti alınmaktadır (Doğan, 2012: 17).

- ✓ **Değer Tespit Komisyonu:** Özelleştiren kurum ile ilgili değer tespit çalışmalarını yürütmek üzere beş asil ve beş yedek üyeden oluşan komisyon Başkanın teklifi ve Başbakanın onayı ile göreve başlar. Komisyon, değer tespit çalışmalarını Kanunda belirtilen unsurları dikkate alarak ve uluslararası kabul görmüş olan, indirgenmiş nakit akımları (net bugünkü değer), defter değeri, net aktif değeri, amortize edilmiş yenileme değeri, tasfiye değeri, fiyat/kazanç oranı, piyasa kapitalizasyon değeri, piyasa değeri/defter değeri, ekspertiz değeri, fiyat/nakit akım oranı metodlarından en az ikisini uygulamak suretiyle yürütür (Özelleştirme Uygulamalarında Değer Tespiti ve İhale Yönetmeliği, 2003: 1).
- ✓ **İhale Komisyonu:** İlgili komisyon beş asil ve beş yedek üyeden oluşur ve Başkanın teklifi ve Başbakanın onayı ile göreve başlar. Komisyon ilgili ihalenin şartnamesine uygun hareket edilip edilmediğini inceler ve ihale ile ilgili nihai kararı verir (Özelleştirme Uygulamalarında Değer Tespiti ve İhale Yönetmeliği, 2003: 1).

2.2.3 Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları

Liberal ekonomik politikalarla özelleştirme programı ağırlıklı olarak 1980’li yıllarda uygulanmaya başlanmış, bu politikalarla devletin üretimden çekilmesi öngörölmüş ve bu yönde de bazı yasal ve kurumsal adımlar atılmıştır (TOBB,1996: 123).

2.2.3.1 Özelleştirme Kapsamına Alınan Kuruluşlar

1985 yılından itibaren 270 kuruluştaki kamu hisseleri, 22 yarım kalmış tesis, 1614 taşınmaz, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü, 126 Tesis, 6 Liman, şans oyunları lisans hakkı ile araç muayene İstasyonları özelleştirme kapsamına alınmıştır ([http3](http://3)).

25 kuruluşdaki kamu payı ile 4 elektrik santrali ve 4 taşınmaz daha sonra özelleştirme işlemine tabi tutulmaksızın kapsamdan çıkarılmak, tasfiye edilmek veya kapsamda olmayan başka bir kuruluşla birleştirilerek tüzel kişiliği sona erdirilmek üzere devredilmiştir. Bunlar arasında yer alan Türkiye Öğretmenler Bankası Mayıs 1992'de Halk Bankası'na, Denizcilik Bankası Kasım 1992'de Emlak Bankası'na, Ardem Anonim Şirketi (A.Ş.). Ağustos 1999'da Arçelik A.Ş.'ye, ETAĞ A.Ş. ise 2001 yılında TURBAN Turizm A.Ş.'ye devredilmiştir (Sarısü, 2003). Türkiye Lokomotif Ve Motor Sanayi A.Ş. (TÜLOMSAŞ), Türkiye Demiryolu Makineleri Sanayi A.Ş. (TÜDEMSAŞ) ve Türkiye Vagon Sanayi A.Ş. (TÜVASAŞ), Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları (TCDD)'na iade edilmiştir. Nisan 1987'de özelleştirme kapsamına alınan Gübre Fabrikaları A.Ş. 1989 yılında kapsamdan çıkarılmıştır. Yine kapsama alınan Boğaziçi Hava Taşımacılığı A.Ş. ise tasfiye edilmiştir. TEAŞ'ın bazı şirketlerinde iştirak payı olan AKTAŞ, NURTEK, TGT ve SOYTEK Elektrik Santral Tesis İşletmeleri ve Ticaret A.Ş., ETİTAŞ Elektrik Teçhizat İmalat Tesisat A.Ş., MİTAŞ Madeni İnşaat İşleri A.Ş. ile Kayseri ve Civarı Elektrik Ticaret A.Ş. Mart 1998'de kapsam ve programdan çıkarılmış, eski statülerine iade edilmiştir. Eylül 1997'de kapsama alınan Oyak Sigorta şirketleri Ekim 1998 tarihinde kapsamdan çıkartılarak eski statülerine iade edilmiştir (Arik, 2010: 33). Daha sonra 2001 yılının Temmuz ayına gelindiğinde, Aralık 2000'de kapsama alınarak hazırlık işlemine tabi tutulmasına karar verilen Eti Holding A.Ş. kapsamdan çıkarılarak eski statüsüne iade edilmiştir (Sarısü, 2003). Eylül 2003'de kapsama alınan TİGEM Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü Ağustos 2004 tarihinde kapsamdan çıkarılmıştır. 20 Mart 1990 tarihinde kapsama alınan Gönen Gıda Sanayi A.Ş. 5 Nisan 2006 tarihinde kapatılmıştır. 2008 yılında ise Türk Arap Pazarlama A.Ş.'nin tüzel kişiliği sona ermiştir. 2009 yılında ise Sümer Halıcılık A.Ş. hisseleri Sümer Holding A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona ermiştir. Ayrıca, 14.6.1995 tarihinde 4046 sayılı Kanun çerçevesinde hisseleri özelleştirme kapsamına alınarak Özelleştirme İdaresi'ne devrilen Türk Telekom, bu işlemin 28.2.1996 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmesi sonucu kapsamdan çıkarılmıştır. Şirketin

özelleştirme çalışmaları 406 sayılı Kanun çerçevesinde yürütülmektedir (http3).

Tüm bu özelleştirme uygulamalarının yanı sıra, 1992 yılında özelleştirme kapsamına alınan Et ve Balık Ürünleri A.Ş.'de tesis ve varlık satışı yöntemiyle kısmen özelleştirme uygulamaları gerçekleştirilmiş, ancak 2005 yılına gelindiğinde özelleştirme kapsam ve programından çıkarılarak eski statüsüne iade edilmiştir (Arik, 2010: 33).

Ayrıca BASF – Sümerbank Kimya Sanayi A.Ş. ile Güney Sanayi'ndeki kamu payları, 1993 yılında, daha önce bu paylara sahip olan Sümer Holding'e devredilmiştir. Bunun yanı sıra, çeşitli tarihlerde özelleştirme kapsam ve programına alınan kuruluşlardan 15 iştirak hissesinin özelleştirme çalışmalarının Sümer Holding A.Ş. tarafından yapılabilmesi amaçlanmıştır. Söz konusu 15 kuruluşta bulunan İdare'ye ait azınlık hisseleri, Özelleştirme Yüksek Kurulu'nun 12 Mart 2001 tarihli kararı ile Sümer Holding A.Ş.'ye devredilmiş, ilgili 4 kuruluşun özelleştirme işlemleri tamamlanmıştır (http3). Yasataş A.Ş. ile MEYBUZ A.Ş.'ye ait İdare hisselerinin özelleştirme çalışmalarının Et ve Balık Ürünleri A.Ş. tarafından yapılabilmesi amacıyla, 10 Eylül 2001 tarihli Özelleştirme Yüksek Kurulu kararı ile Et ve Balık Ürünleri A.Ş.'ye devredilmiş (Sarısu, 2003: 16).

Bunların dışında 1995 yılında özelleştirme kapsamına alınan Hamitabat, Kemerköy, Soma-B ve Yeniköy elektrik santralleri 1997 yılında kapsamdan çıkarılmış ve Enerji Bakanlığı'na iade edilmiştir. Söz konusu santraller 2003 yılında yeniden kapsama alınmıştır. Ancak Kemerköy ve Yeniköy, 2006 yılında kapsamdan çıkarılmıştır. Maliye Bakanlığı ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne ait 4 taşınmaz ise 2000 yılında kapsamdan çıkarılmıştır (http3).

Ayrıca, 2004 yılında kapsam ve programa alınan Manavgat İçme Suyu Tesisi ile 2005 yılında kapsam ve programa alınan Foça Tatil Köyü, 2006 yılında kapsam ve programdan çıkarılarak eski statüsüne iade edilmiştir (Arik, 2010: 33).

Özelleştirme uygulamalarının başlatıldığı 1985 yılından 2015 yılına kadar geçen 30 yıllık sürede kapsama alınan kuruluşların yarısından fazlası tamamen özelleştirilmiştir. Bu kuruluşlardan, daha önce ÇİTOSAN'ın bağlı ortaklığı statüsünde faaliyet gösteren çimento fabrikaları dışında, bu kuruluşların büyük bir kısmı varlık veya kamunun azınlık hissesine sahip olduğu iştiraklerdir. Bugüne kadar, SEK ve YEM Sanayi, ÇİTOSAN, TESTAŞ ve Orman Ürünleri A.Ş. (ORÜS)'ye bağlı tüm üretim birimleri tamamen özelleştirilerek devlet bu alanlarda işletmecilikten çekilmiştir (Bayar, 2000: 9). Takip eden yıllarda ise YEM Sanayi A.Ş. ve SEK Süt Ürünleri A.Ş.'nin Kasım 1997'de, ÇİTOSAN ve TESTAŞ'ın ise Temmuz 1999'da, tüzel kişilikleri Ticaret Sicil'den silinmiş, söz konusu şirketler EBK Et ve Balık Ürünleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir (http3). Bunun yanı sıra, 7 giyim tesisi ve 34 gayrimenkulü özelleştirilen KÖYTEKS Yatırım Holding A.Ş. de, Aralık 1998 tarihinde Sümer Holding A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tasfiye edilmiştir (Bayar, 2000: 9). Ayrıca ORÜS bünyesinde bulunan 21 işletmesi özelleştirilmiş, kalan 2 işletme SEKA'ya devredilerek, kuruluş Mart 2000 tarihinde tasfiye edilmiştir. Öte yandan, İSDEMİR 31 Ocak 2002 tarihinde imzalanan devir sözleşmesiyle tüm varlıkları ile birlikte ERDEMİR'e devredilmiş ve tüzel kişiliği sona ermiştir. ÇELBOR A.Ş.'de bulunan %100 oranındaki hisselerin tamamı 31 Mayıs 2002 tarihinde ERDEMİR'e devredilmiştir. T. Gemi Sanayi A.Ş. ise T. Denizcilik İşletmeleri A.Ş. bünyesinde birleştirilerek Mayıs 2002'de tüzel kişiliği sona ermiştir (Sarıs, 2003: 15). DİTAŞ Deniz İşletmeciliği A.Ş.'de bulunan %50.98 oranındaki hisselerin tamamı 21 Kasım 2002 tarihinde TÜPRAŞ'a devredilmiştir. Turban Turizm A.Ş., T. Zirai Donatım A.Ş. ve TÛMOSAN Türk Motor Sanayi A.Ş. 7 Şubat 2003 tarihinde, Türkiye Selüloz ve Kağıt Fabrikaları A.Ş. (SEKA) ile Türkiye Gübre Sanayi A.Ş. (TÛGSAŞ) 19 Eylül 2005 tarihinde SÛMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişilikleri sona ermiştir. 29 Ocak 2008 tarihinde ise, Türkiye Demir Çelik İşletmeleri A.Ş. SÛMER HOLDİNG A.Ş. bünyesinde birleştirilerek tüzel kişiliği sona ermiştir (http3).

KARDEMİR özelleştirmesiyle ilk defa yöre halkı, sanayici ve çalışanlara bedelsiz devir suretiyle gider tasarrufuna yönelik bir uygulama yapılmıştır. NETAŞ ve TOFAŞ' DA bulunan kamu hisseleri ilk defa uluslararası piyasalarda halka arz edilmiş, böylece İMKB'nin yabancı borsalarla entegrasyonunun sağlanmasında bir adım atılmıştır. 1990'lı yılların başında birçok şirketteki kamu hisseleri kısıtlı da olsa halka arz edilmiş, hisse senedinin kurumsallaşması ve sermayenin tabana yayılmasında bir başlangıç yapılmıştır. 1998 yılında da TÜRKİYE İŞ BANKASI' ndaki kamu hisseleri ile 2000 yılında TÜPRAŞ hisselerinin büyük bölümünün özelleştirilmesiyle yurtiçi ve yurtdışı piyasalarda bugüne kadar yapılan en büyük halka arz gerçekleştirilmiştir (Arik, 2010: 33). SÜMERBANK, DENİZBANK, ETİBANK ve ANADOLUBANK' ın özelleştirilmesi ile de kamu bankalarının özel sektöre devredilmelerine ilişkin ilk adımlar atılmıştır. DENİZ NAKLİYATI A.Ş.'nin özelleştirilmesi, TDİ'nin İzmir Körfez Hattı ile Şehir içi Yolcu ve Araç Taşımacılığı'nın da devri sonucunda devlet, deniz taşımacılığında da çekilmeye başlamıştır (Bayar, 2000: 9). Yine 2000 yılı içerisinde POAŞ'ın %51 oranındaki hissesinin blok satış yöntemiyle özelleştirilmesi sonucunda bugüne kadar yapılan en önemli özelleştirme uygulamalarından biri gerçekleştirilmiş, 2002 yılında ise kalan kamu hisselerinin İMKB'de satışı sonucunda POAŞ' da bulunan kamu hisselerinin tamamı özelleştirilmiştir. Ayrıca bu süreç içerisinde devletin, turizm, tekstil ve hayvancılık sektörlerindeki işletmelerinin yaklaşık %90'ı da özelleştirilmiştir (Sarısu, 2003: 15).

Halen özelleştirme kapsam ve programında 23 kuruluş bulunmaktadır. Bu kuruluşların 12 tanesinde %50'nin üzerinde kamu payı vardır. Bunun yanı sıra, özelleştirme kapsamında 614 taşınmaz, 38 tesis, 3 liman, 8 otoyol, 2 boğaz köprüsü ile şans oyunları lisans hakkı da yer almaktadır ([http3](http://3)).

Tablo 4’de özelleştirme kapsamına alınan ve bu uygulamalar neticesinde kamu payı kalmayan kuruluşlar gösterilmiştir.

Tablo 4: Özelleştirme Kapsamında Kamu Payı Kalmayan Kuruluşlar

	Özelleştirilen Kuruluşlar		Özelleştirilen Kuruluşlar
1	Adıyaman Çimento Sanayi A.Ş.	65	KÖYTAŞ Köy Tarım Makinaları A.Ş.
2	Anadolubank A.Ş.	66	Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi
3	Aşkale Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	67	Acıpayam Selüloz Sanayi A.Ş.
4	Başkent Doğalgaz Dağıtım A.Ş.	68	Güneysu A.Ş.
5	Bozüyük Seramik Sanayi Ticaret A.Ş.	69	Tüstaş Sınai Tesisler A.Ş.
6	Bursa Şehir içi Doğalgaz Dağıtım A.Ş.	70	Adana Kâğıt Torba Sanayi Ticaret A.Ş.
7	Denizbank A.Ş.	71	ATAKÖY Turizm Tesisleri A.Ş.
8	Denizli Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	72	ATAKÖY Otelcilik A.Ş.
9	DİV-HAN A.Ş.	73	Başak Sigorta A.Ş.
10	Ergani Çimento Sanayi A.Ş.	74	Kütahya Şeker Fabrikaları A.Ş.
11	ESGAZ Eskişehir Şehir içi Doğalgaz Dağıtım Ticaret A.Ş.	75	Ereğli Demir Çelik Fabrikaları A.Ş. (ERDEMİR)
12	Etibank Bankacılık A.O.	76	Bursa Soğuk Depoculuk Ltd. Şti.
13	ETİ Alüminyum A.Ş.	77	İpragaz A.Ş.
14	ETİ Bakır A.Ş.	78	Kıbrıs Türk Hava Yolları
15	ETİ Gümüş A.Ş.	79	Ray Sigorta A.Ş.
16	Eti Elektrometalurji A.Ş.	80	ÇEMAŞ Döküm Sanayi A.Ş.
17	ETİ Krom A.Ş.	81	Ünye Çimento Sanayi A.Ş.
18	Filyos Ateş Tuğlası San. A.Ş.	82	Çaybank A.Ş.
19	HAVAŞ Havaal. Yer Hizmetleri A.Ş.	83	Northern Elektronik Telekom A.Ş.
20	Hamitabat Elektrik Üretim A.Ş.	84	BİNAŞ Bingöl Yem San. A.Ş.
21	İskenderun Çimento Sanayi A.Ş.	85	Adana Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.
22	Karabük Demir Çelik Müesseseleri	86	Mardin Çimento Sanayi A.Ş.
23	Kars Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	87	Çayeli Bakır İşletmeleri A.Ş.

24	Konya Krom Sanayi Ticaret A.Ş.	88	Eskişehir Yem Fabrikası A.Ş.
25	Kurtalan Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	89	Traktör ve Zirai Makinalar A.Ş.
26	Ladik Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	90	PAN Tohum Islah ve Üretme A.Ş.
27	Lalapaşa Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	91	Konya Çimento Sanayi A.Ş.
28	Ordu Soya Sanayi A.Ş.	92	YİFAŞ Yeşilyurt Tekstil San. A.Ş.
29	Petrol Ofisi A.Ş.	93	Kepez Elektrik A.Ş.
30	Sivas Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	94	TELETAŞ Telekomünikasyon A.Ş.
31	Sümerbank A.Ş.	95	Migros Türk Ticaret A.Ş.
32	Şanlıurfa Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	96	Başak Emeklilik A.Ş.
33	Takım Tezgâhları Sanayi A.Ş.	97	İstanbul Demir Çelik Sanayi A.Ş.
34	Trabzon Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	98	Biga Yem Fabrikası A.Ş.
35	Türkiye Petrol Rafineleri A.Ş.	99	Aksaray Yem Fabrikası A.Ş.
36	USAŞ Uçak Servisi A.Ş.	100	SUNTEK Ağır Isı Sanayi A.Ş.
37	Van Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	101	AEG Eti Elektrik A.Ş.
38	Yarımca Porselen Sanayi Ticaret A.Ş.	102	Türk kablo A.Ş.
39	Deniz Nakliyatı Ticaret A.Ş.	103	Kars Yem Fabrikası A.Ş.
40	GERKONSAN Çelik İşletmeleri A.Ş.	104	Bolu Çimento Sanayi A.Ş.
41	Sivas Demir Çelik İşletmeleri A.Ş.	105	Türk Traktör ve Ziraat Makinaları A.Ş.
42	Petrokimya Holding A.Ş.	106	Çimento ve Yan Mamulleri Sanayi
43	PETLAS Lastik Sanayi A.Ş.	107	Polinas Plastik Sanayi T.A.Ş.
44	Güven Sigorta Ticaret A.Ş.	108	Güneş Sigorta A.Ş.
45	Trakya Çim. San. Ticaret A.Ş.	109	Çorum Yem Fabrikası A.Ş.
46	Elazığ Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	110	ALTEK Elektrik Tesis İşletmeleri A.Ş.
47	Çorum Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	111	Çelik Halat ve Tel Sanayi A.Ş.
48	Niğde Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	112	MEKTA Ticaret A.Ş.
49	Bartın Çimento Sanayi ve Ticaret A.Ş.	113	Çamsan Ağaç Sanayi Ticaret A.Ş.
50	Kütahya Maden İşletmeleri A.Ş.	114	Yeditepe Beynelmillel Otelcilik A.Ş.
51	Gaziantep Çimento Sanayi A.Ş.	115	Çukurova Elektrik A.Ş.

52	Söke Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	116	Çankırı Tuz Üretim ve Dağıtım A.Ş.
53	Afyon Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	117	Toros Ziraî İlaç ve Pazarlama A.Ş.
54	Ankara Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	118	SAMAŞ Sanayi Madenleri A.Ş.
55	Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Ticaret A.Ş.	119	Bandırma Yem Fabrikası Ltd. Şti.
56	Çinko Kurşun Sanayi A.Ş.	120	Konya Şeker Fabrikası A.Ş.
57	Balıkesir Çimento Sanayi Ticaret A.Ş.	121	Tofaş Türk Otomobil Fabrikaları A.Ş.
58	Asil Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	122	Tofaş Oto Ticaret A.Ş.
59	Meysu A.Ş.	123	Yemta A.Ş.
60	Gümüşhane Çimento Ticaret A.Ş.	124	Köy-tür Damızlık Tavuk Sanayi ve A.Ş.
61	Adapazarı Şeker Fabrikaları A.Ş.	125	Kayseri ve Civarı Elektrik Ticaret A.Ş.
62	Niğde Meyve Su Sanayi A.Ş.	126	Erzincan Tarım Ürünleri A.Ş.
63	TOE - Türk Otomotiv A.Ş.	127	Metal Kapak Sanayi A.Ş.
64	Ankara Meşrubat A.Ş.	128	Tat Konserve Sanayi A.Ş.
129	ÖBİTAŞ İnşaat ve Ticaret A.Ş.	151	Pınar Entegre Et ve Yem Sanayi A.Ş.
130	Arçelik A.Ş.	152	Tamek Gıda Sanayi A.Ş.
131	Pancar Motar Sanayi A.Ş.	153	Hektaş Ticaret A.Ş.
132	Fruko Tamek Meyve Suları	154	Layne Bowler Türbin Pompaları A.Ş.
133	ATAKÖY Marina İşletmeleri A.Ş.	155	Ankara Halk Ekmek Fabrikaları A.Ş.
134	Amasya Şeker Fabrikası A.Ş.	156	Sivas Yem Fabrikası A.Ş.
135	Manisa Yem Fabrikası A.Ş.	157	Hascan Gıda Endüstrisi A.Ş.
136	Isparta Yem Fabrikası A.Ş.	158	Mars Ticaret ve Sanayi A.Ş.
137	Tunceli Gıda Sanayi A.Ş.	159	MAKSAN Malatya Makina Sanayi A.Ş.
138	Olgun Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş.	160	Çukurova Elektrik Sanayi A.Ş.
139	Doğan Yedek Parça İmalatı A.Ş.	161	Balıkesir Pamuklu Dokuma A.Ş.
140	Toros Gübre Kimya Endüstri A.Ş.	162	İMSA İstanbul Meşrubat Sanayi A.Ş.
141	ABANA Elektromekanik Sanayi A.Ş.	163	Liman İşletmeleri ve Nakliye A.Ş.
142	Şeker Sigorta A.Ş.	164	Ülfet Gıda ve Sabun Sanayi A.Ş.
143	Kayseri Yem Fabrikası A.Ş.	165	MAN Kamyon ve Otobüs Sanayi A.Ş.

144	Aymar Yağ Sanayi A.Ş.	166	OYTAŞ İç ve Dış Ticaret A.Ş.
145	Şekerbank Ticaret A.Ş.	167	Ceyhan Sanayi ve Ticaret A.Ş.
146	Pancar Ekicileri Birliği A.Ş.	168	Dosan Konserve Sanayi A.Ş.
147	Aroma Meyve Suları Sanayi A.Ş.	169	Aydın Tekstil İşletmesi A.Ş.
148	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	170	Karadeniz Çimento ve Ürünleri A.Ş.
149	Ege Et ve Mamulleri Ticaret A.Ş.	171	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
150	Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.		

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye'de Özelleştirme-2, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, (24.01.2015).

Tablo 5'de özelleştirme kapsamına dâhil edilen ve bu kapsamda özelleştirme çalışmaları halen devam eden kuruluşlar gösterilmektedir.

Tablo 5: Özelleştirme Programında Bulunan Kuruluşlar

	Özelleştirilen Kuruluşlar		Özelleştirilen Kuruluşlar
1	Ankara Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	13	THY Türk Hava Yolları A.Ş.
2	Sümer Holding A.Ş.	14	Emek İnşaat ve İşletme A.Ş.
3	Türkiye Denizcilik İşletmeleri	15	Taksim Otelcilik A.Ş.
4	Türkiye Elektrik Dağıtım A.Ş. (TEDAŞ)	16	Hidrojen Peroksit Sanayi A.Ş.
5	Gayrimenkul A.Ş. (TTA)	17	Oyak İnşaat A.Ş.
6	Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	18	Kayseri Şeker Fabrikası A.Ş.
7	Kemerköy Elektrik Üretim A.Ş. (KEAŞ)	19	Compagnie Financiere Ottomane S.A.
8	Soma Elektrik Üretim ve Ticaret A.Ş.	20	Milli Reasürans Ticaret A.Ş.
9	Yatağan Elektrik Üretim A.Ş.	21	Enerji ve Maden İnşaat İşleri Türk A.Ş.
10	Karadeniz Bakır İşletme A.Ş.	22	Sönmez Neşriyat ve Matbaa. A.Ş.
11	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	23	Türkiye İş Bankası A.Ş.
12	Doğusan Boru San ve Ticaret A.Ş.		

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye'de Özelleştirme-2, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, (24.01.2015).

2.2.3.2 Özelleştirme Satış Gelirleri

Özelleştirme çalışmaları, 1984 yılında kamuya ait yarım kalmış tesislerin tamamlanması veya yerine yeni bir tesis kurulması amacı ile özel sektöre devri uygulamaları ile başlamıştır (http4).

Tablo 6: 1985–2015 Dönemi Gerçekleştirilen Özelleştirme İşlemleri

	1985 – 2013 (\$)	2014 (\$)	2015 (\$)	TOPLAM (\$)
Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Hisse Satışları	21.750.280.162	0	0	21.750.280.162
Özelleştirme Programındaki Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlık Satışları	25.249.831.083	5.881.790.721	584.711.579	31.716.333.383
Özelleştirme Programındaki Kuruluşların Halka Arzı	9.572.899.869	0	0	9.572.899.869
Özelleştirme Programındaki Kuruluşların BIST'de Satışı	1.261.121.051	2	0	1.261.121.053
Yarım Kalmış Tesis Satışı	4.368.792	0	0	4.368.792
Özelleştirme Programındaki Kuruluşlar veya Kuruluşlara ait Bağlı Ortaklık, İştirak, Tesis ve Varlıkların Bedelli Devirleri	741.684.723	459.392.867	2.877.455	1.203.955.045
TOPLAM	58.580.185.680	6.341.183.590	587.589.034	65.508.958.304

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm, (24.01.2015).

1986 yılından itibaren hız kazanan ve tamamı kamuya ait veya kamu iştiraki olan kuruluşlardaki kamu paylarının özelleştirme kapsamına alınması yoluyla yürütülen program çerçevesinde, İdare tarafından bugüne kadar 204 kuruluşta hisse senedi veya varlık satış/devir işlemi yapılmış ve bu kuruluşlardan 194'ünde hiç kamu payı kalmamıştır (http4).

Tablo 6'da da görüldüğü gibi, 1986 yılından bugüne kadar gerçekleştirilen özelleştirme uygulamalarının toplam tutarı 65,5 milyar

ABD doları düzeyindedir. 2015 yılına ait veriler Ocak ve Şubat ayları toplam verileridir.

Bir bölümü vadeli ve döviz cinsinden gerçekleştirilen bu hisse senedi ve varlık satış işlemlerinden Şubat 2015 tarihi itibarıyla 57,8 milyar ABD doları net giriş sağlanmıştır.

Özelleştirme kapsamındaki kuruluşlardan elde edilen 4,8 milyar ABD doları temettü geliri ve 1,6 milyar ABD doları diğer kaynaklarla birlikte 1985 – Şubat 2015 dönemi toplam kaynakları 64,2 milyar ABD doları düzeyine ulaşmaktadır.

Aynı dönemde özelleştirme uygulamaları çerçevesinde 60,7 milyar ABD doları tutarında kullanım gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme uygulamalarına ilişkin kullanımların %98'lik bir bölümü, kapsamdaki kuruluşlara sermaye iştiraki, kredi borçları ve personel ödemeleri, özelleştirme bonoları ve Hazine'ye aktarmaya ilişkin ödenen tutarlardır (http4).

2.2.3.3 Özelleştirme Fonu Kaynakları ve Kullanımları

Özelleştirme fonu ve kaynakları ile ilgili düzenleme 4046 sayılı Özelleştirme Uygulamaları Hakkında Kanun'un 9. maddesinde düzenlenmiştir. Özelleştirme uygulamaları sonucu sağlanan tüm gelirler ile İdareye devredilen kuruluşlardan elde edilen temettüleri ve özelleştirme uygulamaları çerçevesinde ihraç edilecek her türlü menkul kıymet ile diğer kıymetli evrakın satışından sağlanan gelirler, İdareye devredilen kuruluşlara sağlanan finansmandan elde edilen gelirler ve diğer mevzuat ile tahsis edilen kaynaklar ve sair gelirler, ilgili kuruluşların bütçeleri dışında T.C. Ziraat Bankasında kurulacak Özelleştirme Fonunda toplanacağı belirtilmiştir (RG, 1994).

Fonun kullanım alanları ise, 4046 Sayılı Kanun'un 10. Maddesinde yer almaktadır. Bunlar, iş kaybı tazminatı, nakle tabi personel ödemeleri, Emekli Sandığına tabi personele yapılan ödemeler, danışmanlık hizmet alım ödemeleri, özelleştirme programındaki kuruluşlarda idari, mali ve hukuki yönden yapılacak düzenlemelerin gerektirdiği giderler, İdareye devredilen

kuruluşların sermaye artırımlarına katılması, borç olarak finansman sağlanmasını içermektedir. Ayrıca fon gelirlerinin %5'ini aşmayacak şekilde idare bütçesinin oluşturulması, özelleştirme uygulamalarının yerine getirilebilmesi için gereken her türlü mal ve hizmetin alımı ve benzeri alanlarda bu kanun maddesinde yer almaktadır (Doğan, 2012: 27).

Özelleştirme uygulamaları sonucunda elde edilen kaynakların kullanımı 2 ana başlık altında toplanmaktadır (http4);

- ✓ Bunlardan ilki özelleştirme kapsamındaki kuruluşlara yapılan ödemelerdir. 20 milyar ABD doları düzeyinde ve toplam kaynakların %32'sini kapsayan bu tutar, kuruluşlara yapılan sermaye iştirakleri, verilen krediler, ilgili kuruluşlara ödemeler, çalışanlara yönelik iş kaybı ve özelleştirme sonrası tazminatları ile emeklilik primi ödemeleri gibi kullanım kalemlerinden oluşmaktadır.
- ✓ İkinci büyük kullanım kalemini ise, aynı tarih itibariyle 39,9 milyar ABD doları düzeyinde olan toplam kullanımların %67'sini kapsayan bölümü Hazineye ve Hazine bünyesinde bulunan Kamu Ortaklığı Fonu'na (Kamu Ortaklığı Fonuna, 26 Mayıs 2000 tarihinde yürürlüğe giren 4568 sayılı Kanun çerçevesinde, 2001 yılından beri aktarma yapılmamıştır. 2001 yılı sonrasında yapılan aktarmalar Özelleştirme Fonunun nakit fazlası, Hazinesinin iç ve dış borç ödemelerinde kullanılmak üzere Hazine hesaplarına intikal ettirilen tutarlardır) yapılan aktarmalardan oluşturmaktadır. Kamu Ortaklığı Fonu'nun kullanım alanı ise mevzuatla sadece baraj, otoyol ve içme suları gibi altyapı tesislerinin finansmanı ile sınırlandırılmıştır.

Yukarıda belirtilen iki ana kullanım kalemi toplamı olan 60 milyar ABD doları düzeyindeki tutar, toplam kullanımların %99'unu kapsamakta ve özelleştirme olgusu var olsa da, olmasa da, devletin bir şekilde Hazinesinden yapmak zorunda olduğu tutarlardan oluşmaktadır (http4).

Özelleştirme fonu kaynakları ve kullanımları Tablo 7'de detaylı bir şekilde gösterilmiştir. Tablo oluşturulurken 1986-Şubat 2015 tarihleri arasındaki verilerden yararlanılmıştır.

Tablo 7: Özelleştirme Fonu Kaynak-Kullanım Tablosu

	KAYNAKLAR 1986- ŞUBAT 2015				ABD Doları
	1986-2012	2013	2014	2015	TOPLAM
Özelleştirme Uygulama Gelirleri	44.566.205.224	6.709.311.48	5.991.776.58	576.727.62	57.844.020.9
Temettü Gelirleri	4.524.340.234	171.215.427	63.572.954	-	4.759.128.61
Faiz Gelirleri	826.912.331	22.924.292	21.367.976	960.002	872.164.601
Teminatın Nakde Çevrilmesi	446.200.953	3.573.416	13.813.027	5.000	463.592.396
Şartname Gelirleri	24.669.849	2.001.473	1.121.063	151.585	27.943.970
Diğer Gelirler	145.651.371	1.522.680	53.914.332	1.059.409	202.147.792
Toplam Gelirler	50.533.979.962	6.910.548.76	6.145.565.93	578.903.61	64.168.998.2
	KULLANIMLAR 1986- ŞUBAT 2015				ABD Doları
Hazineye Aktarımlar	31.882.119.181	4.539.955.77	3.502.118.16	-	39.924.193.1
Kuruluşlara Aktarımlar	1.997.179.514	1.185.631.45	701.508.158	5.296.501	3.889.615.62
İstihdam Ödemeleri	499.426.488	30.787.984	18.169.045	53.121	548.436.638
İlan-Reklam-Dağıtım Giderleri	196.880.093	8.840.358	4.802.989	633.150	211.156.590
Diğer Giderler	248.588.273	2.828.539	2.758.640	486.211	254.661.663
Sermaye Ödemeleri	6.776.298.669	24.259.609	1.626.570.36	2.766.206	8.429.894.84
Borç Ödemeleri	3.144.951.310	2.978.746.62	1.187.350.66	-	7.311.048.59
Bütçeye Aktarımlar	143.830.316	11.720.227	10.491.554	1.776.263	167.818.360
Toplam Giderler	44.889.273.844	8.782.770.56	7.053.769.58	11.011.452	60.736.825.4

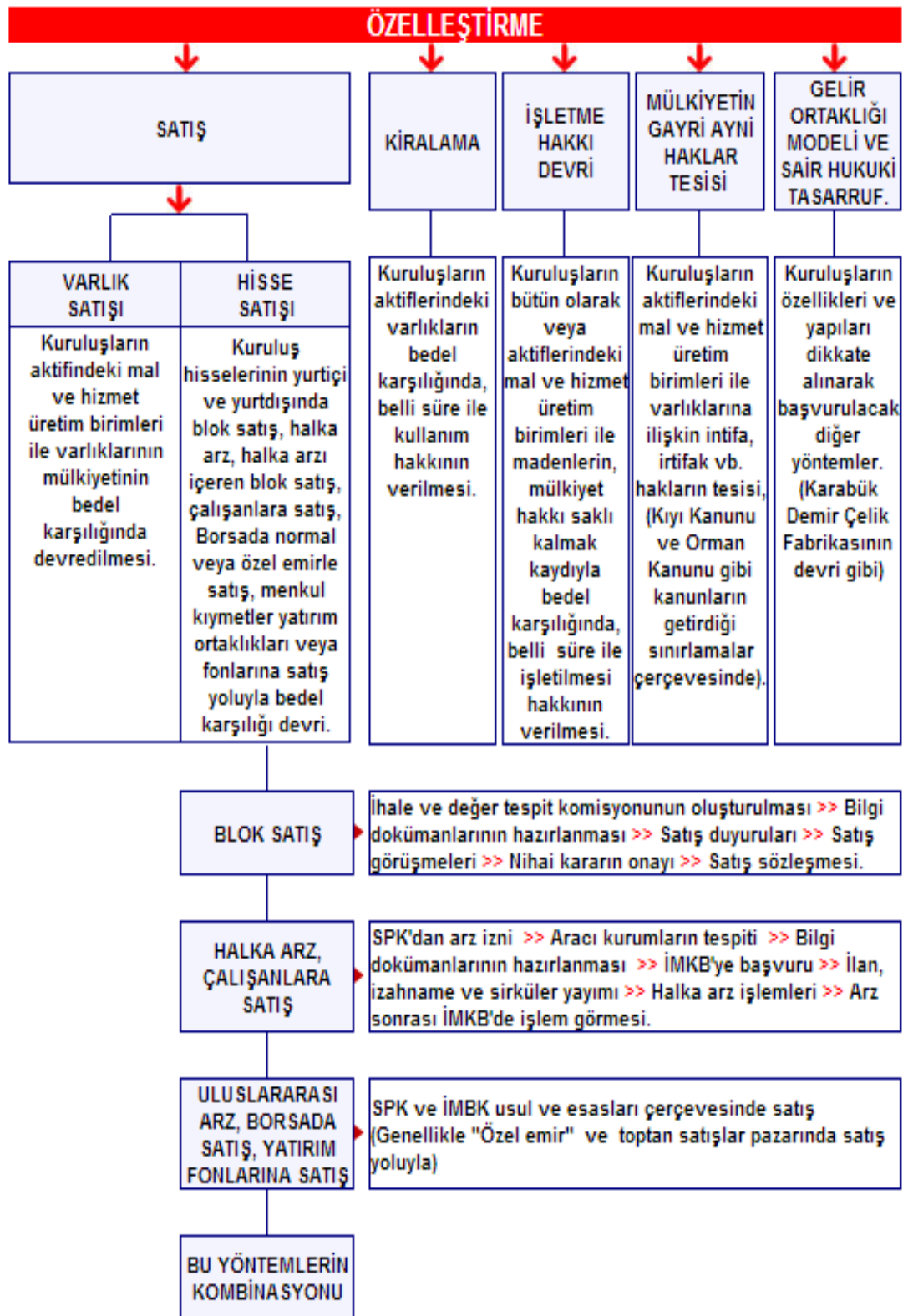
Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/1986-2002_kaynak_kullanim.htm, (24.01.2015).

2.2.3.4 Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın Kullandığı Özelleştirme Yöntemleri

4046 sayılı Özelleştirme Yasasına göre, özelleştirme programına alınan kuruluşlar satış, kiralama, işletme hakkının verilmesi, sahipliğin maddi olmayan hak olarak devri, gelir ortaklığı modeli ve işin gereğine uygun başka hukuki yöntemlerden birinin veya birkaçının birlikte uygulanmasıyla özelleştirileceği belirtilmiştir. İşin gereğine göre belirtilen özelleştirme yöntemlerinden hangilerinin uygulanacağına Özelleştirme Üst Kurulu'nca karar verilmektedir.

Türkiye'de en çok kullanılan özelleştirme yöntemi blok satış yöntemidir. Blok satış yönteminin en çok kullanılmasının nedeni özelleşen şirkete sahip çıkacak, yatırımlarına finansman bulacak ve onu istenilen hedeflere yönlendirecek bir çekirdek yatırımcı ve yönetici grubun bulunması isteğidir. Türkiye'de henüz çok ortaklı çalışma kültürünün tam olarak yerleşmemesi, yüksek görüşme maliyetleri ve yasaların şirketlerin ana sözleşme değişikliklerine ancak %50'nin üzerindeki çoğunluk hisselerle olanak vermesi nedeniyle blok satış tercih nedeni olmaktadır (Yaşar, 2005: 163).

Türkiye'de uygulanan ihale yöntemleri 4046 sayılı Özelleştirme Yasası'na göre kapalı teklif, açık artırma, belli istekliler arasında kapalı teklif ve pazarlık yöntemleridir. İşin gereğine göre bu ihale yöntemlerinden birinin veya bir kaçının birlikte uygulanmasına Özelleştirme İdaresi'nce karar verilir. İhale yöntemine karar verilirken, özelleştirme yöntemi, özelleştirilecek varlığın niteliği, piyasa koşulları gibi konular dikkate alınır.

Şekil 5: Türkiye’de Kullanılan Özelleştirme Yöntemleri

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı,

http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ozellestirme_yontemleri.htm,

(24.01.2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK TELEKOM A.Ş.'NİN ÖZELLEŞTİRİLMESİ VE ÖZELLEŞTİRMENİN ETKİNLİK VE VERİMLİLİK AÇIDINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Telekom sektöründe özelleştirmelere en sıcak örnekler Türkiye’de son on beş yıl içinde sabit ve mobil telekom hizmetlerinde yaşanan özelleştirme ve serbestleşmelerdir. Özelleştirme İdaresi’ne göre dünyanın en büyük altyapı sahibi Telekom operatörlerinden biri olan Türk Telekom, güçlü iş profili ve önemli nakit akışı ile bir cazibe merkezidir. Türk Telekom’un özelleştirmesi sadece Telekom alanında değil, Türkiye’de genel ekonomik reform çerçevesinde de bir kilometre taşı olarak değerlendirilmektedir. Rekabetçi ve etkin bir Telekom yapısının geliştirilmesi ile Türk Telekom’un etkinliğinin ve hizmet kalitesinin artırılması özelleştirmenin başlıca hedefleri arasında yer almıştır ([http6](http://6)).

Türkiye’nin öncü iletişim ve yakınsama teknolojisi şirketi Türk Telekom, sabit hat ve GSM’den geniş bant internete kadar bütünleşmiş telekomünikasyon hizmetleri sunmaktadır. Türk Telekom grup şirketlerinin 30 Eylül 2014 itibariyle 13,3 milyon sabit hat, 7,5 milyon geniş bant (toptan) ve 16,2 milyon mobil abonesi bulunmaktadır. Grup şirketleri, tüm ülkeyi kapsayan modern şebeke altyapısıyla Türkiye genelindeki bireysel ve kurumsal müşterilerine geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır. Türk Telekom, Türkiye’de faaliyet gösteren geniş bant operatörü Türk Telekom İnternet (TTNET), yakınsama teknolojileri şirketi Argela, BT çözüm sağlayıcısı Innova, online eğitim yazılımları şirketi Sebit A.Ş., çağrı merkezi şirketi AssisTT şirketlerinin %100’üne, aynı zamanda Türkiye’deki üç Küresel Mobil İletişim Sistemi (GSM) operatöründen biri olan Avea’nın hisselerinin %89.99’una da sahiptir. Türk Telekom ayrıca, %100’üne sahip olduğu Türk Telekom International Holding BV aracılığı ile Avrupa’nın önde gelen bağımsız toptan veri ve kapasite servis sağlayıcısı Türk Telekom International Austria A.Ş. ve iştiraklerinin de %100’ünün sahibidir. Bunun yanı

sıra Türk Telekom, Arnavutluk'taki yerleşik Telekom operatörü Albtelecom şirketinde de dolaylı azınlık hissesine sahiptir ([http7](http://www.7)).

Türk Telekom'un özelleştirilmesi özelleştirme uygulamaları açısından çok önemli bir örnek teşkil etmektedir.

3.1 Türk Telekom'un Tarihçesi

Türk Telekom kuruluş aşamasında Türkiye'de telefon ve diğer tür Telekom hizmetlerinin sunucu olmak üzere Posta Telefon Telgraf (PTT)'ye bağlı olarak faaliyetlerine başlamıştır. PTT'nin tarihi gelişimi inceleyecek olursak ([http8](http://www.8)); ilk posta teşkilatı Tanzimat Fermanı ile yaşanan gelişmelerin sonucu olarak Osmanlı Devletinin tüm halkının ve yabancıların posta ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla nezaret olarak 23 Ekim 1840 tarihinde kurulmuştur. İlk Postahane ise İstanbul'da Yeni Camii avlusunda Postahane-i Amire adı ile açılmış İlk memurlar Süleyman Ağa, tahsildar Sofyalı Ağyazar Türkçe dışında yazılmış gönderilerin adreslerini tercüme etmek üzere mütercim olarak atanmışlardır.

1843 yılında telgrafın icadını müteakip 11 yıl sonra Türkiye'de de telgraf hizmeti başlamış, bu hizmeti disipline etmek üzere 1855 yılında ayrı bir Telgraf Müdürlüğü kurulmuştur. 1871 yılında ise Posta Nazırlığı ile Telgraf Müdürlüğü birleştirilerek Posta ve Telgraf Nezaretine dönüştürülmüştür. 1876 yılında milletlerarası posta nakli şebekesi kurulmuş, 1901 yılında ise koli ve havale işleminin kabulüne başlanmıştır. 23 Mayıs 1909 tarihinde ilk manüel telefon santralinin İstanbul'da hizmete verilmesinden sonra Posta ve Telgraf Nezareti, 1909 yılında Posta, Telgraf ve Telefon Nezareti haline dönüştürülmüş, 1913 yılında da Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü adını almıştır. Cumhuriyetimizin ilk yıllarında İçişleri Bakanlığına bağlı olarak görev yapan PTT Genel Müdürlüğü 1933 yılında katma bütçeli bir idare olarak Bayındırlık Bakanlığına, 1939'da ise Ulaştırma Bakanlığına bağlanarak hizmetine devam etmiştir. 1954 Yılında KİT olan PTT Genel Müdürlüğü, 1984 yılında Kamu İktisadi Devlet Teşebbüslerinin yeniden düzenlenmesi ile ilgili olarak çıkarılan 233 sayılı KHK ile Kamu İktisadi Kuruluşu (KİK) statüsüne geçirilmiştir. 18.06.1994 tarih ve 4000 sayılı Kanun

ile PTT İşletmesi Genel Müdürlüğünün, T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü ve Türk Telekomünikasyon A.Ş. şeklinde yeniden yapılanması öngörülmüş olup, 24.04.1995 tarihinden itibaren T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü müstakilen çalışmaya başlamıştır. 29.01.2000 tarih ve 23948 sayılı RG' de yayımlanarak yürürlüğe giren 4502 sayılı kanunun 24. maddesi ile "*T.C. Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü*" olan Kuruluşumuzun adı "*T.C. Posta ve Telgraf Teşkilatı Genel Müdürlüğü*" (PTT) olarak değiştirilmiştir.

PTT 24 Nisan 1995 yılında ikiye bölünmüş ve posta ve telgraf tesis ve işletmesine ilişkin hizmetler için Posta İşletmesi Genel Müdürlüğü ve Telekom hizmetleri için Türk Telekom A.Ş. kurulmuştur. Her iki şirketinde kuruluş amacı kendi alanında kârlı ve verimli şekilde çalışmak, daha fazla yatırım kaynakları yaratmak, telekomünikasyon sektöründe yatırım, tesis ve işletmeciliği yapmak, mal ve hizmet pazarlaması, ithalat ve ihracatını yapmaktır ([http7](#)).

14 Kasım 2005'de, Türk Telekom'un özelleştirilmesi çalışmaları tamamlanarak, %55'i Oger Ortak Girişim Grubu'na devredilmiş, devamında 2008 yılında sermayesinin %15'ine karşılık gelen ve hazineye ait olan 525 milyon TL yazılı değerli kısmı halka arz edilmiştir ([http7](#)).

3.2 Türk Telekom'un Özelleştirmeden Önceki Durumu

Türk Telekom'un özelleştirmeden önceki durumu hukuki, teknik ve ticari, finansal olarak ana başlıklar halinde anlatılacaktır.

3.2.1 Hukuki Durumu

406 sayılı Kanun ile Türkiye'de Telekom hizmetlerini yürütme ve Telekom altyapısını işletme yetkisi Türk Telekom'a verilmiştir. Türk Telekom ise sektördeki bu faaliyetlerini Telekom Kurumu ile imzalamış olduğu görev sözleşmesi çerçevesinde yürütmüştür.

Tablo 8’de Türk Telekom’un özelleştirilmeden önceki hisse dağılımı görülmektedir.

Tablo 8:Türk Telekom’un Devir Öncesi Hisse Yapısı

HİSSE TÜRÜ	HİSSE MİKTARI (Adet)
A Grubu	1.785.000.000.000
B Grubu	1.190.000.000.000
C Grubu	349.999.999.999
D Grubu	175.000.000.000
E Grubu	1
TOPLAM	3.500.000.000.000

Kaynak: Türkiye Rekabet Kurumu, <http://www.rekabet.gov.tr/C3%/TT/BCrk>, (03.02.2015).

Türk Telekom’a ait olan hisselerin sahibi Hazine Müsteşarlığı’dır. Hazine Müsteşarlığı’nın Türk Telekom’daki hisse sahipliğine dayanan oy, yönetim, temsil, denetim vb. hak ve yükümlülükleri Ulaştırma Bakanlığı’nın kullanımına tahsis edilmiştir.

3.2.2 Teknik ve Ticari Durumu

Türk Telekom’un özelleştirilmeden önceki teknik ve ticari durumlarını gösteren verileri ve değerlerin yıllar itibariyle değişim oranlarını tablolar yardımıyla incelenecektir.

Burada sabit telefon ve Asimetrik Sayısal Abone Hattı (ADSL) abone sayıları, santral kapasiteleri, doluluk oranları ve fiber optik kablo uzunlukları gibi verilerden yararlanılarak analiz yapılacaktır.

Tablo 9’da Türk Telekom’un özelleştirilmeden önceki teknik durumuna 2004 ve 2005 yılı verileri dikkate alınarak yer verilmiştir.

Tablo 9: Türk Telekom’un Özelleştirilmeden Önceki Teknik Durumu

	2004	2005	Değişim (%)
Sabit Telefon Santral Kapasitesi	21.006.038	21.152.845	0,7
Sabit Telefon Abone Sayısı	19.125.163	18.978.223	-0,8
Santral Doluluk Oranı	91	90	-1,5
Telefon Trafığı (Milyon Kontör)	94.899	81.161	-14,5
ADSL Abone Sayısı	452.398	1.539.477	240
Fiber Optik Kablo Uzunluğu (Km)	91.523	95.043	4,0

Kaynak: Türk Telekom A.ş.’nin Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Tabloya bakıldığında ele alınan değerlerin yarısında negatif yönlü, yarısında ise pozitif yönlü eğilim olduğu gözlemlenmektedir.

Ayrıca 2004 yılı ile 2005 yılı arasında sabit telefon santral kapasitesine baktığımızda %0,7’lik bir artış olduğu gözlemlenmektedir. Fakat yine aynı yıllarda sabit telefon abone sayısında %0,8’lik bir azalış dikkat çekmektedir.

En dikkat çekici rakamlar ise ADSL abone sayısında göze çarpmaktadır. ADSL abone sayısı 2004 yılında 452.398 iken 2005 yılında %240’lık bir artış ile 1.539.477 kişiye ulaşmıştır. Buna bağlı olarak da yeni oluşan abonelere daha yenilikçi ve teknolojik gelişmeleri abonelere ulaştırmak amacıyla fiber optik kablo uzunluğunda %4’lük bir artış olmuştur.

Bu gelişmeler pozitif yönlü yaşanırken aynı yıllarda santral doluluk oranında %1,5, telefon trafiğinde ise %14,5’lik ciddi bir azalış söz konusudur.

Türk Telekom’un özelleştirilmeden önceki ticari durumuna bakıldığında müşteriye yaklaşımından, ürün çeşitliliğine kadar en iyi uygulamalar arasında belirgin farklar mevcuttur.

Özelleştirme öncesi (Turkcell, 2005: 17);

- ✓ Müşteri'ye verilen hizmet ve müşteri memnuniyeti açısından bakıldığında, abone/hat bazlı yaklaşım benimsenmiş, müşteri anlayışı yetersiz kalmıştır.
- ✓ Müşteriye sadece genel bilgi iletimine dayanan temel hizmetler verilmeye çalışılmış, bütünleşmiş ve asıl müşteri görüşü eksikliği oluşmuştur. Bu nedenle yetersiz müşteri bölümlenmesi ve piyasa kapasitesi bilgisi konusunda yetersizlik mevcuttur,
- ✓ Fiyatlandırma ve tarife planları açısından bakıldığında, tarife seçeneksiz temel fiyatlandırma sistemi ve sadece sayaç bazlı fiyatlandırma anlayışı hâkim olup, sınırlı tarife deneyimiyle sadece anahtar müşteri bölümüne hitap edebilen beş tarife uygulanmıştır.
- ✓ Satışların yönetilmesi açısından bakıldığında, direkt satış ekipleri yoluyla, üçüncü kişilerle ortaklık kurarak, yetersiz teknolojiyle yönetilen çağrı merkezlerinin varlığı ve satış kanalları arasında bütünleşme eksikliği göze çarpmaktadır,
- ✓ Hizmet kalitesi ve dağıtımı açısından bakıldığında, yeterince hızlı olmayan hat bağlama (*ortalama yedi gün*), arıza onarım süresi ortalama 25 saat, faturalama kapasitesinin sınırlı olması ve esnek olmamasının yanında %20'lere varan aksaklık oranı söz konusudur,
- ✓ Ürün ve hizmet portföyü açısından, temel hizmetler dışında yeterince hizmet olmaması, dar hizmet çeşitliliği ve ürün/hizmet paketlerinin yetersizliği görülmektedir.

3.2.3 Finansal Durum

Türk Telekom'un özelleştirilmeden önceki finansal yapısını Türk Telekom A.Ş.'nin 2004 ve 2005 yıllarında yayınlamış olduğu verilerden yararlanarak değerlendirebiliriz.

Tablo 10'da Türk Telekom'un özelleştirilmeden önceki son üç yılında meydana gelen finansal değişiklikler gösterilmiştir.

Tablo 10:Türk Telekom'un Özelleştirilmeden Önceki Vergi Bilançosu Özeti

	2003 (Milyon) (TL)	2004 (Milyon) (TL)	Değişim (%)	2005 (Milyon) (TL)	Değişim (%)
Dönen Varlıklar	2.762	5.328	92,0	4.238	-20,0
Duran Varlıklar	5.665	11.010	94,0	8.635	-22,0
Aktif Toplamı	8.427	16.337	94,0	12.872	-21,0
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	1.169	2.623	124,0	2.919	11,0
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	57	3.247	569,0	2.263	-30,0
Banka Kredileri	53	46	-13,0	0	0
Öz kaynaklar	7.201	10.468	45,0	7.690	-27,0

Kaynak: Türk Telekom A.Ş.'nin Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Tablo 10'da Türk Telekom'un 2003, 2004 ve 2005 yıllarında ki vergi bilançosu özeti görülmektedir.

Tabloda da görüldüğü üzere toplam aktiflerde 2003–2004 yılları arasında %94'lük bir artış görülürken, 2005 yılına gelindiğinde %21'lik bir azalış gözlemlenmektedir.

Şirketin tüm verilerine bakıldığında çoğu kalemdede 2003–2004 yılları arasında ciddi artışlar görülürken, 2005 yılında azalmalar görülmektedir. Bu değişimleri şirketin özelleştirilmeden önceki son düzenlemeleri olarak değerlendirilebilir. Borçlarına baktığımızda 2004 yılına kadar artan borçlanma eğiliminin 2005 yılına geldiğinde ciddi oranlarda azalmaya hatta banka kredilerinin sıfırlanmaya gittiği görülmektedir.

Şirketin öz kaynak yapısı ise 2003 yılında 7.201 milyon TL iken 2004 yılında %45 artış ile 10.468 milyon TL seviyelerine ulaşmıştır. 2005 yılına gelindiğinde öz kaynaklar bir miktar azalmış ve 7.690 milyon TL seviyelerine gerilemiştir.

Tablo 11: Türk Telekom'un Özelleştirilmeden Önceki Vergisel Gelir Tablosu Özeti

	2003 (Milyon) (TL)	2004 (Milyon) (TL)	Değişim (%)	2005 (Milyon) (TL)	Değişim (%)
Net Satışlar	6.767	6.762	0	7.384	9,0
Brüt Kâr	3.317	2.918	-12,0	2.772	-5,0
Faaliyet Giderleri	407	415	2,0	573	38,0
Vergi Öncesi Kâr	2.849	-1.146	-348,0	2.529	320,0
Dağıtılabilir Kâr	1.683	-1.120	-250,0	1.717	253,0

Kaynak: Türk Telekom A.Ş.'nin Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Tablo 11'de Türk Telekom'un özelleştirilmeden önceki gelir tablosunun özeti görülmektedir. İlgili tablo oluşturulurken son üç yıl olan 2003, 2004 ve 2005 yılı mali verilerinden yararlanılmıştır.

2003–2004 yılları arasında ki net satışlar kalemine bakıldığında satışların hemen hemen aynı olduğu görülmektedir. Fakat brüt kârda %12'lik bir azalma söz konusu olmuştur. Vergi öncesi net kâr ve dağıtılabilir net kâr baktığımızda ilgili yıllar arasında çok ciddi düşüşler olduğu görülmektedir. Bu düşüşe rağmen bir sonraki yıl olan 2005 yılına gelindiğinde dağıtılabilir net kâr 1.717 milyon TL'lik bir rakama ulaşmıştır.

En ciddi değişim ise faaliyet giderleri kaleminde görülmektedir. 2003–2004 yılları arasında %2'lik bir artış, 2005 yılına gelindiğinde bir önceki yıla oranla %38'lik bir faaliyet giderleri artışına dönüşmüştür. Bunu şirketin teknolojinin ilerlemesi ile birlikte ciddi yatırımlar yapmasına bağlanabilir. Burada fiber optik bağlantı sistemine yapılan yatırımlar örnek olarak gösterilebilir.

3.3 Türk Telekom'un Özelleştirilme Süreci

Türkiye'de özelleştirmenin sembolü haline gelen Türk Telekom'un blok satışı için 1990'li ve 2000'li yıllarda iki kez ihaleye çıkmış ancak dünya telekomünikasyon sektöründe yaşanan daralma ve çeşitli hukuki sorunlar sebebiyle istenilen sonuçlar elde edilememiştir (Türk, 2014: 94,97).

30.04.2003 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafında Türk Telekom'un özelleştirilmesi aşamasında uygulanmak üzere bazı prensip kararları alınmıştır. Alınan bu kararlar çerçevesinde Türk Telekom'un özelleştirilmesinde, halka arz ve minimum %51'lik blok satış hazırlıklarının eşanlı yürütülmesi, bu yöntemlerden hangisinin uygulanacağına ise oluşacak piyasa koşulları çerçevesinde karar verilmesi hükme bağlanmıştır (Türk, 2014: 94,97). 13.11.2003 tarih ve 2003/6403 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile şirket hisselerinin en az %51'inin tek seferde blok olarak satılması ve blok satışı müteakip, kalan hisselerin Bakanlar Kurulunca belirlenecek süreç çerçevesinde halka arz edilmesi kararlaştırılmıştır (Arik, 2010: 56).

15.10.2004 tarihli BKK ile şirket hisselerinin %55'inin blok olarak satılması ve bu çerçevede 31.12.2004 tarihine kadar ihale ilanına çıkılması hükme bağlanmıştır. 25.11.2004 tarihinde yerli ve yabancı basın organlarına verilen ilanlarla ihale süreci başlamış ve 13 adet firma ön yeterlilik aşamasını geçmiştir (Türk, 2014: 94,97).

Son teklif verme tarihi olan 24.06.2005 itibarıyla 4 gruptan teklif alınmış, ihale 01.07.2005 tarihinde sonuçlandırılmıştır. İhalede en yüksek teklifi 6.550.000.000 ABD doları bedelle OGER Telecom Ortak Girişim Grubu vermiştir (Arik, 2010: 56).

Türk Telekom'un %55 oranındaki hisselerinin blok olarak satışına ilişkin ihalenin sonucu, 25.07.2005 tarih ve 2005/9146 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanmış ve 02.08.2005 tarih ve 25894 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Oger Telecoms ortak Girişim Grubu ile Hisse Satış Sözleşmesi 24 Ağustos 2005 tarihinde imzalanmıştır (Arik, 2010: 56).

Tablo 12’de Türk Telekom’un özelleştirilme sürecinde ihaleye katılıp yeterlilik alan firmaların listesi gösterilmektedir.

Tablo 12: İhale Sürecinde Ön Yeterlilik Alan Firmalar

1	Belgacom SA de droit public
2	Doğan Şirketler Grubu Holding A.Ş.
3	Emirates Telecommunications Corporation (Etisalat)/Cetel Çalık Enerji Sanayi ve Ticaret A.Ş./Dubai İslamic Bank Ortak Girişimi
4	Koç Holding A.Ş./Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. Ortak Girişimi
5	Mapa İnşaat ve Ticaret A.Ş.
6	Multi Global Link Sdn. Bhd.
7	Ordu Yardımlaşma Kurumu (OYAK)
8	Saudi Oger Ltd.
9	SK Telecom Co. Ltd.
10	Telecom Italia International N.V.
11	Telefonica S.A.
12	Turkish Privatization Investors S.
13	Turktell Bilişim Servisleri A.Ş. liderliğinde 14 üyeli Ortak Girişim Grubu

Kaynak: <http://www.telepati.com.tr/nisan05/haber25.htm>, (03.02.2015).

3.4 Türk Telekom’un Halka Arz Süreci

13.11.2003 tarih ve 2003/6403 sayılı BKK çerçevesinde, blok satış sonrasında Türk Telekom’da Hazine’ye ait kalan %45 oranındaki hisselerin bir bölümünün halka arzına yönelik hazırlık çalışmaları başlamıştır. 10.02.2007 tarih ve 12973 tarihli BKK ile Türk Telekom’un %15 oranındaki hisselerinin 31.12.2008 tarihine kadar halka arz yöntemiyle özelleştirilmesine karar verilmiştir. Bu satışta, 406 sayılı Telgraf ve Telefon Kanunu uyarınca, Türk Telekom ve PTT çalışanları ile küçük tasarruf sahiplerine ayrılması öngörülen %5 oranındaki pay ile ilgili bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma kapsamında Türk Telekom hisselerinin %3’ünün halka arza konu %15’lik dilim içerisinde

değerlendirilerek söz konusu çalışanlara ve küçük tasarruf sahiplerine ayrılmasına karar verilmiştir (Türk, 2004: 97).

Türk Telekom halka açılırken yatırımcıyı çekmek için ileri sürülen nedenler pazar hâkimiyeti, güçlü finansal performans, gelişmiş Telekom alt yapısı, ADSL pazarında güçlü büyüme potansiyeli, mobil telefonda büyüme potansiyeli, yüksek temettü potansiyeli, bu güne kadar İMKB'de yapılan en büyük arz olacağı şeklinde ifade edilmiştir (Garanti Yatırım, 2008: 21).

Tablo 13: Türk Telekom A.Ş.'nin Halka Arzında Yatırımcı Grupları Payları

Yatırımcı Grubu	Pay Tahsis Oranı	Pay Tahsis Tutarı Nominal	Satış Tutarı (TL)
PTT Çalışanları	1,75	9.187.500	42.262.500
Türk Telekom Çalışanları	5,92	31.080.000	142.968.000
Küçük Yatırımcı	15,76	82.740.000	380.604.000
Alım Gücü Yüksek Yatırımcı	9,94	52.185.000	240.051.000
Yurt içi Kurumsal Yatırımcı	6,63	34.807.500	160.114.500
Yurt dışı Kurumsal Yatırımcı	60,0	315.000.000	1.449.000.000
Toplam	100	525.000.000	2.415.000.000

Kaynak: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2008-05-12_telekom_arz_bilgisi.htm, (24.01.2015).

Halka arz fiyatı belirlenirken Şirket Değeri/Faiz, Amortisman ve Vergiden Önceki Kâr (FVAÖK) çarpanı kullanıldığı belirtilmiştir. Türk Telekom ile benzer özellikler gösterdiği düşünülen gelişmekte olan ülkelerdeki operatörler ve bir takım Avrupa operatörlerinin Şirket Değeri/FVAÖK çarpanı alınarak şirket değeri belirlenmiştir (Para Dergisi, 2008: 75).

Şirketin halka arzı sırasında hislerin kesin satış fiyatı 4,60 TL olarak belirlenmiştir. Yukarıda ki tablodan da görüldüğü gibi hisselerin %60'lık kısmı yabancı yatırımcılar tarafından satın alınmıştır.

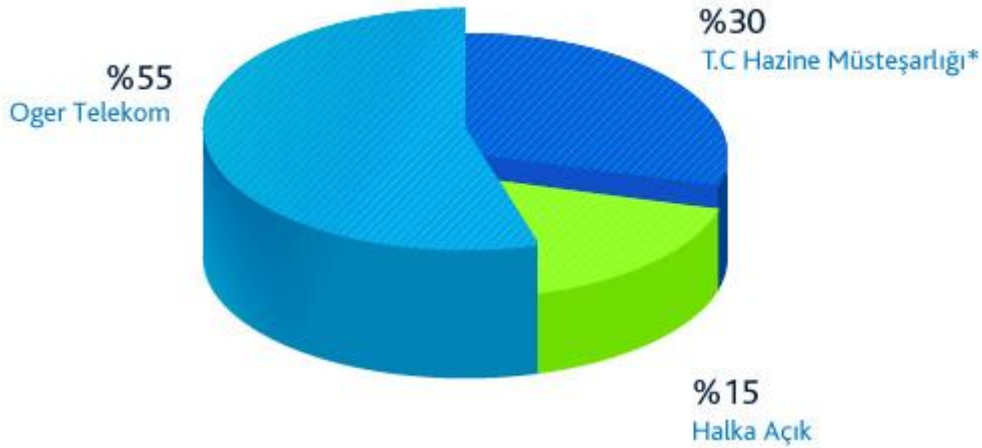
Halka arz edilen paylarının ise sadece %40'lık bir kısmı iç piyasada ki yatırımcılar tarafından satın alınmıştır.

Halka arzın sağladığı gelir 2,4 milyar TL'dir. Halka arz edildiği fiyattan değerlendirildiğinde Türk Telekom'un piyasa değeri 16 milyar 100 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Türk Telekom'un bloke satışı ve halka arzı ile hazinenin elde ettiği gelir yaklaşık 8 milyar 960 milyon ABD doları olmuştur.

Tablo 14: Halka Arzdan Sonra Türk Telekom A.Ş'nin Ortaklık Yapısı

Hisse Türü	Ortaklar	Hisse Adedi
A Grubu Hisse	Oger Telecom A.Ş.	1.925.000.000.000
B Grubu Hisse	Hazine Müsteşarlığı	1.049.999.999.999
C Grubu Hisse	Hazine Müsteşarlığı	1
D Grubu Hisse	Halka Açık	525.000.000.000
Toplam		3.500.000.000.000

Kaynak: <http://www.turktelekom.com.tr/tt/portal/TTHakkında/KurumsalTanitim/Hakkında>, (20.12.2014).

Şekil 6: Türk Telekom A.Ş Hisselerinin Yüzdeleri Dağılımı

Kaynak: <http://www.turktelekom.com.tr/tt/portal/TTHakkında/KurumsalTanitim/Hakkında>, (20.12.2014).

Tablo 14 ve Şekil 6'dan da anlaşıldığı gibi Türk Telekom A.Ş.'nin halka arzdan sonra yeni hisse dağılımında şirketin %15'lik paya tekabül eden hissesi halka açık hale gelmiştir.

Oger Telecom A.Ş %55'lik pay ile en büyük hisseye sahiptir ve şirketin ana ortağıdır. Her ne kadar özelleştirilmiş olsa da şirketin %30'u

hazine müsteşarlığına aittir ve bu hisselerin içinde de 1 adet C grubu hisse olan ayrıcalıklı hisse mevcuttur.

Bu imtiyazlı hisse sayesinde ülkenin milli değerlerinin korunması amaçlanmaktadır. Bu sayede yönetimde 1 adet üye bulundurulabilmekte ve bu üye inceleme, onay veya reddetme ve konuşma hakkına sahip olmaktadır. İlgili üye ise Ulaştırma Bakanlığı tarafından atanmaktadır.

3.5 Türk Telekom'un Özelleştirmeden Sonraki Durumu

Türk Telekom'un özelleştirmeden sonraki durumu hukuki, teknik ve ticari, finansal olarak ana başlıklar halinde anlatılacaktır.

3.5.1 Hukuki Durumu

Türk Telekom, hisselerinin tamamı Hazine'ye ait bulunmakta iken, Bakanlar Kurulu'nun 25.07.2005 tarih ve 2005/9146 sayılı "Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin %55 Oranındaki Hissenin Blok Olarak Satışına İlişkin Nihai Devir İşlemlerine Dair Karar'ın Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar"ı uyarınca, %55 oranındaki hisselerin blok satışıyla özelleştirilmiş bulunmaktadır. 406 sayılı Kanun hükümleri uyarınca, telekomünikasyon hizmetlerinin yürütülmesine dair Türk Telekom'un yetkisine ilişkin hak ve yükümlülüklerin görev sözleşmesi ve/veya görev sözleşmeleri ile belirleneceği hükme bağlanmıştır. Bu çerçevede Telekomünikasyon Kurumuyla Türk Telekom arasında imzalanmış bulunan Görev Sözleşmesi Türk Telekom'da kamu payının %50'nin altına inmesiyle birlikte Türk Telekom ile Telekomünikasyon Kurumu arasında imtiyaz sözleşmesi olarak yeniden düzenlenmiştir (http9).

406 sayılı Kanunun Ek 17 maddesinde, Türk Telekom'un sermaye yapısı içerisinde devlete ait imtiyazlı hisse ve bu hisseye ilişkin yetkiler düzenlenmiştir. Bu madde uyarınca, Türk Telekom'un sermaye yapısı içerisinde, yetkili kurullarında alınacak kararlarda, ekonomi ve güvenlik ile ilgili olarak millî yararların korunması amacıyla devlete söz ve onay hakkı verecek bir adet imtiyazlı hisse bulunmaktadır (http9).

İmtiyazlı hisse, millî yararların korunması amacıyla ana sözleşme değişiklikleri, yönetim kontrolünü etkileyecek oranlardaki nama yazılı hisselerin devri ve nama yazılı hisselerin devrinin pay defterine işlenmesi konularında söz ve onay yetkisine sahip olacaktır. Ayrıca Türk Telekom yönetim kurulunda imtiyazlı hisseyi temsilen bir üye bulunacağı; bu üyenin de Ulaştırma Bakanlığınca atanacağı, imtiyazlı hisse sahibinin Genel Kurula katılma ve konuşma hakkı bulunduğu, ancak imtiyazlı hisse sahibinin, şirketin yapmış olduğu sermaye artırımlarına katılmayacağı ve dağıtılan kârdan pay almayacağı düzenlenmiştir (http9).

Türk Telekom'un, C Grubu bir adet ayrıcalıklı hisse dışındaki tüm hisseleri satılabilir. Ekonomi ve güvenlik ile ilgili olarak milli yararların korunması amacıyla ana sözleşme değişiklikleri, yönetim kontrolünü etkileyecek oranlardaki nama yazılı hisselerin devri, nama yazılı hisselerin devrinin pay defterine işlenmesi konularında değişiklikler ister Yönetim Kurulu'nda ister Genel Kurul'da oylansın, C Grubu İmtiyazlı Hissenin olumlu oyu olmaksızın gerçekleştirilemez. Aksi takdirde yapılan işlemler yok sayılır (http10).

Tablo 15: Oger Telekomünikasyon A.Ş.'nin Ortaklık Yapısı

Ortağın Unvanı	Sermaye Payı %	Sermaye Tutarı TL
Oger Telekom Limited	99	3.009.290.400
Saudi Oger Limited	0,9999999	30.396.870
Boulos H.B. Doany	-	10
Mehmet Kömürcü	-	10
Jinah Haj Ali	-	10
Toplam	100	3.039.687.300

Kaynak: [http://www.ttinvestorrelations.com/_files/pdf/tr/halkaarz/lzahname\(SPK_Onayli\).pdf](http://www.ttinvestorrelations.com/_files/pdf/tr/halkaarz/lzahname(SPK_Onayli).pdf), (03.04.2015).

Şirket'in %55 hissesine sahip olan Oger Telekom A.Ş. hisselerinin %99'una da Oger Telekom Limited (Oger Telekom) sahiptir. Oger Telekom,

Dubai Finans Merkezi'nin kanunlarına uygun olarak, Ağustos 2005'de limited şirket olarak kurulmuş bir şirkettir (Canoğulları,2008: 6).

3.5.2 Ticari ve Teknik Durumu

Özelleştirme sonrası ve tekelden rekabete geçiş sürecinde hedef olarak, müşteri odaklı bütünleşmiş iletişim çözümleri sağlayarak her zaman ve her yerde müşterilerine hızlı, kaliteli ve ekonomik hizmetler sunmayı hedefleyen Türk Telekom abone kavramından müşteri kavramına geçmiş ve koşulsuz müşteri memnuniyetini oluşturulması için gerekli çalışmalara başlamıştır (TT Faaliyet Raporu, 2007: 22).

Tablo 16: Türk Telekom'un Özelleştirmeden Sonraki Teknik Durumu

	2006	2007	Değişim (%)
Sabit Telefon Santral Kapasitesi	21.279.715	21.772.391	2,0
Sabit Telefon Abone Sayısı	18.831.616	18.201.006	-3,3
Santral Doluluk Oranı	%88	%84	-6,0
Telefon Trafığı (Milyon Kontör)	67.012	-	-
ADSL Abone Sayısı	2.723.547	4.546.760	67,0
Fiber Optik Kablo Uzunluğu (Km)	102.425	114.000	11,0

Kaynak: Türk Telekom A.Ş.'nin Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Tablo 16'ya bakıldığında Türk Telekom'un sabit telefon santral kapasitesi özelleştirmeden önce olduğu gibi artış göstermeye devam etse de sabit telefon abone sayısı azalmaya devam etmektedir.

Sabit telefon abone sayısı 2006–2007 yılları arasında %3,3'lük azalma göstermiştir. Sabit telefon abone sayısı azalırken ADSL abone sayısı hızlı bir şekilde artmaya devam etmektedir. Özelleştirme öncesinde yaklaşık 1.500.000 kişi olan ADSL abone sayısı 2007 yılına geldiğinde 4.500.000 kişiyi geçmiştir.

Bunun en önemli sebeplerinden biri Türk Telekom'un 2006 yılında TTNNet A.Ş.'yi kurarak internet alt yapı alanında ciddi yatırımlar yapmıştır.

Bu bağlamda Fiber optik kablo uzunluğu özelleştirmeden öndeki 2005 yılında 95.000 km civarlarında iken 2007 yılında 114.000 kilometreye ulaşmıştır.

Tüm bu incelemelerden sonra Türk Telekom A.Ş.'nin güçlü ve zayıf yanlarını maddeler halinde sıralayabiliriz.

Türk Telekom'un güçlü yönleri (Mobisad, 2008: 2);

- ✓ Türkiye'de genç nüfusun fazlalığı,
- ✓ Telekom hizmetleri pazarının doyunluğa ulaşmaması,
- ✓ Türkiye'nin coğrafi konumu,
- ✓ Teknolojiyi yakından takip edebilme,
- ✓ Türkiye'de hızla büyüyen sektörün en önemli şirketlerinden,
- ✓ Güçlü iştirakler yapabilme gücü,

Türk Telekom'un zayıf yönleri (İstanbul Sanayi Odası, 2001: 49);

- ✓ İnsan gücü envanteri ile ilgili uzun vadeli bir eğitim ve yatırım planları yetersiz düzeydedir.
- ✓ Yaratıcı ve uygulayıcı beyin gücü bugün için kısıtlıdır.
- ✓ Tasarım ve üretim için gerekli araçlar yönünden iç kaynakların zayıf olması, dışa bağımlılığın yüksek olmasıdır.
- ✓ Hizmetler üzerindeki vergi yükü ağırdır.
- ✓ Sektörle ilgili devlet politika ve uygulamalarının yetersizdir.

Türk Telekom özelleştirildikten sonra daha geniş kapsamlı hizmet verebilmek, yeni uygulamalara ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek amacıyla bir takım firmalara iştirak olmuş veya yeni şirketler kurmuştur. Bu bağlamda Türk Telekom grubu büyük bir şirketler topluluğu haline gelmiştir.

Telekom sektöründe Türkiye'de hızlı bir büyüme trendine giren internet kullanımındaki belirgin artış Tablo 16'da açıkça görülmektedir. 2006 yılında 2,7 milyon olan ADSL abone sayısı, 2007 yılına gelindiğinde 4,5 milyon abone olarak görülmektedir.

İnternet erişimi konusunda uzman Londra merkezli bağımsız araştırma şirketi Point Topic tarafından Mart 2008 sonunda yayınlanan “Dünya geniş bant istatistikleri” raporuna göre 2005–2007 yılları arasında Avrupa’da abone sayısı 1 milyon ve üzerinde olan ülkeler içinde ADSL abonesi sayısı en hızlı artan ülke Türkiye olmuştur (Telepati, 2008: 118).

3.5.3 Finansal Durumu

Türk Telekom A.Ş.’nin finansal durumu özelleştirmeden önceki ve sonraki değerleri ele alarak vermek gerekirse Tablo 17’deki gibidir.

Tablolara ait veriler bağımsız denetim şirketleri tarafından yazılan raporlara ait verilerden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 17: Türk Telekom’un Özelleştirmeden Sonraki Konsolide Vergi Bilançosu

	2004 (Milyon) (TL)	2005 (Milyon) (TL)	2006 (Milyon) (TL)	2007 (Milyon) (TL)	Değişim (%)
Dönen Varlıklar	5.328	4.238	3.092	3.181	3,0
Duran Varlıklar	11.010	8.635	9.933	9.526	-4,0
Aktif Toplamı	16.337	12.872	13.025	12.707	-2,0
Kısa V. Borçlar	2.623	2.919	4.300	2.616	-39,0
Uzun V. Borçlar	3.247	2.263	2.315	3.969	71,0
Borçlar Toplamı	5.870	5.182	6.615	6.584	-0,5
Öz kaynaklar	10.468	7.690	6.410	6.123	-4,0

Kaynak: Türk Telekom A.Ş.’nin Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Tablo 17’de görüldüğü üzere Türk Telekom’un dönen varlıklar ve duran varlıklarının özelleştirmeden önceki son iki yılda düşüş gösterdiği gözlemlenmektedir. Her iki veride de %20 civarında azalma söz konusudur.

Dönen ve duran varlıkların toplamından oluşan aktif toplamında da %21 azalma söz konusu olmuştur. Bu azalmanın iki ana sebebi vardır.

Bunlardan birincisi şirketin kasanında bulunan 1.322 milyon TL'lik tutarın hazineye devredilmesidir. İkincisi ise özelleştirme döneminde yavaşlatılan veya durdurulan yatırım ve sabit kıymet alımlarının özelleştikten sonra devam ediyor olmasıdır.

2006 yılında ise şirketin dönen varlıklarında bir önceki yıla göre %27 azalma söz konusu iken duran varlıklarında %15'lik bir artış söz konusudur.

Şirketin borçlanma durumu incelendiğinde ise toplam borçların 2004 yılında 5.182 milyon TL, 2007 yılında ise 6.584 milyon TL olduğu görülmektedir.

Öz kaynaklara bakıldığında ise şirketin öz kaynaklarının her yıl değer kaybettiği bunun asıl sebebinin ise her yıl hazinenin ve yabancı ortağın dağıtılan kârları çekmelerinin olduğu görülmektedir. 2004 yılında 10.468 milyon TL olan öz kaynakların 2005 yılında 7.690 milyon TL 2007 yılında ise 6.123 milyon TL olduğu görülmektedir.

Şirketin her ne kadar öz kaynak yapısı zayıflıyor gibi gözükse de şirket yatırımlarını arttırmaya devam etmektedir. Duran varlıklarında özelleştirme öncesi ve sonrası arasında yaklaşık 900 milyon TL bir artış gözükmektedir.

Tablo 18: Türk Telekom'un Özelleştirmeden Sonraki Konsolide Özet Gelir Tablosu

	2004 (Milyon) (TL)	2005 (Milyon) (TL)	2006 (Milyon) (TL)	2007 (Milyon) (TL)	Değişim (%)
Net Satışlar	6.762	7.384	7.534	9.232	23,0
Brüt Kar	2.918	2.772	2.950	4.171	41,0
Vergi Öncesi Kâr	26	2.529	2.308	2.954	28,0
Vergi Tutarı	-1.146	-811	-111	-401	262,0
Dönem Net Kârı	-1.120	1.717	2.198	2.553	16,0

Kaynak: Türk Telekom A.Ş.'nin Faaliyet Raporlarından Derlenmiştir, <http://www.tinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Tablo 18’de şirketin bağımsız denetim raporlarından elde edilen konsolide özet gelir tablosu verilmiştir.

Tablo 18’de görüldüğü gibi şirketin net satışları her yıl düzenli bir şekilde artış eğilimindedir. 2007 yılına gelindiğinde ise satışlarda %23’lük olan 2005 yılında 7.384 milyon TL olan net satışlar 2007 yılına gelindiğinde 9.232 milyon TL’ye ulaşmıştır.

Buna bağlı olarak şirketin dönem net kârları her yıl düzenli olarak artış göstermiştir. Burada dikkat çeken bir diğer husus ise şirketin 2004 yılında 1.120 milyon TL gibi ciddi bir zarar açıklamasıdır. Bu yıla bakıldığında şirketin incelenen dönemler içerisinde en yüksek vergi tutarını bu yıl içerisinde ödediği gözlemlenmektedir.

Özelleştirmeden sonraki ilk yıl olan 2006 yılında 2.198 milyon TL kâr açıklayan şirket, 2007 yılına gelindiğinde %16’lık bir değişim göstererek 2.553 milyon TL kâr açıklamıştır.

Bu tablodan da anlaşılacağı gibi özelleştirmeden sonra şirketin net satışları ve net karı her yıl düzenli olarak artmıştır. Bunun asıl sebebinin şirketin personel sayısını azaltıp daha kalifiye elemanlarla çalışmaya başlaması, şirketin yatırım trendi içerisine girmesi ve değişen yönetim anlayışı olduğunu söyleyebiliriz.

3.6 Türk Telekom’un Mevcut Durumu

Türk Telekom’un özelleştirmeden önceki ve sonraki dönemleri incelendikten sonra Türk Telekom’un mevcut durumunu vermek gerekirse şöyledir.

Bu başlık altında Türk Telekom'un 2014 ve 2013 yıllarındaki finansal durumu karşılaştırmalı olarak tablolar yardımıyla incelenecektir.

Tablo 19: Türk Telekom'un 2014 Yılı Konsolide Finansal Durumu

	31 Aralık 2014 (Bin TL)	31 Aralık 2013 (Bin TL)
Dönen Varlıklar	6.413.004	4.849.061
Duran Varlıklar	13.467.783	13.395.457
Toplam Varlıklar	19.877.787	18.244.515
Kısa Vadeli Yabancı Kaynaklar	4.225.718	5.052.639
Uzun Vadeli Yabancı Kaynaklar	9.348.729	7.864.267
Öz kaynaklar	6.303.340	5.327.609
Toplam Kaynaklar	19.877.787	18.244.515

Kaynak: Türk Telekom A.Ş. 2014 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Tablo 19 incelendiğinde şirketin özelleştirilmeden önceki finansal durumunu oranla çok daha iyi bir konuma geldiği söylenebilir. Şirketin toplam varlıklarında ve öz kaynaklarında ciddi bir artış söz konusudur.

Şirketin dönen varlıkları 2013 yılında 4.849 milyon TL iken, 2014 yılında bu rakam 6.413 milyon TL'lere ulaşmıştır. Bunun asıl sebebi yabancı ortağın artış net kârı almayıp şirkette bırakmasıdır.

Ayrıca şirketin öz kaynak yapısına bakıldığında 2013 yılında 5.327 milyon TL olan öz kaynakların, 2014 yılına gelindiğinde 6.303 milyon TL'ye ulaştığı görülmektedir. Bu artışın asıl sebebi 2013 yılında 1.303 milyon TL olarak açıklanan net karın, 2014 yılında 2.007 milyon TL'ye ulaşmasıdır.

Türk Telekom A.Ş özelleştirildikten sonra çok ciddi yatırımlar yapmış ve bu yatırımlar sayesinde Türkiye'de birçok yeniliğe imza atmıştır. Tüm bu gelişmelere bakıldığında Telekom sektörü açısından Türk Telekom'un özelleştirilmesinin, tekelcilikten kurtulmasının pozitif yönlü birçok getirisi olduğu söylenebilir.

Tablo 20’de Türk Telekom’un 2013 ve 2014 yılı konsolide gelir tablosu gösterilmiştir.

Tablo 20: Türk Telekom’un 2014 Yılı Konsolide Gelir Tablosu

	2014 (Milyon TL)	2013 (Milyon TL)
Net Satışlar	13.602	13.117
Faaliyet Karı	3.045	3.207
Vergi	-607	-439
Dönem Net Karı	2.007	1.303
Yatırım Harcamaları	2.146	2.205

Kaynak: Türk Telekom A.Ş. 2014 Yılı Faaliyet Raporu, <http://www.tinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Konsolide satış gelirlerinin 2014 yılında, mobil gelirdeki yıllık %12,4 (artış: 474 milyon TL), geniş bant gelirindeki yıllık %8,5 (artış: 286 milyon TL) ve kurumsal data gelirindeki yıllık %15,2 (artış: 154 milyon TL) artışın etkisi ile geçen yıla kıyasla %3,7 (artış: 485 milyon TL) artarak 13,6 milyar TL olarak gerçekleştiği görülmektedir.

2014 yılı faaliyet kârı ise amortisman ve itfa giderindeki artış (artış: 222 milyon TL) sebebiyle geçen yıla kıyasla %5 azalmıştır (azalış: 162 milyon TL). Tablo 20’de de görüldüğü gibi vergi giderleri, vergi öncesi kârdaki yıllık %51’lik artışın etkisi ile geçen yıla kıyasla %38,1 artarak 607 milyon TL olmuştur.

2014 yılında Grup net kârı, geçen yıla kıyasla elverişli döviz kuru ortamının olumlu etkisini yansıtarak %54,1 artarak 2 milyar TL’ye yükselmiş, 2014 yılında hisse başına kâr ise 0,5736 TL olarak gerçekleşmiştir.

Mali veriler incelendiğinde şirketin cirolarının ve buna bağlı olarak net kârının arttığı gözlemlenmektedir. Fakat şirket ciddi kârlar açıklarken yatırım yapmaya da devam etmektedir. Şirket 2013 yılında yıllık net kârından daha fazla yatırım yapmıştır. 2014 yılında ise yapılan yatırım harcamalarının tutarı 2.146 milyon TL’ye ulaşmıştır.

Firmanın erişim hattı sayısı, geniş bant bağlantı sayısı, TV abone sayısı ve mobil abone sayısı gibi operasyonel verileri Tablo 21’de gösterilmiştir.

Tablo 21: Türk Telekom’un 2014 Yılı Operasyonel Verileri

	2014 (Milyon)	2013 (Milyon)
Toplam Erişim Hattı Sayısı	13.2	13.7
Geniş bant Bağlantı Sayısı	7.6	7.3
TV Abone Sayısı	1.9	1.8
Mobil Abone Sayısı	16.3	14.5

Kaynak: Türk Telekom 2014 Yıl Sonu Basın Bülteni, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Türk Telekom A.Ş.’nin son iki dönemine ait operasyonel verileri incelendiğine sadece toplan erişim hattında bir azalma olduğu görülmektedir.

Şirketin geniş bant bağlantı sayısı 7,6 milyona ulaşırken, TV abone sayısı 1,9 milyona, mobil abone sayısı 16,3 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu verilerde şirketin ne kadar etkin ve verimli bir şekilde yönetildiğinin ve faaliyetlerine devam ettiğinin göstergesidir.

3.7 Türk Telekom A.Ş.’nin Özelleştirilmesinin Etkileri

Türk Telekom’un özelleştirilmesinden sonra yeni yönetim mevcut durumda olduğunu düşündükleri aksaklıkları giderme çalışmalarına başlamıştır. Öncelikle durgun yapıdan hareketli yapıya geçmek, serbestleşme ile rekabetin içine dâhil olmak ve liberal bir yönetim ile iyi hizmet veren bir kuruluş haline gelmek hedefiyle hareket etmeye başlamıştır.

Türk Telekom’un %55’lik bölümünün özelleştirilmesi işlemi Acquisition Monthly adlı yayın kuruluşu tarafından, “*gelişen piyasalarda yılın işlemi*” ödülüne layık görülmüştür. Böylelikle, Türkiye ilk kez bir devralma işlemi için uluslararası ölçekte ödül kazanmıştır (Radikal, 2006: 6).

Türk Telekom 2006 ve 2007 yıllarında Türkiye'deki En Büyük 500 Özel Şirket arasında üçüncü sırada yer alırken, vergi öncesi kârlılıkta birinci sırada yer almıştır (Capital, 2008: 73). Ayrıca 2013 yılı verilerine göre Türk Telekom Türkiye'nin en büyük 500 şirketi arasında 8. sırada yer almış, faaliyet vergi öncesi kârlılıkta ise 2. sırada yer almıştır. Yine aynı şirketin yaptığı araştırmaya göre Türk Telekom, Türkiye'de ele alınan şirketler arasında 34.441 çalışan ile en fazla çalışan sayısına sahip şirket unvanını almıştır (Fortune Dergisi, 2013).

Türk Telekom markası hızlı bir büyüme sürecine girdiği gerekçesiyle bir ekonomi dergisi tarafından yılın markası seçilmiştir (Ekovitrin, 2008: 40).

Türk Telekom'u satın alan şirketle Hazine müsteşarlığı arasında yapılan Hisse satış sözleşmesinin 12. maddesinde personelin nakli ile ilgili karşılıklı taahhütler yer almıştır. 8 bentten oluşan maddeye göre (T.C. Hazine Müsteşarlığı: 32);

Türk Telekom ve hazine şirketteki belirli personelin diğer devlet kuruluşlarına nakledileceklerini kabul etmişlerdir. Bu personelin devir tarihinden, yeni kuruluşlarında göreve başlayacakları tarihe kadar geçecek süredeki aylık ücret, sosyal hak ve yardımlar ile her türlü özlük haklarının (ölüm yardımı ve sağlık yardımı dâhil fakat bunlarla sınırlı olmamak üzere) Türk Telekom tarafından ödenmesini sağlayacaklardır. Yapılan devir sözleşmesine ile Türk Telekom'dan özelleştirme nedeniyle ayrılmak durumunda olan personelin mağdur olmaması için ilgili yasa maddelerine göre başka devlet kuruluşlarında çalışmalarına devam edebilecekleri, yasal haklarında herhangi bir kayıp meydana gelmeyeceği hazinece garanti altına alınmıştır.

Türk Telekom'da nakle tabi çalışanlarına, devlete dönmek için verilen sürenin dolmasıyla 3.814 çalışan 1. Tip sözleşme, 9.702 çalışan 2. Tip sözleşme imzalayarak Türk Telekom'da kalmaya, 10.740 çalışan ise devlete geçmeye karar vermiştir (Telekom Dünyası, 2006: 82).

3.8 Türk Telekom A.Ş.'nin Özelleştirilmesinin Değerlendirilmesi

Türk Telekom 2005 yılında özelleştirildiği zaman 19 milyon sabit hat, 5 milyon GSM abonesi, 500 bin ADSL hattı ile hizmet sunan bir şirket olarak faaliyete başlamıştır. 2014 yılı sonuna gelindiğinde ise 13,2 milyon sabit hat, 16,3 milyon GSM abonesi ve 7,4 milyon ADSL hattı abonesine ulaşmıştır.

İlgili rakamlar incelendiğinde 10 yıllık bir süreçte şirketin gelişen ve değişen teknolojik gelişmelere ayak uydurduğu açıkça gözükmemektedir.

2005 yılından itibaren bakıldığında Türk Telekom'da önemli gelişmeler meydana geldiği gözlemlenmektedir. Bunların başında ADSL abone sayısının yaklaşık olarak 16 kat artmış olması gelmektedir. Türk Telekom şirketi ADSL alanında Türkiye'de birçok teknolojik yeniliğe imza atmış ve bu sayede abone sayısında ciddi artış göstermiştir. Bir diğer önemli gelişme ise, GSM piyasasında yaşanmış ve abone sayısını 5 milyondan 16,3 milyona çıkarmıştır.

Özelleştirmeden sonra Türk Telekom alt yapı ve diğer teknolojik alanlarda büyük yatırım harcamaları yapmıştır. Bunlar; ADSL hızının artırılması, sabit hatta alt yapı şebekelerinin yenilenmesi, yenilerinin yapılması ve bazı kurumların Türk Telekom bünyesine katılması gibi önemli yatırımlardır. Bu yatırımların tutarı üç yıl içinde 6,5 milyar doları bulmuştur. Türk Telekom'un yatırımlarındaki gelişmeler, özelleştirilme öncesi ve sonrasındaki veriler karşılaştırıldığında açıkça görülmektedir.

Türk Telekom A.Ş.'nin, özelleştirme sonrasında piyasayı etkileyen en önemli adımı ADSL hizmeti alanında olmuştur. Gelişen teknoloji sayesinde ADSL alanında hız alanında ciddi yatırımlar yapılmıştır. Şirket özelleştirildikten sonra dikkat çekici verilerden bir tanesi de sabit telefon görüşmelerinde yaşanan azalmalardır. Sabit hatta yaşanan abone kaybının asıl sebebi GSM sektörünün hızlı bir trend yakalaması ve artık tüm bireylerin cep telefonu kullanır hale gelmesidir. Sabit hatta yaşanan azalma Türk Telekom'un geniş bant piyasasına yönelmesine sebep olmuştur. Türk

Telekom özelleştirildikten sonra ADSL teknolojisine yaptığı yatırımlarla internet piyasasında üstünlüğünü arttırmaktadır.

Yapılan yatırımlar sayesinde Türk Telekom şirketi daha verimli ve kârlı bir şirket haline gelmiştir. Bu yatırım harcamaların etkileri şirketin toplam varlıklarında ve öz kaynaklarında da açıkça görülmektedir.

Türk Telekom A.Ş.' nin Özelleştirilmesi sonrasında Türkiye'de telekomünikasyon piyasasında olumlu makroekonomik gelişmeler meydana gelmiştir. Şirketinin büyük hissedarı durumuna geçen yabancı yatırımcılar telekomünikasyon alanında ciddi yatırımlar yapmışlardır. Yapılan bu yatırımlar doğru orantılı olarak sektörde birçok olumlu gelişmeyi de beraberinde getirmiştir. Fakat yapılan yatırımlar halen istenilen seviyelerde değildir. ADSL hızı konusunda Türkiye halen Avrupa'nın birçok ülkesinin gerisinde kalmaktadır. Özelleştirmeden önce telekomünikasyon sektöründe tekel olan Türk Telekom özelleştirildikten sonra her ne kadar tekelcilikten çıksa da tekelin vermiş olduğu etkiler devam etmektedir. Çünkü piyasada halen yeteri kadar rakip bulunmamaktadır. Özellikle internet ve sabit hat piyasasında rekabet başlamasına rağmen piyasanın gelişmesi ve hizmetlerin ucuzlaması için daha fazla firmaya ve böylece daha yoğun rekabete ihtiyaç vardır.

3.9 Telekomünikasyon Hizmetlerine Devletin Müdahale Gerekçeleri

Türk Telekom A.Ş. özelleştirilmiş bir kurum olsa da yapısı ve işlevi gereği doğal tekel konumundadır. Dolayısıyla devletin Türk Telekom A.Ş' ye müdahale nedenlerini incelemek için öncelikle doğal tekel ve regülasyon (düzenleme) kavramlarının açıklanması gerekmektedir.

Doğal tekellerle ilgili şimdiye dek çeşitli tanımlar yapılmıştır. Örneğin, Kahn BREUTIGAM, *“belirli endüstrilerin teknolojileri ve hizmetin niteliği öyledir ki, hizmetler tüketiciye en az maliyet veya en fazla net fayda ile ancak bir firma veya belirli sayıda seçilmiş vasıtalarla sağlanır. Bu tür endüstriler doğal tekel özelliğine sahiptirler”* tanımını yaparken teoride çağdaş görüş olarak adlandırılan görüşe göre ise *“ölçek ya da kapsam ekonomisi yerine,*

bir firmanın üretim maliyetlerinin birden fazla firmanın maliyetleri toplamından daha az olmasının doğal tekelin oluşması için daha uygun bir açıklama olduğu” şeklindedir (Ardıyok, 2002: 32). Ekonomi yazınında ise doğal tekel; arz-talep ilişkisi veya maliyet yapısı nedeniyle, tek firmanın iki veya daha fazla firmadan en az maliyetle optimum çıktı düzeyini sağladığı endüstrilerdir. Bu, doğal tekelin en genel tanımıdır. Buradaki önemli nokta, belli bir endüstri alanında; farklı farklı firmalar yerine, tek bir firmanın veya belirli bir organizasyonun optimal çıktı düzeyinde maliyet etkinliği sağlanması özelliğinin vurgulanmasıdır (Gök, 2006: 38).

Tek ürünlü tekel modelinde pozitif ölçek ekonomileri doğal tekel için yeterli bir koşuldur, ancak gerekli değildir. Birden fazla ürünün söz konusu olduğu tekel modelinde ise pozitif ölçek ekonomileri ne yeterli ne de gereklidir. Çok ürünlü bir endüstride doğal tekeli gösteren koşul, ürünlerin ortak üretiminden kaynaklanan ekonomilerin bulunmasıdır. Buna göre tekelci gücün yol açtığı sorunlar devlet müdahalesinin ne şekilde olacağını belirlemektedir. Eğer etkinlik tek bir firmanın varlığını gerektiriyorsa, bir yandan başka firmaların endüstriye girişinin kontrol altına alınmasına, diğer yandan toplumda refah kaybına yol açacak tekelci bir fiyatın önlenmesine dair bir düzenlemeye ihtiyaç vardır. Bu durumda regülasyon, tüketiciler lehine gelişen bir süreci ifade etmektedir ([http11](#)).

Birçok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkede piyasa aksaklıkları nedeniyle, devlet dolaylı ya da dolaysız olarak piyasalara müdahale etmektedir ([http12](#)). Buna dayanarak regülasyon, belli bir faaliyete ilişkin olarak oyunun kurallarının belirlenerek (düzenleme), bu kurallara uygun olarak (denetim) hareket edilmesi olarak tanımlanabilir. Yani regülasyon, devletin ekonomiye direkt müdahale ettiği çeşitli iktisat politikası araçlarından biridir. Devlet bu müdahalesini çeşitli alanlarda, piyasaya giriş çıkışı düzenleyici yasal tekeller oluşturarak yapmaktadır ([http13](#)). Dolayısıyla devlet, hem KİT'leri ve benzeri iktisadi kuruluşları işleterek ekonomik faaliyetler içinde yer alması, hem de iktisadi hayat içinde faaliyette bulunan kuruluşlar üzerinde düzenleyici ve denetleyici rolünden dolayı ekonomik karar birimi olarak büyük bir öneme sahiptir ([http12](#)). Devlet müdahalesi, kimi

sektörlerin kamu tarafından tekel olarak işletilmesi şeklinde olabilirken, özel işletmelerin regülasyonu şeklinde de olabilmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ve kamunun ekonomideki etkisinin fazla olduğu ülkelerde, özerkliği olmayan düzenleyici kurumların denetleme ve düzenleme yapabilmeleri neredeyse imkânsız hale gelmektedir. Devlete burada düşen görev, toplumsal yaşamı düzenlemenin yanı sıra iktisadi alanda bir tür hakemlik yapmaktır. Bu yeni rol gereğince regülasyon işlevi büyük önem arz etmektedir (Tepe ve Ardiyok, 2004: 107). Düzenleyici kuralların tarafsız ve ilgili faaliyet alanında uzmanlaşmış kurumlar tarafından oluşturulması da önemli bir ayrıntıdır (Büyükçoban, 2006: 45). Düzenleme kuralları yasama organınca belirlenir daha sonra uygulama aşamasına geçilir. Her ne kadar yasama gücü, uygulamayı belirli oranda etkilese de, asıl yetki ve sorumluluk düzenleyici kurumdadır. Bu sebeple, düzenleyici kurum uygulama aşamasında yetkileri çerçevesinde yasama organının yerini alır (Ardiyok, 2002: 75).

Ekonomik sistem, toplumun tatminini sağlamak ve azamileştirmek üzere oluşturulmuştur. Ancak kuralların belirlenmesi ihtiyacı, piyasa ekonomisindeki başarısızlıklar ve aksaklıklar nedeniyle doğmuştur (Ardiyok, 2002: 5-6). Tüm bu açıklamalar sonunda doğal tekellerin büyük bir kısmının, insan varlığı için yaşamsal ya da ona yakın öneme sahip mal ve hizmetlerin sunulmasından sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla doğal tekellerin faaliyetleri bir ülke halkının hemen hemen tümünü etkilemektedir. Doğal tekellerin devlet tarafından bir müdahale olmaksızın pazar koşullarına terk edilmesi siyasal olarak da kabul edilmemektedir (Syrett, 2000: 1). Bu durumda devlet, Türk Telekom A.Ş.'ye özelleştirilmiş olmasına rağmen doğal tekel konumunda olduğundan dolayı meydana gelen aksaklıklara müdahale ederek düzenlemeler veya meydana gelebilecek aksaklıkları önleme amaçlı denetlemeler yapmaktadır.

Regülasyon İle Ulaşılmak İstenen Amaçlar

Üretimde özelleştirme süreci, piyasa aksaklığının olduğu endüstrilerde düzenleme işlevinin de yeniden yapılandırılmasını gerektirmektedir. Devletin

bürokratik yapısı içinde üretim ile birlikte dağınık bir şekilde bulunan düzenleyici kural ve kurumların ayrı olarak ele alınmaları ve belirli derecede bağımsızlığa kavuşturulmaları önem kazanmaktadır. Bu sebeple düzenleyici kural ve kurumların tam olarak anlaşılabilmesi için çağdaş anlamıyla düzenleyici kurum ve kurallara ihtiyaç duyulmasını gerektiren özelleştirmenin, öncelikle iyi tahlil edilmesi gerekmektedir. Yani düzenleyici kurum ve kurallara geçebilmek için, özelleştirmenin büyük oranda gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Çünkü regülasyon, kamu tekellerinden rekabetçi pazarlara geçişin, önemli sosyal değerler korunarak başarıyla gerçekleştirilmesinde kullanılacak en etkin mekanizmadır (OECD, 1992: 125).

Özel sektörün ele alınan piyasaya dâhil olmasıyla ekonomik verimliliğin artması beklenmekle birlikte, rekabetin teknolojik ve diğer nedenlerle tam olarak gerçekleşemeyeceği durumlarda, kontrolü oldukça zor olan kâr güdüsünün toplam ekonomik refahı azaltıcı, daha iktisadi bir tanımla, üretici rantını gereğinden fazla artırıcı sonuçlar doğurması kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenlerle özel sektör katılımının çoğaldığı fakat tam rekabete henüz ulaşamadığı durumlarda, devletin piyasa aksaklıklarını giderici kamusal müdahalelerde bulunulması önem kazanmaktadır (Syrett, 2000: 2).

Piyasa aksaklıklarının yanı sıra, teknolojik gelişmelere açık, toplumsal yaşamda özel bir öneme sahip, özel girişim özgürlüğü, haberleşme hakkı, mülkiyet hakkı gibi temel hak ve özgürlüklerle doğrudan ilgili ve duyarlı kabul edilen sektörler mevcuttur. Örneğin; iletişim, medya, ekonomik rekabet, bankacılık ve finans sektörü gibi alanların, politikanın ve politikacıların etkisinden arındırılmaları amacı, bu tür kurumların doğmasının başlıca nedenidir (Ardıyok, 2002: 72-73).

Sonuç olarak, regülasyon ile ulaşılmak istenen hedefler iki gruba ayrılabilir (http12).

✓ **Regülasyonun ekonomik hedefleri:** Fiyatlandırma ve dağıtımın etkin olmasını sağlamak, doğal tekellerin sunduğu hizmetlerin tüketiciler arasındaki dağılımının etkin olmasını sağlamak yani tekel

özelliğinin hizmet dağılımında etkinsizlik yaratmasını engellemek, hizmetleri üreten tekellerin o hizmetleri en düşük maliyetle üretmelerini sağlamak, piyasaların istikrarlı bir şekilde işlemelerini sağlamak.

✓ **Regülasyonun toplumsal nitelikli hedefleri:** Evrensel nitelikli hizmet sağlamak, yani hizmetin maliyetini karşılamaya gücü yetmeyen bölge ve gruplara da hizmeti ulaştırabilmek, tüketicilerin ödediği fiyatların makul düzeylerde olmasını sağlamak, yatırımcıların rekabetçi bir kâr elde edebilmelerini öngörmek, yatırımcıların teknolojik yenilikleri takip edebilecekleri tarzda yatırım yapmalarını sağlamak ve konulan kuralların adil ve istikrarlı olmalarını sağlamak.

Türkiye’de 1980 sonrası dönemde ortaya çıkmaya başlayan düzenleyici ve denetleyici kurumlar, iletişim, sermaye piyasası ve rekabetin korunması gibi hassas alanlarda varlıklarını göstermişlerdir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu’na ekli III sayılı cetvelde yer alan Türkiye’deki Düzenleyici ve Denetleyici Kurumlar sırasıyla; Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Sermaye Piyasası Kurulu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Şeker Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Rekabet Kurumu, Tütün ve Alkol Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu’dur (Kömürcüler ve Özçağ, 2015:89).

Düzenlenen değişkenler

Fiyat, miktar ve teşebbüs sayıları düzenlemenin en belirgin olduğu değişkenlerdir.

a) Fiyatın Düzenlenmesi

Fiyat regülasyonu, teşebbüslerin belli bir mal veya hizmet için uygulayacağı belirli bir fiyat veya fiyat aralığının belirlenmesidir. Örneğin, düzenleyici kurum, doğal tekelin fiyatının çok yüksek olduğu kanısında ise, firmanın uygulayabileceği maksimum fiyatı firmaya bildirir. Eğer doğal tekeli niteliğindeki bir pazarda faaliyet gösteren bir teşebbüsün, regüle edilmeyen

diğer bir pazarda bir rakibi varsa, düşük fiyat uygulayarak onu pazar dışında bırakmasının önüne geçmek için minimum fiyat düzenlemesi de yapılabilir. Fiyat regülasyonunda dikkat edilmesi gereken önemli nokta, düzenleyicinin sürekli olarak doğal tekeli yakından izlemesidir (Ardıyok, 2002: 54). Doğal tekeli düzenlemekle görevli otorite, doğal tekel piyasalarında uygun fiyatlandırmayı sağlarsa toplumsal refah artabilir (Çakal, 1996: 22).

b) Üretim Miktarının Düzenlenmesi

Bu değişkenin regülasyonunda en çok “tüm taleplerin karşılanması” şartı vardır. Örneğin, telekomünikasyon sektöründe doğal tekel niteliğindeki temel telekomünikasyon hizmetler işleticisine evrensel hizmet zorunluluğunun getirilmesi bu kapsamda değerlendirilebilir (Ardıyok, 2002: 55).

Evrensel hizmet zorunluluğu, en yaygın ifadeyle, belirli bir kaliteye haiz, temel telekomünikasyon hizmetlerinin coğrafi bir ayırım yapılmaksızın bütün vatandaşlara makul bir ücret karşılığında sunulması şeklinde tanımlanmaktadır. Söz konusu tanımda, temel ses ve internet hizmetleri ile acil telefon ve rehberlik hizmetleri gibi hizmetler kapsamakta olup, hizmetlerden her vatandaşın ayırım gözetilmeksizin belli bir kalitede ve karşılanabilir bir ücretle yararlandırılması esastır (Kulalı, 2006: 38-39).

Evrensel hizmet zorunluluğu kavramını genel hatları ile şu şekilde ele alınabilir (Gök, 2006: 73);

- ✓ Evrensel hizmet zorunluluğu şebeke dışsallıklarının içselleştirilmesinde yardımcı olmaktadır,
- ✓ Doğal tekel piyasalarında üretilen mal ve hizmetlerin yaydıkları yoğun dışsallıklar nedeniyle vatandaşların yararlanması sosyal bir gerekliliktir,
- ✓ Evrensel hizmet zorunluluğu bazı hane halklarını kırsal alanda yaşamaya teşvik etmek amacıyla bölgesel gelişme aracı olarak kullanılabilir,
- ✓ Evrensel hizmet zorunluluğu gelir vergisi veya doğrudan gelir transferi yerine/ veya ilaveten yeniden bölüştürücü fiyatlandırma aracı olarak da kullanılabilir,

- ✓ Yeniden bölüştürücü fiyatlandırma kırsal kesimde yaşayan yüksek maliyetli tüketicileri desteklemek amaçlı olabileceği gibi, düşük gelir grubundaki tüketicileri desteklemek amacıyla da kullanılabilir.

Doğal tekel hizmetlerinde evrensel hizmet zorunluluğunun savunulmasının en önemli nedeni sosyal refaha katkı çabasıdır.

c) Pazardaki Firma Sayısının Regülasyonu

Sektöre giriş, değişik seviyelerde düzenlenebilir. İlk olarak, sektöre yeni teşebbüslerin girişi kamu hizmeti imtiyazlarında olduğu gibi lisans vb. şartlar getirilerek düzenlenebilir. İkinci olarak sektöre giriş, sektörde faaliyet gösteren regüle edilmiş firmanın varlığı yoluyla düzenlenebilir. Doğal tekel niteliğindeki piyasalarda bir firmanın varlığı, başka firmaların o piyasaya girişinde kendiliğinden bir engel yaratmaktadır. Sektörden çıkışın denetimi ise, doğal tekel niteliğindeki birçok sektörün kamu hizmetleriyle ilgili olmasından ve bu nedenle geniş bir tüketici kesimine hizmetin götürülmesinin zorunluluğundan kaynaklanmaktadır. Çıkışın denetimi daha çok teşebbüslerle yapılan sözleşmelere cezai şartlar konulması veya sektöre girişi aşamasında ayrıntılı yeterlilik koşullarının aranması ve bu koşulların faaliyet sırasında sıkı bir şekilde denetimi yoluyla gerçekleştirilir (Ardıyok, 2002: 55).

3.10 Türk Telekom A.Ş.'nin Etkinlik ve Verimliliği

Türk Telekom A.Ş.'yi etkinlik ve verimlilik açısından ele alırken dünyadaki diğer ülkelerin Telekom şirketleri ile karşılaştırmak gerekir. Bu bağlamda şirketler erişim oranı, bağlantı hızı ve internete erişim için ödenen meblağlar açısından karşılaştırılabilir.

- ✓ **İnternete Erişim Oranı:** 30 Nisan 2015 tarihi itibarıyla Dünya üzerinde 7.260.621.118 insan yaşamaktadır ve bu insanların 3.270.490.584'ü internet kullanmaktadır. Yani dünya nüfusunun %45'i internet kullanıcısıdır.

Kıtalar arasında ki penetrasyon oranına (İnternet Kullanıcı sayısı/Toplam Nüfus) bakıldığında en yüksek oranın %87,9 ile Kuzey

Amerika, en düşük oranın ise %27 ile Afrika kıtasına ait olduğu görülmektedir (http14). Ülke bazında internet kullanıcısı sayılarına bakıldığında Çin 674.000.000 (penetrasyon %49.5) kullanıcı ile en fazla, Güney Sudan ise 100 (penetrasyon %0) kullanıcı ile en az internet kullanıcısına sahip ülke konumundadır. İnternet kullanıcı oranlarına bakıldığında ise nüfusunun %94.8'i internet kullanıcısı olan İsveç en yüksek penetrasyon oranına sahip ülke olarak karşımıza çıkmaktadır (http15).

30 Nisan 2015 verilerine göre Türkiye nüfusu 77.695.904 kişidir ve 46.282.850 kişisi internet kullanıcısıdır. Bu sayı ile dünya üzerinde en fazla internet kullanıcısı sayısına sahip 16. ülke konumundadır. İnternet kullanıcı sayısını nüfusa oranladığımızda %59.6 penetrasyon oranına ulaşılmaktadır (http16).

Dünyadaki nüfusun %45'inin internet kullanıcısı olduğu düşünüldüğünde, Türkiye internet kullanıcısı oranı olarak dünya ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Fakat Türkiye'nin konumlandığı kıta olarak Avrupa'ya bakıldığında Avrupa Kıtası'nın penetrasyon oranının %73.5 olduğu görülmekte (http17) ve Türkiye bu oranın çok gerisinde kalmaktadır. Yıllar itibariyle Türkiye'nin internet kullanım oranlarına bakıldığında özellikle 2006 yılından sonra hızlı bir artışın olduğu söylenebilir. 2000 yılında %2.9, 2004 yılında %7.5, 2006 yılında %13.9, 2010 yılında %45 olan internet kullanım oranı 2015 yılına gelindiğinde %59.6 olarak karşımıza çıkmaktadır (http18).

Ele alınan veriler doğrultusunda Türkiye'nin internet erişim oranı olarak dünya ortalamasının üzerinde yer aldığı görülmektedir. Fakat dünyanın gelişmiş ülkelerine bakıldığında bu oran %70-%90 seviyelerindedir. Bu sebeple Türkiye'nin kat etmesi gereken daha çok yolu olduğu söylenebilir. Bu bağlamda internet erişim oranını arttırmak için internet alt yapı çalışmalarının arttırılması, erişim ağlarının uzunluğunun arttırılması, internet kullanımı konusunda toplum

bilincinin artırılması ve internet bağlantı ücretlerinin toplumun rahatlıkla erişebileceği düzeylere çekilmesi gerekmektedir.

- ✓ **İnternet Bağlantı Hızı:** İnternet bağlantı hızı ile ilgili veriler ele alınırken birim olarak 1 saniyede aktarılan veri miktarı yani MegaBit Per Second (Mbps) kullanılacaktır.

İnternet erişimine sahip ülkelerin internet bağlantı hızlarına bakıldığında 30 Haziran 2015 verilerine göre dünya üzerinde kullanılan internet bağlantı hızı ortalama 5.1 Mbps'dir. İnternet bağlantı hızının en yüksek olduğu ülke ise 23.1 Mbps ile Güney Kore'dir. Güney Kore'yi sırasıyla 17.0 Mbps ile Hong Kong, 16.4 Mbps ile Japonya, 16.1 Mbps ile İsveç ve 15.6 Mbps ile İsviçre takip etmektedir. Türkiye'de kullanılan ortalama bağlantı hızı ise 6.3 Mbps'dir. Türkiye bu ortalama ile bağlantı hızı olarak dünya üzerinde 56. sırada yer almaktadır (<http19>).

Türkiye'nin yıllar itibariyle ortalama bağlantı hızı verilerine bakılacak olursa, 2012 yılında dünya bağlantı hızı ortalaması 2.9 Mbps iken Türkiye'nin 2.8 Mbps ile 60. sırada yer aldığı (<http20>), 2013 yılında dünya bağlantı hızı ortalaması 3.8 Mbps iken Türkiye'nin 4.3 Mbps ile 53. sırada yer aldığı (<http21>), 2014 yılında ise dünya bağlantı hızı ortalaması 4.5 Mbps iken Türkiye'nin 5.8 Mbps ile 52. sırada yer aldığı görülmektedir (<http22>).

İnternet bağlantı hızı konusunda Uzak Doğu ülkelerinin dünya ortalamasının bir hayli üzerinde olduğu ve gelişmiş Avrupa ülkelerinin de bu yönde ilerlediği görülmektedir. Türkiye 2013 yılına kadar ortalama dünya internet bağlantı hızının altında seyretmektedir. 2013 yılına gelindiğinde yapılan yatırımlar sayesinde fiber optik hatların uzunluğunun artması ile dünya ortalamasını yakalamış ve üzerine çıkmıştır. Fakat bu hız Türkiye'nin bulunduğu Avrupa kıtasındaki ülkelerin çok gerisindedir.

Avrupa kıtasında en hızlı internet bağlantısına sahip ülke 16.1 Mbps ortalama bağlantı hızı ile İsveç'tir. Bağlantı hızı konusunda Türkiye'ye en yakın Avrupa ülkesi ise 6.4 Mbps ile İtalya'dır ([http23](#)).

Türkiye'nin bağlantı hızı konusunda Avrupa'yı yakalayabilmesi için internet erişimi konusunda yapmakta olduğu alt yapı yatırımlarını daha da hızlandırması ve fiber optik kablo ağı uzunluğunu arttırması gerekmektedir.

- ✓ **İnternet Bağlantı Ücreti:** İnternet bağlantı ücreti verileri ele alınırken her ülkede farklı birimler olması sebebiyle tüm veriler 10 Mbps bağlantı hızı, sınırsız erişim hizmeti ve Türk Lirası olarak indirgenmiştir. Ayrıca bağlantı ücretleri aylık olarak belirtilmiştir.

Dünya'da internet kullanan ülkeler incelendiğinde dünyanın en pahalı internetini 512 TL ile Güney Afrika'da yer alan Namibya'nın kullandığı ve dünyanın en ucuz internetini de 11.15 TL ile Ukrayna'nın kullandığı görülmektedir. Türkiye ise 55.69 TL ile en pahalı 95. Ülke konumundadır. Bu sıralamaya bakıldığında internet bağlantı ücreti açısından Türkiye'nin dünyanın birçok ülkesinden daha ucuz hizmet verdiği görülmektedir. Karşılaştırma açısından bazı gelişmiş ülkeleri ele alacak olursak, Amerika'da 142.91 TL, İsviçre'de 138.67 TL, İspanya'da 103.82 TL, Japonya'da 94.10 TL, İngiltere'de 88.91 TL, Hollanda'da 75.23 TL, Güney Kore'de 62.97 TL gibi ücretler karşımıza çıkmaktadır ([http24](#)).

İnternet bağlantı ücretlerinin pahalılığı veya ucuzluğu ele alınırken o ülkedeki kişi başına düşen GSYH' ya bakmak gerekir. Çünkü kişilerin elde ettiği gelir arttıkça internete erişim için her ne kadar yüksek ücretler ödeseler de geliri düşük olan ülkelere göre yüklenimleri daha azdır.

Kişi başına düşen GSYH; Amerika'da 51.000\$, İsviçre'de 78.000\$, Japonya'da 38.000\$, İngiltere'de 39.000\$ iken, Türkiye'de 10.500\$ civarındadır ([http25](#)). Bu veriler ışığında Türkiye'de internet

bağlantı ücretleri dünyanın birçok ülkesinden daha ucuz olsa da internet kullanıcıları açısından maddi anlamda daha fazla yüklenim oluşturduğu söylenebilir.

SONUÇ

Özelleştirme olgusu 1980'li yıllarda dünyada tanınan bir kavram olarak ortaya çıkmış, birçok ülkenin gündemine aldığı bir uygulama haline gelmiştir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde birçok kamu kuruluşu ülkeye gelir sağlamak ve bütçe açıklarının kapatılması amacıyla özelleştirilirken, gelişmiş ülkelerde piyasanın daha etkin bir şekilde işlemesi amacı güdülmüştür.

Ülkelerde uygulanan özelleştirmenin asıl amacı; devletin serbest piyasa ekonomisindeki payının en aza indirilmesi, rekabete açık piyasa ekonomisinin oluşturulması, tekelciliğin sona erdirilmesi, devletin bütçesi üzerinde bir kambur haline gelen kamu işletmesi finansman yükünün azaltılması, sermaye piyasasının geliştirilmesi, özelleştirmeden elde edilecek kaynakların altyapı yatırımlarına yönlendirebilmesi olmalıdır.

Tekelcilikten kurtulan şirketlerin serbest piyasada faaliyet göstermesi ve bu sayede rekabetin artması sonucunda ilgili sektörler daha hızlı büyüyecek ve nihai tüketiciler açısından daha ucuz bir hale gelecektir. Bu da serbest piyasanın etkin bir şekilde faaliyet göstermesini sağlayacaktır.

Bu sebeple birçok ülkede özelleştirme çalışmaları uygulamaya konulmuştur. Bu uygulamalar sonucunda bazı ülkeler başarılı olurken, bazıları da başarısız olmuştur. Başarısızlık ise özelleştirilen kurumların tekrar devlet tarafından devir alınmasını gerektirmiştir.

Özelleştirme çalışmaları yapılırken, başarının elde edilebilmesi için özelleştirmenin amaçları açıkça ortaya konmalı ve etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır.

Gelişmiş ülkelerde uygulanıp etkin sonuçlar elde edilen özelleştirme uygulamaları Türkiye'de 1985 yılından itibaren önem kazanmış ve uygulamaya koyulmuştur. Bu çalışmalar içerisinde Türk Telekom A.Ş.'de Kasım 2005 tarihinde 6,5 milyar dolar bedelle özelleştirilmiştir.

Türk Telekom A.Ş.'nin özelleştirmeden önce ve sonra ki mali verileri incelendiğinde şirketin daha etkin ve verimli bir hal aldığı söylenebilmektedir.

Yabancı yatırımcıların şirketin %55'lik hissesini alarak ana sermayedar konumuna geçmesiyle birlikte şirket Türkiye'de ciddi altyapı yatırımları yapmıştır. Bu yatırımlar sayesinde dünya üzerinde uygulanan teknolojik gelişmeler yakından takip edilebilir bir hal almıştır.

Özelleştikten sonra Türk Telekom A.Ş.'nin ana hissedarı konumuna geçen yatırımcılar dünya uygulamalarında olduğu gibi birçok alternatif teknoloji şirketini ve destek şirketini satın almış ve GSM sektörü dâhil birçok sektörde öncü şirketlerden biri haline gelmiştir.

Firmanın özelleştirilmeden önceki ve sonraki teknik durumu ve finansal durumu incelendiğinde teknolojik yatırımların arttığı, toplumun yaşam kalitesini yükseltecek yenilikler yapıldığı, satış hacmini ve buna bağlı olarak da karlılığını arttırdığını söyleyebiliriz. Tüm bu olgular ele alındığında firmanın özelleştirilmeden önceki durumuna nazaran daha verimli bir hale geldiği söylenebilir.

Aynı veriler doğrultusunda firmanın kaynaklarını toplumsal ihtiyaçları karşılayacak bir şekilde kullandığını söyleyebiliriz. Firmanın finansal tabloları incelendiğinde Türk Telekom'un özelleştirildikten sonra kaynaklarını daha verimli kullandığı görülmektedir. Bu da firmanın etkinliğinin arttığının bir göstergesidir. Her ne kadar Türk Telekom'un etkinliğinin özelleştirilmeden önceki durumuna göre arttığını söylesek de, pareto optimumun gerçekleştiğini söyleyemeyiz. Çünkü hizmeti sunan firma açısından etkinlik sağlanmış olsa da, tüketiciler açısından etkinlik tam anlamıyla sağlanamamıştır. Türk Telekom'un yapmış olduğu yatırımlar çerçevesinde internet ağı genişlemiş ve hızı artmış olsa da Avrupa'nın ve Uzak Doğu ülkelerinin halen gerisinde yer almaktadır. İnternet kullanımı yaygın olan ülkelerin hemen hemen tamamında internet hızı Türkiye'de kullanılan ortalama internet hızından yaklaşık iki kat daha fazladır. Türkiye açısından bu alanda kat edilmesi gereken bir hayli yol bulunmaktadır.

Türk Telekom'un özelleştirilmesi ile şirketi devir alan yatırımcıların ADSL alanında yapmış olduğu alt yapı yatırımları (fiber optik erişim ağları gibi), GSM sektöründe yapmış olduğu teknolojik yatırımlar (3.5G, 4G

yatırımları gibi), sınırlı kullanıştan, yaygın kullanıma geçilmesinde ciddi rol oynamaktadır. Özelleştirmeden önceki dönemlerde erişim ağlarının yetersizliği sebebiyle her eve giremeyen internet, yapılan teknolojik yatırımlar sayesinde yaygın bir kullanım alanı bulmuştur. Yapılan bu yatırım faaliyetleri tüketiciler açısından pozitif tüketim dışsallığı oluşturmuştur.

Fakat internet erişim oranı olarak Türkiye halen Avrupa ülkelerinin bir hayli gerisinde yer almaktadır. Burada ki asıl sebep alt yapı yetersizliği ile birlikte toplumun bir kesiminin halen internet kullanımı konusunda bilgi sahibi olmamasıdır. İnternet erişimi açısından Avrupa ülkelerini yakalamak için toplumun internet kullanımı ile ilgili bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında özelleştirmenin meydana getirdiği sonuçlar etkinlik ve verimlilik açısından değerlendirildiğinde çok farklı görüşler ortaya çıkmaktadır. Kimi görüşler özelleştirmeyi savunurken, kimi görüşler özelleştirme karşıtı olmuştur.

Yapılan tüm analizler ele alındığında genel hatlarıyla Türk Telekom'un özelleştirilmesinin başarılı bir şekilde sonuçlandığı söylenebilir. Fakat özelleştirmenin tam anlamıyla etkin ve verimli olabilmesi için internet alt yapısının daha da genişletilmesi (fiber optik ağların yaygınlaştırılması), internet kullanımı açısından toplumun bilinçlendirilmesi, internete erişim için ödenen bedellerin düşürülmesi, GSM sektöründe daha geniş bir kapsama alanı oluşturulması gibi konularda çeşitli düzenlemeler yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Afşar, M. (1999). **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri’nde Özelleştirme ve Verimlilik İlişkisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Akal, Z. (1996). **İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi**, Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Akalın, G. (2002). **Türkiye’de Ekonomi, Politik Kriz ve Piyasa Ekonomisine Geçiş**, Yayın No: 438, 1b, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akalın, G. (1998). **Kit’ler ve Özelleştirilmeleri**, Yayın No: 283, 1b, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Akalın, G. (1981). **KİT’lerde Etkinlik Sorunları**, Ankara: A.Ü. Basımevi.
- Aktan, Coşkun C. (1987). **Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, İzmir: Bilkom Matbaası.
- Aktan, Coşkun C. (1992). **Kamu Ekonomisinden Piyasa Ekonomisine Özelleştirme**, İzmir: Akliselim Matbaası.
- Aktan, Coşkun C. (1998). **Özelleştirme ve Türkiye Deneyimi**, Ankara: Kamu-İş Sendikası Yayınları.
- Alkin, E. (1980). **Uluslararası Ekonomik İlişkiler**, İstanbul: Güryay Matbaası.
- Alper, Y. (1994). **İktisadi Amaçları ve Sosyal Sonuçlarıyla Özelleştirme**, Ankara: Sağlık İş Yayınları.
- Altıntaş, M.Berra. (1988). **Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Özelleştirilmesi ve Özelleştirmenin Sermaye Piyasasına Etkileri**, Yayın No.8, Ankara: SPK Yayını.
- Apak, S. (1993). **Türkiye’de ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları**, İstanbul: Anahtar Yayınevi.
- Ardıyok, Ş. (2002). **Doğal Tekeller ve Düzenleyici Kurumlar, Türkiye İçin Düzenleyici Kurum Modeli**, Yayın No: 77, Ankara: Rekabet Kurumu Yayını.
- Atasoy, V. (1993). **Türkiye’de Kit ve Özelleştirme Sorunu**, Ankara: Nurol Matbaacılık.
- Balcan, Ö. (1990). **Özelleştirme ve Başarı Şansı**, İstanbul: Aydınlar Ocağı Yayını.

- Baş, M., ve Artar, A. (1990). **İşletmelerde Verimlilik Denetimi-Ölçme Ve Değerlendirme Modelleri**, Ankara: MPM Yayınları.
- Canoğulları, M. (2008). **Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi 31 Aralık 2006 Ve 2005 Tarihleri İtibariyle Konsolide Finansal Tablolar ve Bağımsız Özel Denetim Raporu**, İstanbul: Güney Bağımsız Denetim Ve Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik A.Ş.
- Cevizoğlu, H. (1998). **Özelleştirme**, İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Çakıcı, C. (2002). **“Özelleştirme”**, **Ansiklopedik Muhasebe Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: Beta Yayınları.
- Çaşkurlu, E. (2002). **Görev Zararı Kavramı ve Türkiye’de 1980 Sonrası Görev Zararı Doğurucu Faaliyetlerin İncelenmesi ve Analizi**, SPK, Yayın No: 138, Ankara.
- Çelebi, I. (1995). **Yeni Bir Düzen Anlayışı Özelleştirme**, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Çetinkaya, Ö. (2007). **Türkiye’de Devlet İşletmeciliği ve Özelleştirme**, Bursa: Ekin Kitabevi.
- Doğan, Necati M. (2012). **Rakamlarla Özelleştirme**, Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı.
- Doğan, Ü. (1987). **Verimlilik Analizleri ve Verimlilik-Ergonomi İlişkileri**, İzmir: Ticaret Borsası Yayınları.
- Doğan, Y. (1993). **Kit Ve Özelleştirme**, İzmir: Fakülteler Kitapevi.
- Doğrul, A. (1994). **Kamu Taşınmazlarının Özelleştirilmesi**, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Eğilmez, M. Kumcu, E. (2008). **Ekonomi Politikası- Teori ve Türkiye Uygulaması**, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Falay, N. (1990). **Özelleştirme Yöntemleri ve Sorunlar**, Dünya’da ve Türkiye’de Özelleştirme Konulu Seminer, ODTÜ, Ankara,
- Günel, V. (1986). **Sermaye Piyasası Hukuku**, Ankara: SPK
- Hançerlioğlu, O. (1997). **Bunalım**, İstanbul: Ekonomi Sözlüğü, Remzi Kitabevi.
- Hatiboğlu, Z. (1993). **Türkiye İktisadının Geçmişi, Bugünü Ve Geleceği**, Yayın No: 363, 1b, İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Işıklı, A. (1994). **Özelleştirme Tartışmaları**, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Karluk, R. (1997). **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Beta Basım Yayım.

- Karluk, R. (1994). **Türkiye’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirme**, İstanbul: Esbank Yayınları.
- Karluk, R. (1999). **Para ve Finans Ansiklopedisi**, Cilt 2, İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Kazgan, G. (2003). **Türkiye’de Ekonomik Krizler: (1929-2001) Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Karşılaştırmalı Bir İrdeleme**, Türkiye İş Bankası, İstanbul.
- Kepenek, Y. (1990). **Gelişimi, Sorunları ve Özelleştirilmeleriyle Türkiye Kamu İktisadi Teşebbüsleri**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Keyder, N. (1993). **Para-Teori, Politika Uygulamaları**, Ankara: ODTÜ.
- Kilci, M. (1994). **Kit’lerin Özelleştirilmesi ve Türkiye Uygulaması**, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2340, Ankara: DPT Yayınları.
- Kobu, B. (2005). **Üretim Yönetimi**, İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Koray, M. (2000). **Sosyal Politika**, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Kök, R. (1993). **Kit-Özelleştirme Modelleri ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- OECD, (1992). **Regulatory Reform**, Privatisation and Competition Policy, Paris.
- Özbudun, E. ve Levent Köker. (1994). **Türkiye’de Özelleştirme Araştırma Raporu**, Ankara: Yetkin Basımevi.
- Özfiyat, N. (1993). **Özelleştirme**, İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayını.
- Özmen, S. (1990). **Türkiye’de ve Dünyada Özelleştirme Uygulamaları**. İstanbul: Meter Matbaası.
- Özmen, S. (1987). **Türkiye’de ve Dünyada Kit’lerin Özelleştirilmesi**, İstanbul: Meter Matbaası.
- Öztürk, N. (2006). Özelleştirme Ders Notları, **T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu Eğitim Notu**, Ankara.
- Ruhi, M. Emin. (2003). **1982 Anayasası Çerçevesinde Sosyal Devlet ve Özelleştirme**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Sarıaslan, H. (1998). **KİT’ler ve Özelleştirme-Türkiye’nin Sektörel Analizi**, Ankara: Tek Yayınları.
- Sarıaslan H. Ve Cengiz E. (1993). **Türkiye’deki KİT’lerin Özelleştirilmesi**, Ankara: TOBB Yayınları.

- Sarısü, A. (2003). **Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme**, Ankara: ASOMEDYA.
- Sevil, G. (1996). **Borsada Satış Yoluyla Özelleştirme**, Yayın No:927, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (1992). **Değer**, Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Ankara: Güzem Yayınları.
- Syrett, K. (2000). **Düzenleyici Kurumlar: Yapıları ve Sorunları**, 15 Mayıs 2000 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Semineri, (Çev. Şahin Ardiyok).
- Syrett, K. (2000). **İngiltere’de Özelleştirme: Siyasal ve Hukuksal Temelleri**, 12 Mayıs 2000 Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Semineri, (Çev. Şahin Ardiyok).
- Şafak, A. (1996). **Kriz**, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, İstanbul: Temel Yayınları.
- Şafak, A. (1996). **Özelleştirme**, Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü, İstanbul: Yaylacık Matbaası.
- Şener, O. (1994). **Dünyada Ve Türkiye’de Özelleştirme**, Ankara: Türkiye Maden İşçileri Sendikası Yayınları.
- Tanör, R. (2000). **Türk Sermaye Piyasası-Halka Arz**, İstanbul: Beta Basım Yayım
- Tosun, M. (1981). **Örgütsel Etkililik**, Ankara: TODAİE Yayını.
- Uzun, M. Delice, G. Yavılıoğlu, C. Ve Özsoy, O. (2010). “Gelişmiş Ülkelerde Özelleştirme Uygulamaları.” İçinde, **Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik ve Tarihsel Bir Perspektif**, Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını.
- Yaşar, S. (2005). **Özelleştirme**, Mart, 2.Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.
- Yavılıoğlu, C. ve Delice, G. (2010). “Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları (Süreç Analizi).” İçinde, **Dünyada ve Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Teorik Ve Tarihsel Bir Perspektif**, Ankara: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı Yayını.
- Yazıcı, K. (1997). **Özelleştirmede Değerleme Yöntemleri ve Değerleme Kriterleri**, Ankara: DPT Uzmanlık Tezi
- Zengin, E. (1999). **Yerel Yönetimlerde Özelleştirme**, Konya: Mimoza Basım Yayım.

SÜRELİ YAYINLAR

- Acartürk, E. (2001). Yerel Yönetimlerin Hizmet Sunumunda Alternatif Yöntemler, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, s.46-60.
- Akalın, G. (2002). Türkiye’de Piyasa Ekonomisine Giriş Süreci ve Ekonomik Kriz, **TİSK Yayınları**, Yayın No: 215, s.125-194.
- Akbulut, E. (1991). Kamu İktisadi Teşebbüslerinin 1980 Sonrası Gelişimi ve Özelleştirme Deneyimi, Türk Ekonomisine Demokrat Çözümler, **TESA Vakfı Yayını**, İstanbul, s.106.
- Akdiş, M. (1999). Bir Özelleştirme Yöntemi Olarak Halka Çek Dağıtılması Yöntemi ve Azerbaycan Uygulaması, **Avrasya Etütleri Dergisi**, Sayı:15, s.24.
- Aksoy, A. (1994). İngiliz Usulü Özelleştirme, **Ekonomik Forum Dergisi**, Sayı 7, s.25.
- Aktan, Coşkun C. (1993). “Posta Ve Telekomünikasyon Hizmetlerinde Yeniden Yapılanma ve Özelleştirme Uygulamaları (ABD ve İngiltere Örnekleri), **İktisat, İşletme Ve Finans Dergisi**, Yıl:8, Sayı: 92-93, s.28.
- Akyüz, Y. (1994). Ekonomide Liberalleşme Ve Sanayileşme Latin Amerika Deneyimi, **İktisat İşletme Ve Finans Dergisi**, Sayı:96, s.2-18.
- Anıl, H. (1982). Kamu Maliyesi ve Kaynak Kullanımında Etkinlik, **İktisadi ve Ticari Bilimler Akademisi**, Yayın No: 205, s.13.
- Avrasya Dosyası, (1998). **Azerbaycan Özel Sayısı**, Sayı 103, s.2.
- Bayar, U. (2000). Özelleştirmenin Neresindeyiz?, **Ekonomik Forum**, Yıl:7, s:9.
- Buck, T. Filatotchev, I. Wright, M. Ve Frausum, Y. (1996). Rusya ve Ukrayna’da Özelleştirme Süreci ve Etkileri, **Karşılaştırmalı Ekonomik Çalışmalar**, Sayı:38, s.44-48.
- Cabeza, L. ve Gomez S. (2007). İspanya’da Özelleştirme Süreci: Satılan Firmaların Performansları Üzerine Bir Çalışma, **İşletme Bölümü**, Sayı:16, s.5-8.
- Çoban, O. (2007). Türk Otomobil Sanayiinde Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik, **Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı:29, s.17-36.

- Duran, L. (1991). Yap-İşlet-Devret, **Anakara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, s. 147.
- Duran, M. (1985). İngiltere'den Kit'ler ve Özelleştirme Uygulamaları, **Banka Ve Ekonomik Yorumlar Dergisi**, Yıl:22, Sayı:3, s.47-49.
- Gökalp, F. (1994). Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, **DEÜ Yayınları**, Cilt:9, Sayı:2, s.366.
- Göktaş, A. (2002). Gelişmekte Olan Ülkelerde Özelleştirme Çıkmazı-I, **Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 109, s.1-47.
- Gürsoy, B. (1985). Verimlilik Üzerine Düşünceler, **MPM Yayınları**, Yayın No:324, s:3.
- İstanbul Sanayi Odası, İstanbul, (2001). Elektronik ve Telekomünikasyon Sektörü Raporu, **İso Yayınları**, Yayın No: 2001/17, s:49.
- Karagöz, H. (2009). **Dünya ve Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları**, Konya, Konya Ticaret Odası, s.1-29.
- Kır, Y. (1990). Sosyal Özelleştirme Politikası, **İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl 8, Sayı 90, s.30-32.
- Kök, R. (1991). Endüstriyel Verimlilik ve Etkinlik, **Atatürk Üniversitesi Yayınları**, Yayın No: 680, s.254.
- Kök, R. Ve Ertuğrul D. (2003). Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, **DEÜ Yayınları**, Yayın No: 25-8/1, s.322.
- Kömürcüler, E. Özçağ M. (2015). Bir Regülasyon Kurumu Olarak Yargı Organı: Anayasa Mahkemesi Ve Danıştay Kararlarında Devletin Düzenleyici Rolü, **Celal Bayar Üniversitesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi**, Cilt:22, Sayı:1, s.84-96.
- Mobisad. (2008). Telekomünikasyon Sektör Raporu, **Mobisad**, İstanbul, s.2
- Özbek, O. (2007). Türkiye'de Özelleştirme: Ekonomik ve Sosyal Etkileri. Arge **Bülteni**, s:5.
- Sarıaslan, H. (1995). Özelleştirmenin Mantıksal Temeli, **Denetim Dergisi**, Sayı 85, Sevil, G. (1996). Borsada Satış Yoluyla Özelleştirme, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 927, s.10.
- Sezgin, Ş. (2010). Piyasa Ekonomisinin Şartları ve Özelleştirme, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, s. 159.
- Şayer, G. (1986). Kamu İşletmelerinin Özelleştirilmesi - Britanya Örneği, **Ankara Üniversitesi Dergisi**, Yıl: 8, Sayı: 88, s.45.

- Tamamura, H. (2005). Japonya'da Özelleştirmenin Fiili Durumu ve Etkisi, **Ritsumeikan Üniversitesi**, s.4-5.
- Tepe, B. Ardiyok, Ş. (2004). Devlete Yeni Rol: Regülasyon, **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı: 37/1, s. 107.
- T.C. Hazine Müsteşarlığı-Yatırımcı- Garantörler Arasında T.T.A.Ş. Hisse Satış Sözleşmesi Örneği, s.32.
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, (1989). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 1990-1994, Ankara, s.2-32.
- T.C. Başbakanlık Yüksek Denetleme Kurumu, (2002). Genel Rapor 2000, Ankara, s.23.
- T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, (2008 Mayıs 12). Telekom Halka Arzı Basın Toplantısı.
- Tenekecioğlu M. (1999). Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, Özelleştirmenin Neresindeyiz? , TİSK İnceleme Yayınları, Ankara, **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Cilt XX, Sayı: 177, s.54.
- TOBB. (1993). **Özelleştirme Özel İhtisas Raporu**. s.24.
- TOBB. (1996). 1995 Yılı Ekonomik Raporları, **TOBB Genel Yayın**, Yayın No:307, s.123.
- TT Yeni Organizasyon Yapısını Açıkladı, Telekom Dünyası, (2006). Sayı: 49, Temmuz, s.82.
- TÜSİAD. (1986). Özelleştirme KİT'lerin Halka Satışında Başarı Koşulları, **Lebib Yalkın Yayınları**, İstanbul, s.17.
- TÜSİAD. (1992). 21.Yüzyıla Doğru Türkiye; Geleceğe Dönük Bir Atılım. **Tüsiad-2, Türkiye'de Özelleştirme Uygulamaları**, İstanbul, s:16-21.
- Türk Telekom Özelleştirmesi Stratejik Görünüm Raporu, (2005). **Türkcell**, İstanbul, s.17.
- Türk Telekom 2006 Yılı Faaliyet Raporu, (2007). **Türk Telekom**, Ankara, s:22.
- Türk Telekom Halka Arzı Sunumu, (2008). **Garanti Yatırım Menkul Kıymetler A.Ş.** İstanbul, s.21.
- Türk, Y.Ziya, (2014). Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Analizi, **Yıllık Programlar ve Konjonktür Değerlendirme Genel Müdürlüğü**, Nisan, s.24.
- United Nations. (1993). **Accounting, Valuation and Privatization**, New York, s:80-113.

- Ural, M. (1999). Bankacılık Sisteminde Verimlilik, Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi, **DEÜ Yayınları**, Cilt: 14, Sayı:2, s.147-157.
- Uyanık, S. (1993). İngiltere’de Özelleştirme: Metotlar, Hedefler ve Sonuçları, **Türk İdare Dergisi**, Haziran, Sayı: 399, s.223-227.
- Ünal, G. (2003). Dünden Bugüne Özelleştirme, **Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Üç Aylık Dış Politika Dergisi**, Sayı:40, s. 51.
- Viravan A. (1991). Özelleştirme: Mali Seçenekler ve Fırsatlar, **Maliye Dergisi**, Eylül-Ekim, Sayı:104, s.46.
- Yaman A. (1993). Kamu İktisadi Teşebbüsleri ve Özelleştirmeleri, Ankara, **Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi**, Yayınlanmamış Çalışma, s.12.
- Yanardağ, M.Ö. Ve Süslü, B. (2002). Türkiye’de Özelleştirme Nedenleri ve Uygulamaları, **Mevzuat Dergisi**, Yıl:5 Temmuz, Sayı:255, s:1-13.
- Yaralıoğlu, K. (1990). Özelleştirme Ve Türkiye’deki Uygulamalar, **Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Dergisi**, Yayın No: 0906, Cilt:5, Sayı:1-2, s.452.
- Yücel, A. (2005). İdari Sözleşmeler ve İmtiyaz Sözleşmeleri, **Türkiye Mühendislik Haberleri**, Cilt:439, s.73-77.
- Yükçü, S. Ve Atağan, G. (2009). Etkinlik, Etkililik ve Verimlilik Kavramlarının Yarattığı Karışıklık, Ankara Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt:23, Sayı:4, s.1-13.
- Yüksel, E. (2000). Basın Ve Siyaset Gündeminde Özelleştirme, (Özelleştirme Konusu Üzerine Bir Gündem Belirleme Araştırması), **Anadolu Üniversitesi Yayınları**, Yayın No: 1253, Eskişehir, s.70-84.
- Woytek, K. Ve Lewis, M. (2002). Ukrayna’da Özelleştirme, **Uluslararası Para Fonu**, Avrupa 2 Departmanı, s.4.
- (2006). Telekom Satışına Ödül, **Radikal**, 21 Ocak, s.6.
- (2008). Bu Fiyattan Türk Telekom Hissesi Alınır Mı? **Para Dergisi**. Sayı: 19, Mayıs, s.75.
- (2008). Yılın Starları Anketi, **Ekovitrin**, Mayıs, Sayı: 101, s.40.
- (2008). Türk Telekom Her İlçeye İnternet Evi Projesine Devam Ediyor, **Telepati**, Sayı: 152, Mayıs, s.118.

2983 Sayılı Kanun

4283 Sayılı Kanun

4734 Sayılı Kanun

233 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname

Resmi Gazete, (2003). Özelleştirme Uygulamalarında Değer Tespiti ve İhale Yönetmeliği, Sayı: 25301.

TEZLER

Arik, E. (2010). **Türkiye’de Özelleştirme Politikası Bağlamında Türk Telekom’un Özelleştirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Cumhuriyet Üniversitesi**, Sivas.

Büyükçoban, Z. (2006). **Rekabet ve Hâkim Durumdaki Kamu Teşebbüsleri-Türk Telekom Örneği**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Süleyman Demirel Üniversitesi**, Isparta.

Çakal, R. (1996). **Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon**, DPT Uzmanlık Tezi, Yayın No: 2455 Ankara: DPT.

Gök, M. (2006). **Kamu ekonomisinde Doğal Tekeller: Kentsel Su Hizmetleri (İSKİ Örneği)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Marmara Üniversitesi**, İstanbul.

Gökçe, G. (2000). **Yerel Yönetimlerde Katılma ve Etkinlik**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Selçuk Üniversitesi**, Konya.

Karacaer, Ş. (1998). **Antalya Yöresindeki 4 Ve 5 Yıldızlı Otellerde Toplam Etkinlik Ölçümü: Bir Veri Zarflama Analizi Uygulaması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Hacettepe Üniversitesi**, Ankara.

Kulalı, İ. (2006). **Telekomünikasyon Sektöründe Evrensel Hizmetlerin Maliyetleri: Türkiye İçin Bir Model Önerisi**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), **Ankara Üniversitesi**, Ankara.

Taner, D. (2006). **Türkiye’de İletişim Tekeli Ve Türk Telekomünikasyon A.Ş.’nin Özelleştirilmesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Süleyman Demirel Üniversitesi**, Isparta.

Uçmuş, E. (2004), **Sürdürülebilir Verimlilik ve Bir Uygulama Çalışması**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), **Balıkesir Üniversitesi**, Balıkesir.

ELEKTRONİK ADRESLER

http1: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, “Özelleştirme Programının Amaçları” [Http://www.Oib.Gov.Tr/Baskanlik/Ozellestirme_Amac.Htm](http://www.Oib.Gov.Tr/Baskanlik/Ozellestirme_Amac.Htm), (15.01.2015).

http2: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Stratejik Plan (2009-2013), www.Oib.Gov.Tr, (15.01.2015).

http3: http://www.Oib.Gov.Tr/Program/Uygulamalar/1985-2003_1.Htm, (17.01.2015).

- http4: www.Oib.Gov.Tr/Program/Uygulamalar/19852003_Gerceklesenler.Htm (20.12.2014).
- http5: http://www.Oib.Gov.Tr/Program/Uygulamalar/Devam_Edenler.Htm , (17.01.2015).
- http6: T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye’de Özelleştirme Uygulamaları Bülteni, <http://www.Oib.Gov.Tr/Yayinlar/Yayinlar.Htm>, (20.02.2015).
- http7:<http://www.Turktelekom.Com.Tr/Tt/Portal/Tthakkinda/Kurumsaltanitim/Hakkinda>, (20.12.2014).
- http8: www.Ptt.Gov.Tr/Sx/Ptt/#Kurumsal , (25.02.2015).
- http9: <http://www.Turktelekom.Com.Tr> , (25.02.2015).
- http10:Türk Telekomünikasyon Anonim Şirketi Ana Sözleşmesi, http://www.Tinvestorrelations.Com/_Files/Pdf/Tr/Esas_Sozlesme_Ticari_Sicil_Bilgileri/Tt-Esas-Sozlesme.Pdf , (03.03.2015).
- http11:<http://mimoza.marmara.edu.tr/~mcokgez/Makaleler/dogaltekul.htm>, (06.11.2015).
- http12:Ali Petek, Kamu Kesiminde Düzenleyici Kurumlar ve Politikalar Üzerine Bir Teorik Çerçeve, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/dpusbd/article/viewFile/5000126054/5000115848>, (06.11.2015).
- http13:Şule Soyer, Regülasyon ve Deregülasyon Politikası, http://www.academia.edu/12459094/Reg%C3%BClasyon_ve_Dereg%C3%BClasyon_Politikas%C4%B1, (06.11.2015).
- http14: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, (04.11.2015).
- http15: <http://www.internetworldstats.com/list2.htm#top>, (04.11.2015).
- http16:<http://www.internetworldstats.com/top20.htm>, (04.11.2015).
- http17: <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>, (04.11.2015).
- http18: <http://www.internetworldstats.com/eu/tr.htm>, (04.11.2015).
- http19: <https://www.stateoftheinternet.com/downloads/pdfs/2015-q2-state-of-the-internet-report.pdf>, (06.11.2015).
- http20:<https://www.stateoftheinternet.com/downloads/pdfs/2012-state-of-the-internet-connectivity-report-2012-q4.pdf>, (06.11.2015).
- http21:<https://www.stateoftheinternet.com/downloads/pdfs/2013-state-of-the-internet-connectivity-report-2013-q4.pdf>, (06.11.2015).

http22:<https://www.stateoftheinternet.com/downloads/pdfs/2014-q4-state-of-the-internet-report.pdf>, (06.11.2015).

http23:<https://www.stateoftheinternet.com/downloads/pdfs/2015-q2-state-of-the-internet-report.pdf>, (06.11.2015).

http24:http://www.numbeo.com/cost-of-living/country_price_rankings?displayCurrency=TRY&itemId=33, (07.11.2015).

http25:<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Yayinlar/Attachments/635/Uluslararası%20Ekonomik%20G%C3%B6stergeler%202014.pdf>, (08.11.2015).

Fortune Dergisi, "Türkiye'nin En Büyük 500 Şirketi – 2013", <http://www.Fortuneturkey.Com/Fortune500-2013>, (05.03.2015).

Göktaş, A. Arjantin ve Fransa'da Özelleştirme, <http://Portal1.Sgb.Gov.Tr/Calismalar/Yayinlar/Md/Md138/Intarjantin%20ve%20fransa'da%20ozelleştirme.Pdf>, (19.12.2014).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yonteme_gore.htm, (24.01.2015).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/yillara_gore.htm, (24.01.2015).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/1986-2002_kaynak_kullanım.htm, (24.01.2015).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/program/uygulamalar/ozelleştirme_yontemleri.htm, (24.01.2015).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Türkiye'de Özelleştirme-2, <http://www.oib.gov.tr/yayinlar/yayinlar.htm>, (24.01.2015).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/baskanlik/ozelleştirme_prosedur.htm, (24.01.2015).

T.C. Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, http://www.oib.gov.tr/duyuru/2008-05-12_telekom_arz_bilgisi.htm, (24.01.2015).

Türk Telekom A.Ş. 2014 Faaliyet Raporu, http://www.Ttinvestorrelations.Com/_Files/Pdf/Tr/2014-Faaliyet-Raporu.Pdf, (03.04.2015).

Türk Telekomünikasyon A.Ş.'nin Halka Arzı İçin Hazırlanan SPK Onaylı İzahname, [http://www.Ttinvestorrelations.Com/_Files/Pdf/Tr/Halkaarz/Izahname\(Spk_Onayli\).Pdf](http://www.Ttinvestorrelations.Com/_Files/Pdf/Tr/Halkaarz/Izahname(Spk_Onayli).Pdf), (03.04.2015).

Türk Telekom Grubu Yatırımcı İlişkileri, <http://www.Ttinvestorrelations.Com/> (18.12.2014).

Türk Telekom 2014 Yıl Sonu Basın Bülteni, <http://www.ttinvestorrelations.com/tr/mali-operasyonel-veriler/ceyrek-donem-sonuclari.aspx>, (10.03.2015).

Türkiye Rekabet Kurumu, <http://www.rekabet.gov.tr/C3%BCrk>, (03.02.2015).

http://www.Privatizationbarometer.Net/Pub/NI/5/3/Pb_Ar2013-2014.Pdf, (24.12.2014).

<http://www.telepati.com.tr/nisan05/haber25.htm>, (03.02.2015).